

Sancti Hieronymi Stridoniensis Operum, Tomi ...

In quo ipsi adscripta haec continentur: Commentarii in Iob. Commentarii in Prouerbia Salomonis. Homiliae quatuor Origenis in Canticum canticorum.

Commentarii in omnes Pauli Apostoli Epistolas. Quae omnia ad fidem vetustissimorum exemplarium multis mendis sublatis correcta sunt ... Qui autem horum ...

Hieronymus, Sophronius Eusebius

Coloniae Agrippinae, 1616

Commentarii In Epistolam Pavli Ad Romanos.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-75132](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-75132)

161
G
COMMENTARIUM IN EPI-
STOLAS DIVI PAULI

PRO O E M I V M.

Iteris tuis cursum mihi allatis, & laboribus & curis in sacris codicibus defudare me cogis, iam mihi senescente corpore, & viribus lassescens, Heliodore sancte: idque in epistolis B. Pauli Apostolis quæ & scientia prædicatoris, & lima iustitiæ tam magnæ & prædicando, & docendo testimonio Spiritus sancti prolata atque dilata sunt, ut comparare, aut coequare veteri testamento & euangelicæ doctrinæ non dubitemus. Ipse

enim revelante sibi Spiritu sancto cognovit, dum se raptum esse usque ad tertium cælum in corpore aut extra corpus asserit, hoc est, usque ad tertiam legem veteris nouique testamenti. In corpore, aut extra corpus id est, neque per legem naturæ, neque per legem literæ, sed per Spiritum sanctum ei, omnibus apostolis minimo, nouissime datum per Iesum Christum Dominum nostrum, per quem habemus accessum in gratia ista, in qua & stamus & gloriamur. Nos verò simpliciter exposuisse, breuibusque sermonibus comperies. Eius nempe epistolæ magnificentius ab omnibus sapientibus & interpretantur, & prædicantur.

COMMENTARIUM IN EPISTOLAM PAULI AD ROMANOS.

CAPVT I.

PAVLVS.] Querimus quare Paulus scribat, cum Saulus antea sit vocatus? Quod ex more sanctorum fecisse credendum est, qui in virtutibus proficientes, mutato nomine sunt vocati, ut essent etiam ipso nomine noui, ut Abraham, & Sara, & Cephas. Aliter, Paulus. Sicut aliorum sanctorum tam in veteri quam in nouo testamento, id est, Abraham, & Petri, & cæterorum, profectu & incremento meritorum mutata sunt nomina: ita & Paulus in gratia proficiens nomen sibi ipse mutauit.

DAULVS, b seruus Iesu Christi, e vocatus Apostolus, d segregatus, e in euangelium Dei, f quod ante promiserat per prophetas suos, g in scripturis sanctis h de filio suo, i qui factus est ei, ex femine Dauid, k secundum carnem: l qui prædestinatus est filius Dei in virtute: m secundum Spiritum sanctificationis, n ex resurrectione, mortuorum Iesu Christi Domini nostri, o per quem accepimus gratiam & apostolatam, p ad obediendum fidei, q in omnibus gentibus, r pro nomine eius, s in quibus estis & vos vocati Iesu Christi, t omnibus qui sunt Romæ dilectis Dei, u vocatis sanctis, x Gratia vobis & pax à Deo Patre, & Domino nostro Iesu Christo.

scripturis, & quod Christus secundum carnem ex Dauid stirpe, id est, de Maria virgine sit creatus, secundum quod prædixerat Esaias.

h ¶ De filio suo.] Multi filij gratia, hic natura: cuius etiam in carne natiuitas dissimilis cæteris inuenitur, eo quod ex virgine natus est.

Esai. 7. o.

i ¶ Qui factus est ei ex femine Dauid.] Factus per Spiritum sanctum.

k ¶ Secundum carnem.] Addendo secundum carnem, & Fotinum excludit, & Arium. Si enim secundum carnem factus est, secundum verbi vtiq; substantiam factus non est.

l ¶ Qui prædestinatus est filius Dei in virtute.] Dicendo, in virtute, ostendit non solum humanæ nature esse conceptum, sed absq; virili semine ex virgine præcreatum. Inferendo aut. m.

m ¶ Secundum Spiritum sanctificationis.] Ostendit creatorem suum Spiritum sanctum. Item ut sit in omnibus ipse primatum tenens, secundum Spiritum sanctificationis prædestinatus, ut prior omnibus incorruptibilitatis virtute surgeret, & viam resurrectionis Dei filijs aperiret. De quibus ipse dicit. Quia filij Dei, cum sint filij resurrectionis.

n ¶ Ex resurrectione mortuorum Iesu Christi Domini.] Non omnium resurgentium, sed ad Christum pertinentium, in ipso Christo resurrectionis forma est.

o ¶ Per quem accepimus.] Gratiam, in baptismo: Apostolatam, quando à Spiritu sancto directus est. Apostolus enim Græcè, Latine missus dicitur. Item recto ordine, accepta gratia, honorem apostolatus meruisse se dicit.

p ¶ Ad obediendum fidei.] Ostendit euangelij gratiam obedientibus prædicandam.

q ¶ In omnibus gentibus.] Apostolatam accepit, ut iam non legi, sed fidei obediret.

r ¶ Pro nomine eius.] Vice nominis eius fugimur, ut ipse ait. Si- cut misit me pater, & ego mitto vos. Et iterum: Qui vos recipit, me recipit.

s ¶ In quibus estis & vos vocati Iesu Christi.] Et in vobis, id est, Romanis apostolatam accepimus.

t ¶ Omnibus qui sunt Romæ dilectis Dei.] Hoc est, omnibus credentibus, quos æqualiter diligit Deus sine acceptione personæ Iudæi, vel Græci.

v ¶ Vocatis sanctis.] Sanctis vocatione Dei, non meritis facti. Item idcirco dicit, sanctis, quoniam gratiam Spiritus sancti habentibus prædicabat.

x ¶ Gratia vobis & pax à Deo patre, & Domino nostro Iesu Christo.]

H

Ioan. 6. f. Mar. 20. d.

A

Talis est ubique saluatio eius, vt & commemoret in nobis beneficia Dei, & optet in nobis integra permanere: quia & gratis nobis peccata dimissa sunt, & reconciliati sumus Deo per mortem filij eius. Commonet etiam pacificos esse debere vnam eandemque gratiam consecutos.

a ¶ Primum quidem gratias ago Deo meo, b per Iesum Christum pro omnibus vobis: c quia fides vestra annuntiat in vniuerso mundo. d Testis enim mihi est Deus, cui seruo in spiritu meo in euangelio filij eius, e quod sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis, f obsecrans, g si quo modo tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos. h Desidero enim videre vos, i vt aliquid impertiar gratia vobis spiritualis ad confirmandos vos. k id est, simul consolari in vobis per eam, que inuicem est fides vestra atque mea.

l Nolo autem vos ignorare, fratres, quia saepe proposui venire ad vos, m & prohibitus sum vsq; adhuc, n vt aliquem fructum habeam in vobis, o sicut & in ceteris gentibus. p Græcis ac barbaris, sapientibus & insipientibus debitor sum: q itaq; quod in me promptum est & vobis, qui Romæ estis, euangelizare. r Non enim erubescio euangelium. s Virtus enim Dei est in salutem t omni credenti, u Iudæo primū & Græco. x Iustitia enim Dei in eo reuelatur, y ex fide in fidem, z sicut scriptum est. a Iustus autem ex fide viuunt. b Reuelatur enim ira Dei de caelo, c super omnem impietatem & iniustitiam hominum, d eorum qui veritatem Dei in iniustitia detinent: e quia quod sciorum est Dei, f manifestum est

g in operibus eius. h Iustus autem ex fide viuunt. i Propterea hoc dicit: quia sine fide, hoc est, sine spe retributionis bonorum operum, pericere virtutes nemo poterit, sicut & ipse ad Hebræos perhibes docet. sine fide autem impossibile est placere Deo. Credere enim oportet, accedentem ad Deum, quia est: & inquirentibus se remanentem sit.

k Si dicentibus Manichæis crudelis asseritur Deus veteris testamenti, quia super peccatores vindictam inducat: quo modo hoc loco ab Apostolo dicitur, a Deo noui testamenti vindictam impijs hominibus inferendam? Vnde monstratur vnum eundemque Deum esse noui & veteris testamenti. Item incipit ad partem gentium loqui, dicitque Dei iram per euangelium reuelari, siue per naturæ testimonium: nouerunt enim homines & beneficia, & plagas expectare de caelo.

l Tres esse videntur impietates. Prima & maxima in Deum, quæ aut per blasphemiam, aut per idololatriam admittitur. Secunda in parentes, aut iniuria, aut contemptus, sicut scribitur in Leuitico. Si quis dormierit cum uxore patris sui, morte moriatur: ambo impietatem fecerunt. Tertia in extraneos, vt est illud, Et tu remissiſti impietatem cordis mei. Et plura alia, quæ enumerare per longum est. Siue omnis impietas ad diuersas idolorum culturas referenda est, vt impietas quasi ad iniuriam Dei: iniustitia verò ad omnia peccata pertinere videatur.

m Veritatem nominis Dei iniustitia indignæ materię detinente dolorem. Item scientes delinquant, qui Dei veritate agnita iniuste agunt. n Quia quod notum est Dei. Ostendit quo modo omnis homo naturalem habens intellectum, agnoscat esse in se quendam substantiam inuisibilem, quæ diuersas in hominibus artes & disciplinas operatur. Quo etiam exemplo inuisibilis Deus manifestatur hominibus ex his operibus, quæ operatus est & operatur simul & mens trinitatis demonstrat imaginem, in qua generat in situm sibi verbum, & inseparabilem habet sibi met natum verbum sapientia. Item quod potest naturaliter scire de Deo quod sit, & quod iustus sit.

o Manifestum est in illis. In conscientijs eorum. Omnis namque creatura Deum se nosse testatur, & ab alio facta indicatur.

B

Hic ostendit se omnia ex dilectione dicturum, vt liberius audiat, & dat exemplum sine intermissione orandi.

f Obsecrans. Qua liberatione ad vos quandoq; peruenia in voluntate Dei. Aliter enim prosperum iter non habeo, nisi me voluntas Dei, quæ omnia nouit, illuc direxerit, vt aliquid habeam fructum. Vnde in actibus Apostolorum legitimus, eos aliò ire volentes, aliò destinatos. Siue secundum illud Iacobi. Si Deus voluerit & vixerimus, faciemus hoc, vel illud.

g Si quo modo tandem aliquando prosperum, &c. Demonstrat se cuncta quæ agebat, ex Dei gerere voluntate. h Desidero, &c. Hic ostendit quomodo eos superius laudauerat, qui ad confirmandum aliquid gratæ indiget spiritualis i. Vt aliquid impertiar gratia vobis. Romanos Petri prædicatione fidem tenentes confirmare se velle Paulus dicit, non quo minus accepissent à Petro: sed vt duobus Apostolis testibus atque doctoribus, eorum roboraretur fides.

k Id est simul consolari in vobis per eam quæ inuicem est fides, &c. Vt per communem fidem inuicem consolemur. l Nolo enim vos ignorare, fratres, &c. Per commentantes autem fratres audire potuistis.

m Et prohibitus sum vsq; adhuc. Ostendit se occupatum necessitate euangelij prædicandi, Romam adhuc ire non posse. Item prohibitus hic occupatus accipitur, dum alijs prouincijs prædicauerit, sicut ipse exponit in fine epistolæ suæ dicens: Propter quod & impediabar plurimum venire ad vos. n Vt aliquem fructum habeam in vobis. Mercedem laboris sui nominat fructum.

o Sicut & in ceteris gentibus. Subauditur, habeo. p Græcis ac barbaris, sapientibus & insipientibus debitor sum. Sapientes, Græcos philosophos: barbaros, insipientes appellat.

q Itaq; quod in me promptum, &c. Qui Romæ estis: æquæ insipientibus vt Græcis euangelizare vult. r Non enim erubescio, &c. Rectè dicit non se erubescere prædicatione crucis, quæ credentibus Dei virtus est in salutem. Item, hoc ad taxationem subtiliter pertinet paganorum, qui cum non erubescant credere Deum suum Iouem propter inanem libidinem in animalia irrationabilia & insensibilia

esse mutatum: nobis erubescendum putant dominum propter salutem perditum hominis credere crucifixum, cum in altero horrendum sit dedecus, in altero admiranda pietas atque virtus. Simul & illos hæreticos tangit, qui hæc tanquam indigna Deo refugiunt, vt hominem indueret, quæ pro salute humani generis passioni traderet, non intelligentes nihil dignius creatori quam creaturæ suæ curare salutem: maxime cum ipse per hoc naturæ detrimentum quasi impassibilis sentire non possit.

s Virtus enim Dei est in salutem. Nulla maior virtus est, quam quæ deuicta morte homini perditio reddit vitam.

t Quamuis infirmitas videatur in credulis. u Iudæo primū & Græco. Siue quod iustum fuerit, vt quomodo Abraham credens ex gentibus per solam primam fidem saluatus est: ita ceteri credentes saluentur. Siue quod illud testamentum, quod per legem Deus verax promiserat, debuerat exhibere.

x Iustitia enim Dei in eo reuelatur. Ostendit ex fide vniuersali que nostrum prædicationis fidem posse roborari.

y Ex fide in fidem. Siue quod ex fide iustificatur Iudæus, & in fide gentilis: & ideo exposuerit vt acologia virtutū declinaret.

z Sicut scriptum est. Non ex operibus legis.

a Iustus autem ex fide viuunt. Propterea hoc dicit: quia sine fide, hoc est, sine spe retributionis bonorum operum, pericere virtutes nemo poterit, sicut & ipse ad Hebræos perhibes docet. sine fide autem impossibile est placere Deo. Credere enim oportet, accedentem ad Deum, quia est: & inquirentibus se remanentem sit.

b Si dicentibus Manichæis crudelis asseritur Deus veteris testamenti, quia super peccatores vindictam inducat: quo modo hoc loco ab Apostolo dicitur, a Deo noui testamenti vindictam impijs hominibus inferendam? Vnde monstratur vnum eundemque Deum esse noui & veteris testamenti. Item incipit ad partem gentium loqui, dicitque Dei iram per euangelium reuelari, siue per naturæ testimonium: nouerunt enim homines & beneficia, & plagas expectare de caelo.

c Tres esse videntur impietates. Prima & maxima in Deum, quæ aut per blasphemiam, aut per idololatriam admittitur. Secunda in parentes, aut iniuria, aut contemptus, sicut scribitur in Leuitico. Si quis dormierit cum uxore patris sui, morte moriatur: ambo impietatem fecerunt. Tertia in extraneos, vt est illud, Et tu remissiſti impietatem cordis mei. Et plura alia, quæ enumerare per longum est. Siue omnis impietas ad diuersas idolorum culturas referenda est, vt impietas quasi ad iniuriam Dei: iniustitia verò ad omnia peccata pertinere videatur.

d Veritatem nominis Dei iniustitia indignæ materię detinente dolorem. Item scientes delinquant, qui Dei veritate agnita iniuste agunt.

e Quia quod notum est Dei. Ostendit quo modo omnis homo naturalem habens intellectum, agnoscat esse in se quendam substantiam inuisibilem, quæ diuersas in hominibus artes & disciplinas operatur. Quo etiam exemplo inuisibilis Deus manifestatur hominibus ex his operibus, quæ operatus est & operatur simul & mens trinitatis demonstrat imaginem, in qua generat in situm sibi verbum, & inseparabilem habet sibi met natum verbum sapientia. Item quod potest naturaliter scire de Deo quod sit, & quod iustus sit.

f Manifestum est in illis. In conscientijs eorum. Omnis namque creatura Deum se nosse testatur, & ab alio facta indicatur.

g

Act. 16. 8. & 17. d. Iacob. 1.

Hebr. 11. 6.

Leuit. 20.

Psal. 31. 6.

E cuius voluntati sibi parere necesse sit. Si enim Deus summum magnū est, inuisibilis, incomparabilis, incomprehensibilis, inestimabilis, & qui super omnia sit, id est, cui neque proponi aliquid, neque possit aequari siue magnitudine siue claritate vel potentia, manifestum est hoc nulli creaturæ posse cōpetere, quæ & oculis videtur, ratione colligitur, & estimatione iudicatur. Maior autē omnibus per omnia nulla est creatura: quia omnes se alterutrum vincunt. Alia enim magnitudine, vt caelum, terra. Alia claritate, vt sol, luna, vel stella. Alia altitudine, vt mare. Ita ergo peruideatur, quia nullum elementū sit Deus. Quod autē facta sint, mutabilitas eorum, quæ nō potest cadere in aeternitatem, demonstrat. Quod verō nō seipsa fecerint, manifestū est: quia si seipsa fecerunt, iam erant antequā fierent, vt se facere possent: quod valde absurdum est dicere. Cū verō variat, & ordines suos permutant, & alterutrum cedunt, ostendunt se ab vno authore facta, & nō suam, sed domini sui facere voluntatem, cuius transgredi non possunt impetium.

a ¶ *Deus enim illis manifestauit.* Virtus enim eius occulta ex his, quæ palam sunt, aestimatur. Si enim ea quæ videntur, tā præclare ab eo facta sunt, vt quidā illa deos putarent, & aeterna assererent tentarent: quanto magis factorem sempiternum & omnipotentem & immensum esse intelligere potuerunt: secundū sapientie librum dicentem. Ad cuius magnitudinem, creaturarum comparata, poterit horum creator videri, &c.

b ¶ *Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.* Tam euidenter intellecta sunt, vt conspecta dicantur.

c ¶ *Sempiterna quoque eius virtus & diuinitas, ita vt sint inexcusabiles: quia cum cognouissent Deum.* Siue per naturam, siue per facturam & rationem.

d ¶ *Non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt.* Pro eo quod tales facti sunt, vt Deum possint agnoscere si velint.

e ¶ *Sed euauerunt in cogitationibus suis.* Putantes se Dei magnitudinem in cogitatione posse comprehendere, euauerunt in naturali sapore, creaturas pro creatore venerati.

f ¶ *Et obscuratum est insipientis cor eorum.* Recedentes à lumine veritatis.

g ¶ *Dicentes enim se esse sapientes.* Quasi qui inuenissent quo modo inuisibilis Deus per simulacrum visibile coleretur.

h ¶ *Stulti facti sunt: & mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem.* Non intelligentes nullam similitudinem habere mortale immortalis, & incorruptibile sempiterni.

i ¶ *Imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium.* Non hominis solum, sed imaginis hominis: & non huius tantum, sed etiam animalium. Hic Iouis cultores appellat, qui eum propter amores sanctissimos in ista asserunt transformatum: & idcirco se illi tales imagines consecrassent, in quibus libidini satisfecit.

k ¶ *Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum.* In hoc quod Deus tradidisse dicitur proprijs desiderijs peccatores, ostendit non quod ipse sit causa, sed quod per longanimitatem & patientiam non inducendo vindictam patitur eos secundum cordis sui agere voluntatem: hoc facit volens eos ad poenitentiam conuerti. Item, tradere in scriptu-

ris dicitur Deus, cum non retinet delinquentes propter arbitrij libertatem, sicut in psalmo dicit. Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum.

l ¶ *In immunditia.* Quæ est in turpibus ministerijs idolorum.

m ¶ *Vt contumelijs afficiant corpora sua.* Dum sibi in sacramentis eorum, cauteria & combustiones infligunt.

n ¶ *In semetipsis.* Vt quasi amentes ipsi in se suorum sint vindices delictorum.

o ¶ *Quia commutauerunt veritatem Dei in mendacium.* Commutauerunt verè Dei cultum in mendacium idolorum, quæ falso prodigijs coluerunt: & quodammodo stultis mentiuntur esse quod non sunt.

p ¶ *Et coluerunt, & seruerunt creaturæ potius quam creatori.* Non solum dilexerunt, sed etiam seruerunt. Quicumque alicuius creaturæ cupiditate vincitur, ipsi seruit. A quo enim quisque superatus est, huius & seruus est.

q ¶ *Qui est benedictus in sæcula.* Cui si seruissent, fieri benedicti in sæcula potuissent. Qui enim fecerit voluntatem Dei, manet in æternum: sicut ipse manet in æternum.

r ¶ *Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominie.* Propter causas superius memoratas, in his flagitijs sunt dimissi.

s ¶ *Nam femine eorum immutauerunt naturalem usum in eum vsu, qui est contra naturam.* Omnia peruerterunt in Deū peruersi. Neque enim ordinem naturæ seruauerunt, qui naturæ dereliquerunt authorem. Infandorum enim idolorum cultura, omnis mali causa est, initium & finis.

t ¶ *Similiter autem & masculi relicto naturali vsu femine exarserunt in desiderijs suis inuicem, masculi in masculos, turpitudinem operantes.* Effrenata libido modum seruare non nouit.

v ¶ *Et mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes.* Sic incurrit ordo, vt qui Dei oblitri erant, nec se ipsos agnoscerent.

x ¶ *Et sicut non probauerunt Deum habere in notitia.* Non negauerunt, sed minimè probauerunt. Ille enim probat se Deum habere in notitia, qui semper illum in presenti habens, peccare non audet.

y ¶ *Tradidit illos Deus in reprobum sensum.* Non reprobandi sunt traditi in reprobum sensum.

z ¶ *Vt faciant ea quæ non conueniunt.* Homini facere.

a ¶ *Repletos omni iniquitate, malitia.* Iniquitatem & malitiā, principales causas ostendit vitiorum esse.

b ¶ *Fornicatione avaritia.* Fornicationem autem & avaritiam simul iunxit: quia vtrique penè idololatria comparatur nequitia.

c ¶ *Plenos inuidia, homicidio.* Pulchrè inuidiam homicidio sociavit: quia prima huius criminis ipsa materia est.

d ¶ *Contentione.* Contentio est, vbi non ratione aliquid, sed animi pertinacia defenditur: & vbi iam non veritas quaeritur, sed proximus fatigatur.

e ¶ *Dolo.* Occulta malitia blandis sermonibus adornata.

f ¶ *Malignitate.* Malitiæ votum, vel opus, malignitas appellatur.

g ¶ *Sufurrones.* Murmuratores, non in faciem, sed in aurem loquentes.

h ¶ *Detractores, Deo odibiles.* Nihil est enim tam odibile Deo quam

A

quam idololatia, cui per similitudinem eradicandi poena detractio scripta coniungitur.

a ¶ Contumeliosos.] Qui veloces sunt in verbis iniuria.

b ¶ Superbos, elatos, inuentores malorum.] Qui vult supergredi quod est, superbus est, sicut diabolus perdit seipsum quod esse, hic infra se fiet, & ideo sequitur; Inuentores malorum, quia semper superbia excogitat & inuenit mala, sicut autot superbia per elationem suam inuenit sibi malum, quod ante non fuerat. Elatus autem dicitur, qui effertur super mensuras suas.

c ¶ Parentibus non obedientes.] Veri parentes sunt, qui per se men verbi generant in lucem filios ad vitam eternam.

d ¶ Inspicientes, incompósitos.] Qui a fonte sapientie recesserunt, necesse est vt inordinate ferantur.

e ¶ Sine affectione, absq; fœdere.] Affectio est adimpletio charitatis.

f ¶ Sine misericordia.] Quomodo alij poterat misereri, qui in se misericordes esse noluerunt? Hæc omnia per ordinem digesta peccata de illis dicuntur, qui dereliquentes Deum, ab eo vicissim sunt derelicti. Caueam ergo & nos, ne quod malum ex his habentes, simili ter relinquamus.

B

g ¶ Qui cum iustitiam Dei cognouissent, non intellexerunt quoniam qui talia agunt, digni sunt morte.] Hic ostendit quomodo vnusquisque hominum scit se à Deo secundum actus proprios iudicandum, in quo & ipse alium hominem peccantem iudicat atque condemnat. Item cum ex eo sibi quisq; displicet quod fecerit malum, Dei iustitiam cognouisse dicitur, non intellexerunt tales ab eo, & si non in presenti, tamen in futuro esse puniendos. Si enim intellexissent, vtique talia committere timuissent.

h ¶ Non solum qui ea faciunt, sed & qui consentiunt facientibus.] Ne quis diceret hæc non omnia se fecisse, addidit: qui consentiunt facientibus, Sed & qui in istis non consensit, qui iudicabant huiusmodi: tamen idololatriæ consentiendo, quæ omnium horum caput & causa est, omnibus consensisse videbatur.

CAPVT II.

P Ropter quod inexcusabilis es ð homo omnis qui iudicas, In quo enim iudicas alterum, teipsum condemnas. Eadem enim agis quæ iudicas.] Omnes huiusmodi qui dijudicabant, maximè tamen hi qui habent in reprehendendo iudicium iudices & domini conueniuntur. Naturali enim iudicio dignam factis profert vnusquisque sententiam: omnesq; nouerunt & innocentiam mereri præmium, & malitiam habere supplicium.

k ¶ Scimus enim quoniam iudicium Dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt. Existimas autem hoc ð homo qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea: quia tu effugies iudicium Dei.] Secundum veritatem erit iudicium qui iudicabuntur huiusmodi qui non condemnare in alijs potuerunt, quæ ipsi committere non timuerunt. Si enim tu peccator peccatorem tibi similem iudicas: quanto magis Deus iustus re iudicabit iniustum, ne illi mala placere, & displicere bona forsitan videantur? Quippe quem sine personarum acceptione nec amicis suis, nec angelis legimus pepercisse peccantibus. Humanum autem iudicium multis modis corrumpitur. Amore, odio, timore, auaritia sæpè iudicij integritas violatur: & contra iustitiæ regulam interdum misericordia inclinatur.

l ¶ An diuitias bonitatis eius & patientia & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad poenitentiam te adducit.] Hic aperte monstratur, quare peccatori desideria cordis sui dimiserit Deus: & cum possit prohibere peccantem, vel inferre vindictam, mauult conuerti ad poenitentiam. Item nunquid propterea tibi de impunitate blandiris, quia Deus in presenti non reddit: & tu longitudinem temporis, & abundantiam bonitatis intuens, putas iam non esse iudicium? Audi scripturæ sententiam. Non tardat dominus promissis, sed patienter agit propter vos, nolens aliquem perire, sed omnes ad poenitentiam conuerti. Bonus est expectando, iustus est puniendo: vnde admonet Propheta: Ne tardes conuerti ad Dominum, neque differas de die in diem: subito venit ira eius, & in tempore vindictæ disperdet te. Et iterum. Ne dixeris, peccavi, & quid accidit mihi triste? est enim altissimus patiens redditor. Multitè homines per patientiam Dei seducunt: quia non vult statim punire peccantes. Putatur enim aut res humanas minimè curare, aut culpas indulgere, quia differt. Plei que etiam contra se calumniantur, cur in presenti non reddit, non intelligentes quòd si ita fieret, nullus penè hominum remaneret: nec vquam de iniustis fierent iusti. Ideo

C

Per. 3. d.

Eccl. 5. a.

D

Psalm. 89.

Iob. 24. d.

CAPVT II. P Ropter quod inexcusabilis es ð homo omnis qui iudicas. In quo enim agis quæ iudicas. Scimus enim quoniam iudicium Dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt. Existimas autem hoc, ð homo omnis qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea: quia tu effugies iudicium Dei? An diuitias bonitatis eius & patientia & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad poenitentiam te adducit? Secundum autem duritiam tuam, & impoentens cor, thesaurizas tibi iram in die ire, & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique secundum opera eius. His quidem qui secundum patientiam boni operis, gloriam & honorem & incorruptionem, querentibus vitam æternam. His autem qui sunt ex contentione,

autem hominibus videtur Deus diu expectare peccantes: quia nos cum parui temporis sumus, annos centum eternitatem putamus. Ille autem apud quem mille anni pro vno sunt die, centum annos vnus horæ sine spatio non coquat: quapropter hoc paruum est apud eum, cum etiam homines soleant multo tempore correctionem sperare peccantium.

m ¶ Secundum duritiam autem tuam & impoentens cor.] Tu autem impudens æger ad vulnera maiora abuteris ipso remedio: quia iuxta sententiam beati Iob, Poenitentia loco abuteris in superbiam. Vnde non agnita pietas maius tibi iudicium parat, vt vindictam sentiat, qui misericordiam sentire contempsit. Iterum, Omne enim cor quod non sentit, induratur: hoc enim modo indurauit Deus cor Pharaonis.

n ¶ Thesaurizas tibi iram in die ire, & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique secundum opera eius.] In diem iudicij iram tibi super iram ipse condis, qui die definito & certo tempore apparebit.

o ¶ His quidem qui secundum patientiam boni operis.] Boni operis merces per patientiam expectatur: quia in presenti vita non redditur. Per fidem enim ambulamus, & non per speciem. Et tunc erit perfectum opus, si in finem vsque durauerit: quia qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.

p ¶ Gloriam & honorem & incorruptionem.] Gloriam, qua sancti fulgebunt vsq; ad æternum, honorem, filiorum Dei, quo nihil est maius, per quem etiam angelos iudicabunt. Incorruptionem vita perpetua.

q ¶ Querentibus vitam æternam.] Qui per patientiæ opera querit vitam æternam, ista omnia consequitur. Et qui habet hanc spem, in eo sanctificat se, sicut & ille sanctus est.

r ¶ His autem qui sunt ex contentione.] Audiant qui sæpè victi, animositate contendunt, & timeant in consuetudine pessima permanere, ne ista omnia super eos deperantur. Iam superius dictum est, contentiosum hunc esse specialiter, qui aliquid contra conscientiam suam nititur defendere.

a ¶ Et

DHIERA
Tome VI. 72

a ¶ *Et qui non acquiescunt veritati: credunt autem iniquitati.* ¶ Evangelicæ veritati non credunt, & consentiunt iniquitati, vt relicto creatore deseruiant creaturæ.

b ¶ *Ira & indignatio.* ¶ In iudicio pœnæ sunt.

c ¶ *Tribulatio & angustia.* ¶ Conscientiæ & infructuosæ pœnitentiæ, sicut scriptum est: *Tūc dicent intra se penitentiam agentes: & per angustiam spiritus gementes.* Item hucusque sermo dirigitur ad omnes naturali obnoxios legi: in quo etiam Iudæi pariter continentur. Idcirco autem Iudæus gentili antefertur: quoniam præter naturalem legem & Moyli, legem scriptam habent.

d ¶ *In omnem animam hominis, &c.* ¶ Animæ pœnam Apollolus comminatur propter hereticos, qui solam carnem delinquere dicunt, & animam negant posse peccare: siue anima pro toto homine dicitur, sicut in Genesi. Iacob cum septuaginta animabus Ægyptum introisse refertur.

e ¶ *Gloria autem & honor & pax omni homini operanti.* ¶ Gloria contra iram, honor contra indignationem. Et quod supra incorruptionem, hic pacem appellat.

f ¶ *Iudæo primum & Græco.* ¶ Quod supra animam, hic hominem nominavit. Primum autem pro quidem ponit. Siue primū credulitatis tempore nō honore.

g ¶ *Non est enim personarum acceptio apud Deum.* ¶ Ergo nec gentes sibi de ignorantia fallā: nec Iudæi de legis circumscriptione & privilegio blandiantur.

h ¶ *Quicumque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt.* ¶ Et quicumque in lege peccaverunt, per legem iudicabuntur. ¶ Sine lege liberta: in lege natura: hoc loco, peribunt & iudicabuntur; vnum voluit intelligi: quia & qui perit, per Dei iudicium perit: & qui iudicatur, peccator perit, sicut scriptum est. Quia peccatores peribunt. Nam & similes illos facit dicendo: Non auditores tantum legis iustos esse, sed factores. Et paulo inferius, dicit gentes in die domini iudicandas. Quis enim dubitavit sub lege positos, quam sine lege degentes, nisi Christum crediderint, perituros?

i ¶ *Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur.* ¶ Reddit rationem, quare non sint gentibus meliores. Vnde & nobis timendum est, ne audientes legem & non facientes, cum gentibus pereamus, sicut ipse alibi dicit. Ne cum hoc mundo damnemur.

k ¶ *Cum enim gentes que legem non habent.* ¶ Ne quis fortè diceret, legem non habent, ad quam formam poterunt iudicari.

l ¶ *Naturaliter ea que legis sunt faciunt.* ¶ Siue de his dicit, qui naturaliter iusti fuerunt ante legem: siue qui etiam nunc boni aliquid operantur.

m ¶ *Eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex.* ¶ Ostendit illos non esse sine lege, vt & gentes inexcusabiles faciat, & Iudæis de proprietate gloriam tollat.

n ¶ *Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum.* ¶ Natura agit legem in corde per conscientia testimonium: siue conscientia testatur legem habere timendo dum peccat, & victis gratulando peccatis, etiam si nullum hominum vereatur ipse qui peccat.

o ¶ *Et inter se inuicem cogitationum accusantium, &c.* ¶ Dicit altercationes cogitationum esse, cum quid faciendum, vel

non faciendum diutina deliberatione decernimus, & secundum hoc nos in die domini iudicandos: quia bonum malumve non ignorasse probamus. Siue conscientia & cogitationes nostræ erunt in die iudicij ante oculos nostros tãquam quædam historia cognoscendæ: aut ipse nos accusabunt, aut etiam excusabunt, sicut scriptum est: *Arguam te, & statuam eam contra faciem tuam.*

p ¶ *Secundum euangelium meum per Iesum Christum.* ¶ Secundum quod annuncio per Iesum Christum iudicabit Deus.

q ¶ *Si autem Iudæus cognominaris.* ¶ Hic cõuertit se ad Iudæos, docens opere non nomine tantum debere esse Iudæum, eumque esse verum, cuius occulta sunt bona.

r ¶ *Et requiescis in lege.* ¶ Confidis, vel, securus es.

s ¶ *Et gloriaris in Deo, & nosti voluntatem eius.* ¶ Gloriaris te solum nosse Deum, eiusque voluntatem agnoscere.

t ¶ *Et probas vtiliora instructus per legem.* ¶ Eligis maiora, & inter minora discernis. Quæ enim per naturam vtiliora probantur, vtiliora sunt per legem.

v ¶ *Confidis teipsum esse ducem cæcorum.* ¶ Quorum cor obscuratum est.

x ¶ *Lumen eorum qui in tenebris sunt.* ¶ Ignorantia.

y ¶ *Eruditoris insipientium.* ¶ Qui Dei non habent sapientiam.

z ¶ *Magistrum infantium.* ¶ Parvulorum ætate, vel sensu.

a ¶ *Habentem formam scientiæ & veritatis in lege.* ¶ Ad quam semper respiciens, errare non potes.

b ¶ *Qui ergo alium doces, teipsum non doces?* ¶ Similiter gentibus dixerat. Qui enim alium indicas, teipsum condemnas. Qui in lege requiescis, ò Iudæe, quare transgredieris legem? Qui gloriaris in Deo, quare inhonoras Deum? Qui nosti voluntatem eius, quare non obtemperas eius voluntati? Qui probas vtiliora, cur inutilia sectaris? Dux cæcorum, quo modo viam nō vides rectam? Si enim videres, per ipsam vtrique ambulares. Si lumen es aliorum, cur non abiecis opera tenebrarum? Eruditor insipientium, vt quid timorem domini, qui est initium sapientiæ, reliquisti? Magister infantium, quomodo puer es in sensu? Qui habes formam scientiæ & veritatis in lege, quare nec ipse sequeris, nec alios se qui pessimo exemplo permittis: Quare non cõuenit vita tua doctrinæ tuæ, & opus tuum destruit fidem tuam? Vnde fiet vt lex à te non custodita, non solum tibi nihil profit, sed etiam maioris criminis reum, suum contemptorem obtineat.

c ¶ *Qui prædicas non furandum, furaris.* ¶ Quidam dicunt abscondendo ab hominibus furatis Christum.

d ¶ *Qui dicis non mœchandam, mœcharis.* ¶ Nō est vna mœchia. Nam omne quod Deo debet anima, si alicui præter quã Deo reddiderit, mœchatur.

e ¶ *Qui abominaris idola, sacrilegium facis.* ¶ Sacrilegiū est quod propriè in Deum committitur: quali sacrosancti violatio. Itē in hoc, inquit, in quo committis sacrilegium, idololatra esse monstraris.

f ¶ *Qui in lege gloriaris, per præuicationem legis Deum inhonoras.* ¶ Exponit sacrilegium, quia dicit:

g ¶ *Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes.* ¶ **h** ¶ *Sicut scriptum est.* ¶ In Esaiã preposterato ordine anteposuit testimonium quàm dixerat scriptum. Ita enim dicentis sermo dilapsus est, vt quod ex propria intentione dicebat,

G

H

E

F

G

A

Leui. 24. a

eodem sensu scriptum reperit. Vel reuera, quorum iniustus actibus nomen Dei fuerat blasphematum, sicut scriptum est. Polluerunt nomen meum inter gentes, dum dicitur populus Dei, inter quas gentes captiui, suis peccatis facientibus morabantur. Item, sicut ait. Per bona opera vestra benedicatur Deus:

a ¶ Circumcisio quidem prodest, si legem obserues: si autem prauaricator, &c. Quomodo nihil est si prodest? Prodest tempore suo signum: prodest si iustitia, cuius est signaculum, adsit. Ceterum sine illa superfluum erit, siue quia viuere faciebat Iudæum, & infantia exterminari antequam saperet: siue quia in lege facit esse, quia perfecta inuenitur carnis circumcissione cessante, veram illam cordis esse venturam. Et prauaricator legis est, dum non sequitur id quod ibi prædictum est.

b ¶ Si igitur præputium iustitias legis custodiat, nõne præputium illius in circumcissione reputabitur. Visibilia indiget inuisibilibus: inuisibilia non indigent visibilibus, eo quod visibilia imago sunt inuisibilium, & inuisibilia veritas sunt visibilium: ideo circumcisio carnis, indiget cordis. Circumcisio autem cordis, nõ indiget carnis, quia imagine non indiget veritas: imago autem indiget veritate. Queritur sanè, quare sit data circumcisio, si per se ipsam non prodest. Primum, vt agnosceretur Dei populus inter gentes: denique quando soli erant in eremo, circumcisi non fuerunt: siue vt corpora eorum agnoscerentur in bello. Nam quod in tali membro signantur, hæc causa est. Primum, ne aliud membrum aut debile fieret, aut turpe quod publicè videretur. Iterum propter gratiæ promissionem, in qua erant per castitatem placituri. Siue vt Christus significaretur ex eius semine nasciturus, ad quem futura erat ista carnalis, quæ spiritualem habebat asserere: cuius typum gerens Iesu Naue, popululum secundo circumcidere iubetur.

c ¶ Et iudicabit id quod ex natura est præputium legem consummans, te qui per literam & circumcissionem prauaricator legis es. Siue dum litera circumcissionem seclæris, circumcissionem spiritus accipere dedignaris: siue non sequendo quod lex dicit, hoc est, vt Christo credens, veram circumcissionem acceperis.

d ¶ Non enim qui in manifesto Iudæus est, neque, qui in manifesto in carne est circumcisio: sed qui in abscondito Iudæus est. Ipse est verus. Omnia enim quæ antea circa exteriorem hominem gerebantur, figuram interioris habebant.

Deut. 30. b. Ibid. 10. d.

e ¶ Et circumcisio cordis. De qua scriptum in lege est. In nouissimis diebus circumciderit Deus cor tuum, & cor seminis tui ad Dominum Deum tuum amandum. Et iterum: Circumcidite vos Deo vestro, & circumcidite præputium cordis vestri.

f ¶ In spiritu, non litera: cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est. Non secundum litteram legis, sed secundum nouum testamentum, quod interiora quarit, quæ solus videt Deus.

CAPVT III.

Quid ergo amplius Iudæo: aut quæ vtilitas circumcissionis? Multum quidem per omnem modum. Ex persona Iudæi interrogantis dicitur, respondente Apostolo, multum quidem secundum omnem modum. Ideo autem multum interest, non quia circumcissionem in carne

acceperunt: sed quia credita sunt illis eloquia Dei. Item reddit rationem, quod lex contempta nõ proficit: & quod carnalis circumcissionis prærogativa nullis operibus fulta, sit vana. Interrogat quid amplius habeat Iudæus, ex cuius persona respondetur, Multum per omnem modum. Nam si ipsius sensus est; multum per omnem modum; & omnis homo mendax: quo modo postea contrahent, dicens: Si autem iniquitas nostra iustitiam Dei commendat, quid dicemus? Nunquid iniquus Deus? Absit, &c. Postremo, quo modo Iudæos nihil amplius habere confirmat, si hic multum habere commemorat?

h ¶ Primum quidem, &c. Hoc estis dicitur: primum, quod credita sunt illis eloquia Dei, & gentibus nulla. i ¶ Quid enim si quidam illorum non crediderunt? Nunquid incredulitas eorum fidem Dei euacuauit? Absit. Fidem promissorum, cui sit dictum Abrahæ: Quia in semine tuo benedicentur omnes gentes. k ¶ Est autem Deus verax: omnis autem homo mendax. Hic, omnis, pro maxima parte dicit: sicut: Omnes sua quarunt. Et: Omnes me dereliquerunt. Lucas est mecum solus. l ¶ Sicut scriptum est, Vt iustificeris in sermonibus tuis: & vincas cum iudicaris. In psalmo quinquagesimo. Hoc testimonium ita posuit pars aduersa, quasi diceret. Propterea ego peccavi, vt tu iustus appareas, in iudiciò. Sed verus sensus sic se habet. Quia promiserat se Deus sine personarum acceptione in peccantibus vindicare, & quidam eius patientiam mendacium iudicabant, vincit cum iudicauerit, quando eorum facta puniet, in quibus nemo putauerat vindicari. Aliter. Probasti te curam de hominibus habere, qui per prophetam mea abscondita reuelasti, & vicisti eos qui te incuriosum humanorum actuum esse consingunt. Hucusque obiectio cucurrit: iam incipit Apostolus respondere.

m ¶ Si autem iniquitas nostra iustitiam Dei commendat, quid dicemus? Nunquid iniquus est Deus? Iniquum est, si in illis vindicet, qui ideo peccauerunt, vt illis iustior appareret. Item, non quod nostra iniquitas addat iustitiam Deo, sed in tempore quando in iudicium cum Deo venimus, non obseruantes præcepta eius, promissionum retributionem fraudamus. Vnde ostenditur Deus verax: quia quæ promisit sanctis, peccatoribus non dat.

n ¶ Qui infert iram. Vt in diluuiò & Sodoma, ita in iudicio. o ¶ Secundum hominem dico, Absit. Secundum, qui talitè sentis. Alioquin quo modo iudicabit Deus hunc mundum? Quia iustitia damnabit iniustitiam, si secundum te humana iniquitate sit iustior.

p ¶ Si enim veritas Dei in meo mendacio abundauit in gloriam ipsius. Hoc est, creuit. q ¶ Quid adhuc & ego? Hoc est, in super iudicor ego quicquæ mentior homo, qui laudari deberem, si meo mendacio Dei veritas comprobatur? r ¶ Tamquam peccator iudicor, & non sicut blasphemamus, & sicut aiunt quidam nos dicere. Vt qui me ita iudicat quasi peccantem, & non sicut quidam nos aiunt dicere: quod quanto maiora mala fecerimus, tanto maiora bona recipiamus. s ¶ Faciamus mala, vt veniam bona. Hoc fortassis ideo putabant:

C

Gen. 12. a.

Philip. 2. a.

2. Tim. 4. b.

D

D. HIERONIMUS
TOM. VI. 7. 2

E
Rom. 11. d.

G

tabant: quia non intellexerunt quod quidam dicebat: *Vbi abundavit peccatum, superabundavit gratia.*
a ¶ *Quorum damnatio iusta est.* Quid iustius, quam ut hanc poenam sentiant, quam nos negare metiti sunt, qui nihil magis quam iustum Dei iudicium predicamus?

b ¶ *Quid ergo? Præcellimus eos?* Nequaquam. *Causati enim sumus, Iudeos & Græcos omnes sub peccato esse.* Nos ex Iudæis nullam unde maiores simus inuenio causam. Hoc enim inuestigauit ratio, sub peccato esse & Iudæos & Græcos: quod non ratione sola colligimus, sed etiam de Iudæis testimonio comprobamus. Itē hoc ostendit, quo modo Iudæi licet legem & prophetas haberent, nihil tamen amplius quam gentes habeant: quia omnes similiter peccauerunt, & egent gloria Dei.

c ¶ *Sicut scriptum est: Quia non est iustus quisquam.* In psalmo tertio decimo. Psalmus iste, unde hoc testimonium in aduentu Christi præcipue ostendit impletū, tempore scilicet passionis, quo nullus iustus cum pateretur, putio inuentus sit.
d ¶ *Non est intelligens, non est requirens Deum.* Qui non requirit fundamentum, necesse est ut declinet.

e ¶ *Omnes declinauerunt.* Qui non intelligit, non requirit: seu ideo non intelligit, quia non querit. Deus autem tunc requiritur, cum eius voluntas inquitur: quia omnis qui peccat, non vidit eum, nec cognouit eū, eo quod qui peccat, domini sui non cognoscit voluntatem. Nam & vulgò nescire dicitur, cuius voluntas ignorata est.

f ¶ *Simul inutiles facti sunt.* Inutiles ad opus, ad quod fuerunt procreati.

g ¶ *Non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.* Nec Apostolus. Item, si non est qui faciat bonum, quo modo inferius plebem suam arguit, deuorantes, & in opum consilium confundetes: Plebs enim Dei non erat, si bonū non faciebat, maxime cum iusta ibidem generatio appelleretur. Hoc magis ad psalmi expositionem pertinet, quam ad Apostoli causam.
h ¶ *Sepulchrum patens est guttur eorum.* Fectore doctrinæ suæ, & adulatione contaminans, & interficiens audientes. Ideo enim sepulchrum diligenter clauditur, ne adhuc viuentibus exhalatione sua generet pestem.

i ¶ *Linguis suis dolose agebant.* Aliud ore promittentes, aliud corde volutantes.

k ¶ *Venenum aspidum.* Horum serpentium pessimum dicit esse venenum.

l ¶ *Sub labijs eorum.* Hoc est, in corde.

m ¶ *Quorum os maledictione.* Non est vnus generis maledictio. Quidquid enim malo voto dicitur, sine dubio malè dicitur.

n ¶ *Et amaritudine plenum est.* Amaritudo contraria est dulcedini verborum Dei.

o ¶ *Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.* Sicut simpliciter homicidas dicit, siue interficientes animas adulado: unde in actibus Apostolorum dicit Paulus: *Mundus sum ab omni sanguine.* Non enim subterfugi, quò minus vobis annunciarer omne consilium Dei.

p ¶ *Contritio & infelicitas in vis eorum.* & viam pacis non cognouerunt. Conteruntur, & infelices fiunt animæ in doctrinis eorum, vel in exemplis conuersationis eorum.

q ¶ *Non est timor Dei ante oculos eorum.* In timore Dei concludit, qui si timorem Dei semper ante oculos habuissent, nõ vtique deliquissent. Neque enim audeo ferus domino præfente peccare.

r ¶ *Scimus autem quoniam quacumq; lex loquitur, his qui in lege sunt, loquitur.* Ne dicerent hæc in psalmo de gentibus dicta, ostendit quæ in lege dicta sunt, his qui in lege sunt, loqui. Queritur sanè, quomodo Iudæi dixerunt Deum non esse, Non vtique verbo dixerunt, sed opere. Nam confitentur

quidem se nosse, factis autem negant. Ergo gentes hic nõ appellat, quia de illis talia dixerat in propria causa.

s ¶ *Vt omnes obstruatur.* Non solum gentium, sed etiam Iudæorum: dum non habent unde gloriari possint.

t ¶ *Et subditus fiat omnis mundus Deo.* In confessione peccati.

v ¶ *Quia ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo.* Modo non iustificatur. Siue opera legis, circumcisionem dicit, sabbatum, & cæteras ceremonias, quæ non tam ad iustitiam, quam ad carnis lætitiã pertinebant. Item, non contra

ria sibi dicit Apostolus, superius dicens: *Qui ostendunt opus legis in cordibus suis; Et nunc dicit: Ex operibus legis non iustificari omnem carnem.* Carnem accusat, cuius prouidentia legi Dei subijcere non potest. Lex enim ostendere nouit peccatū, non tamen ostendit qualiter debeat obseruari: iterum punire noxia, non dans veniam penitenti. Christus autem remissionem peccatorum donat

credentibus, & docet quomodo debeant carnis vitia vitari, atque prudentia refecari.

x ¶ *Per legem enim cognitio peccati.* Non remissio est peccati, sed cognitio. Ideo enim per legem quid sit peccatum, agnoscitur: quia aut in obliuione erat lex naturæ: aut ante legem literæ leuiora quæque non cognoscebantur esse peccata, id est, quæ alijs non nocebant, vt concupiscentia, ebrietas, & cetera huiusmodi.

y ¶ *Nunc autē sine lege iustitia Dei manifestata est.* Hoc est quod dicit: quia iustitia quæ in Christo manifestanda erat, in lege naturali non erat cognita. Testimonia autem legis, Moysi & prophetarum, annunciatione prædicantur. Item, sine lege literæ iustitia manifestata, quæ nobis gratis à Deo donata est, non nostro labore quaesita: & apertius per exempla Christi euidentiora patefacta, quæ latebant in lege.

z ¶ *Testificata à lege & prophetis.* Siue iustitia hæc prædicata est à lege & prophetis in nouissimis temporibus esse ventura: siue cognitio peccati à lege & prophetis testimonium accepit.

a ¶ *Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi in omnes, & super omnes qui credunt in eum.* Iustitia qua creditur Christo.

b ¶ *Non enim est distinctio.* Inter Iudæum & Græcum.

c ¶ *Omnes enim peccauerunt, &c.* Quia non habent suam.

d ¶ *Iustificati gratis, &c.* Sine vlla operū actione per baptismū, quod omnibus non merentibus gratis peccata donauit.

e ¶ *Per redemptionem quæ est in Christo Iesu.* Quia nos redemit sanguine suo de morte, cui per peccatum venditi fueramus, secundum Esaiam dicentem: *Peccatis vestris vendati estis. Quam mortem Christus vicit: quia non peccauit. Omnes autem rei eramus morti, cui se ille indebitè tradidit, vt nos suo sanguine redimeret. Vnde propheta prædixerat: Gratis venudati estis, & sine pecunia redimemini. Hoc est, quia nihil pro vobis accepistis, & Christi estis sanguine redimendi. Simul illud notandum, quia redimit nos, non emit: quia ante per naturā ipsius fueramus, licet simus nostris ab eo alienati delictis. Tunc sanè fructuosa erit redemptio nostra, si peccare cessamus.*

f ¶ *Quem proposuit Deus.* In promptu ante oculos omnium posuit vt qui redimi vult, accedat.

Ad 20. f.

H

A

a ¶ Propitiatorem per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem iustitiae suae.] Ut propitiatur eis qui credunt se eius sanguine liberandos.

b ¶ Propter remissionem precedentium delictorum.] Propterea patius est Christus, ut propositum Dei sedaret, quo tandem punire decreuerat peccatores.

c ¶ In sustentatione Dei, ad ostensionem iustitiae eius in hoc tempore.] Vult ostendere Deum quidem ad hoc expectasse, ut tandem se corrigerent delinquentes. Illos vero male vsos patientia Dei, in maiora prolapsos esse peccata. Vnde Iobille iustissimus suo tempore ait de peccatore: Dedit ei Deus locum poenitentiae, & ille abutitur eo in superbia.

d ¶ Vt sit ipse iustus & iustificans eum, qui ex fide est Iesu Christi.] Qui solus iustus inuentus est, & quem ipse iustificauerit non ex operibus, sed ex fide.

e ¶ Vbi est ergo gloriatio tua: Exclusa est.] Ad Iudaeum loquitur: ne gloriaris te operibus meruisse iustitiam. Item, interrogatio Iudaei est. Et respondetur ab Apostolo: Exclusa est. Item, Iudaeus interrogat.

f ¶ Per quam legem? Factorum? Id est, per naturalem: Opera legis refelluntur ab Apostolo.

g ¶ Non. Sed per legem fidei.] Per quam legem? Factorum? Non, subauditur, est, sed per legem fidei. Legem dicit statum fidei terminum, hoc est, nouum testamentum.

h ¶ Arbitramur enim iustificari hominem per fidem sine operibus legis.] Certi sumus, vel iudicamus. Abutuntur quidam hoc loco ad destructionem operum iustitiae, solum fidem posse sufficere affirmantes: cum tamen alibi dicat Apostolus: Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. In qua charitate, alio loco, legis asserit plenitudinem contineri, dicens. Plenitudo legis est charitas. Quod si haec eorum sensui videntur esse contraria, sine quibus operibus legis Apostolus iustificari hominem per fidem dixisse credendus est, scilicet circumcisionis, vel sabbathi, & caeterorum huiusmodi, non absque iustitiae operibus, de quibus beatus Iacobus dicit, Fides sine operibus mortua est: hic autem de illo dicit, qui ad Christum veniens sola, cum primum credit, fide Saluat. Addendo autem; operibus legis; ostendit esse etiam gratiae opera.

1. Cor. 13.

Iac. 2. d.

i ¶ An Iudaeorum Deus tantum? Nonne & gentium?] Nunquid Iudaeos solos Deus creauit: aut de illis solis cura gerit? Nam & gentes peccauerunt, & vos: & si vos conuertimini, & illi. Si vobis venit Christus ex lege promissus, & illis. Nam & frequenter propheta: etiam de Iudaeorum vocatione dixerunt.

k ¶ Imo & gentium.] Pulchre modum seruauit in verbis. Imo dixit, ut ostenderet magis gentes quamuis non erant circumcisi: & Abraham ante circumcisionem iustus. Et reddit rationem, ne Iudaeos excludere videretur.

l ¶ Quoniam quidem vnus est Deus qui iustificat.] Vtriusque vni Deo, & vni Christo credidistis.

m ¶ Circumcisionem ex fide, praeputium per fidem.] Ipsum est ex fide & per fidem: sed vsus scripturarum hic est, ut in iisdem causis mallent mutare quam repetere sermonem: sicut in Daniele scriptum est. Propter Abraham seruum tuum, & Isaac dilectum tuum, & Israel sanctum tuum.

n ¶ Legem ergo, &c.] Non contraria sibi Apostolus dicit, superius asserens exclusam esse vmbraem & typum legis praesenti veritate: nunc autem infert approbare se legem, in quo ipse testimonium perhibet. Abraham non ex operibus legis, sed ex fide iustificatus est. Item, legem ergo qua circumcidi praecipit, superfluum iudicamus? Absit. Imò stare faciamus, dum probamus verum esse quod dixit legem legi, testamentum testamentum, circumcisionem circumcisioni successuram.

C

CAPVT IIII.

Quid ergo dicemus inuenisse Abraham.] Reuocauit illos ad caput circumcisionis, ut quod initio confiterit, adhibeatur in toto.

p ¶ Patrem nostrum.] Patrem secundum carnis circumcisionem: nam fides in mente consistit.

q ¶ Secundum carnem.] Dicens secundum carnem, ostendit traducem carnis esse non animam.

r ¶ Si enim Abraham ex operibus legis iustificatus est.] Si ex eo quod se circumcidit iustificatus est, nihil illi Deus donauit, sed ex se habuit gloriam. Aliter. Si iusta perfecti, apud semetipsum habet gloriam, non apud Deum.

s ¶ Habet gloriam, sed non apud Deum.] Dicens, habet gloriam, sed non apud Deum; ostendit eum ex operibus suis gloria habere, & non ex Deo.

t ¶ Quid enim scriptura dicit? Creditur Abraham Deo.] Tam magna fuit fides Abraham, vt & sola praeter omni iustitia doceretur accepta: & tanto deinceps amore flagrauit, vt super omnia se opera praepararet.

D

u ¶ Et reputatum est ei ad iustitiam.] Et ideo habet gloriam apud Deum, secundum quod lex probauit.

x ¶ Et autem qui operatur, merces non reputatur ad gratiam, sed secundum debitum.] Debitoris enim est facere quae iubentur: & nisi paruierit, damnatur: si autem fecerit, non habet gloriam: quia inutilis adhuc seruus dicitur, qui nihil amplius quam praecipit operatur. Aliter. Non illi gratis donatur iustitia, sed merces redditur operum pristinorum.

y ¶ Ei verò qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam.] Conuertentem impium, per solam fidem iustificat Deus, non opera bona quae non habuit: alioquin per impietatis opera fuerat puniendus. Simul attende, quia non peccatorem dicit iustificari per fidem, sed impium, hoc est, nuper credentem asseruit.

z ¶ Secundum propositum gratiae Dei.] Qui proposuit gratis per solam fidem peccata dimittere.

a ¶ Sicut & Dauid dicit beatitudinem hominis.] Magna beatitudo est sine labore legis & poenitentiae, domini gratiam promereri: sicut si quis aliquam dignitatem gratis accipiat.

b ¶ Cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus.] Ad hoc fides prima ad iustitiam reputatur, vt de praeterito absoluatur, & de praesenti iustificetur, & ad futura fidei opera praeparatur.

c ¶ Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum reuera sunt peccata. Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum.] Quod poenitetur, non tenetur: & quod tegitur, non apparet: & idcirco minime imputatur. Quidam dicunt remitti per baptismum,

DHIERO
Tom VI 72

finum, regi laboribus penitentia, non imputari per martyrium. Alij autem dicunt, remissis per baptismum peccatis augeri charitatem in Deo, quæ operit multitudinem peccatorum: & deinceps non sinit imputari, dum bonis quotidie operibus mala præterita superantur.

a ¶ *Beatitudo ergo hæc in circumcissione tantum manet, an etiam in præputio?* Vult istam beatitudinem tribus temporibus assignare, naturæ, & circumcissionis, & Christianitatis.

b ¶ *Dicimus enim, quia reputata est Abrahamæ fides ad iustitiam.* Omnes enim confitemur & consentimus, vt quod ratio de Abraham inuenit, hoc de ceteris obseruemus.

c ¶ *Quo modo ergo reputata est ei in circumcissione, an in præputio?* Videamus vtrum circumcissio ex iustitia, an iustitia ex circumcissione sit nata?

d ¶ *Non in circumcissione, sed in præputio.* Quia ante iustus, quam circumcissus.

e ¶ *Et signum accepit circumcissionis.* Ne dicent, ergo superflue circumcissus est, signum aut esse iustitiæ, non augmentum.

f ¶ *Signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præputio.* Signaculum accepit illius iustitiæ, quam præputiati fides meruit. Perfecta enim fuit, vt signaculum mereret. Semper enim res plena signatur. Siue vt ostenderet quam iustus & fidelis esset, qui dolorem sibi ex mandato Dei non dubitauit inferre. Nō putetis superfluum, quod ab essentiarum domino iubetur: sicut nec parricidium creditur impium, quod fons præceperat pietatis.

g ¶ *Vt sit pater omnium credentium per præputium, vt reputetur & illis ad iustitiam, & sit pater circumcissionis, non his tantum qui sunt ex circumcissione, sed & his qui sectantur vestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abrahamæ.* Vt omnes qui ex gentibus credunt, filij sint Abrahamæ, dum & illis sola fides ad iustitiam reputatur, erunt & ipsi circumcissi, sed corde. Siue quia in præputio iustus fuit, vt esset incircumcissorum pater: & circumcissus iustus permanfit, vt circumcissorum iustorum fuerit pater.

h ¶ *Non enim per legem promissio Abrahamæ, aut semini eius.* Hic enim legem ipsam circumcissionem appellat, eo quod possit omne præceptum lex intelligi.

i ¶ *Vt heres esset mundi, sed per iustitiam fidei.* Siue vt in semine eius, quod est Christus, benedicerentur omnes gentes, quæ illi in hereditatem à patre sunt datæ. Siue vt eum eo recumbant gentes in regno cælorum.

k ¶ *Si enim qui ex lege hæredes sunt, exinanitæ est fides, abolita est promissio.* Si illi soli, vt vos vultis, circumcissæ hæredes sunt, non impleuit Deus promissum Abrahamæ, vt pater esset multarum gentium: & si ita est, iam videbitur Deo sine causa credidisse.

l ¶ *Lex enim iram operatur.* Quia iniustus est posita: & magis grauaui peccare volentes, quam absoluit per scientiam cumulando delicta. Si enim cæci essetis, peccatum non haberetis.

m ¶ *Vbi enim non est lex, nec præuaricatio: ideo ex fide, vt secundum*

gratiam firma sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solum, sed & ei qui ex fide est Abrahamæ, qui est pater omnium nostrum, &c.] Cum ergo fides exinaniti non potest, nec promissio aboleri, non est ex lege hereditas, sed ex fide. Lex enim non donat peccata, sed damnat: & ideo non potest omnes gentes filios facere Abrahamæ: quia secundum quod omnes sub peccato inueniuntur, omnes erant vtique puniendi. Fides autem dimissis per gratiam peccatis, omnes credentes filios efficit Abrahamæ, siue quia non est quod præuaricetur, vbi lex non est: siue non est quod vindicetur, vbi lex necessaria non est.

n ¶ *Ante Deum cui credidisti.* Ante Deum qui pater est omnium credentium.

o ¶ *Qui viuificat mortuos.* Hic mortuos ad generandum dicit, vt præfenti conueniat causa.

p ¶ *Et vocat ea quæ non sunt.* Quamuis & in principio vocauerit quæ non erant, & statim esse cœperunt, tamen hic de filij desperata conceptione significat: quia iam non erant eis tempora generandi.

q ¶ *Qui contra spem in spe credidit.* Contra spem naturæ est, vt centum annorum homo ex muliere æquæ iam fessæ, quæ etiam in inuenture sterilis fuisset, semen suum sicut stellas cæli crederet esse futurum.

r ¶ *Vt fieret pater multarum gentium, secundum quod dictum est ei: Sic erit semen tuum.* Qui nec vnus filij iam per se esse poterat pater.

s ¶ *Et non infirmatus est in fide.* Queritur quomodo Abraham iam emortuo corpore, filios de Cetura generauerat, qui de Sara ante non potuit? Idcirco de Sara non genuit: quia & senex erat & sterilis: in illa verò quasi in iuene, cursu naturæ facile potuit generare.

t ¶ *Nec considerauit corpus suum emortuum, cum fere centum esset annorum, & emortuâ vultam Saræ.* Nihil naturæ considerat fides: quia omnipotentem no- uit esse, qui dixit.

v ¶ *In re promissione etiam Dei non hesitauit diffidentia, &c.]* Nec de se, nec de senectutis impossibilitate, nec de promissionis magnitudine dubitauit.

x ¶ *Dans gloriam Deo, plenissimè sciens, &c.]* Tanquam de præcepto gratias agens.

y ¶ *Ideo & reputatum est illi ad iustitiam.* Quia tam perfecte & firmiter credidit.

z ¶ *Non est autem scriptum tantum propter ipsum: quia reputatum, &c.]* Non vt eius solum fidem sciremus, qua domino placuit qui ideo etiam tentatus est, vt & ipse se nosset, & nos sequeremur.

a ¶ *Credentibus in eum qui suscitauit Iesum dominum nostrum à mortuis.* Si tam perfecte crediderimus Christum à mortuis resurrexisse, quomodo ille credidit corpus suum posse ad generandum viuificari iam mortuum.

b ¶ *Qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.* Qui morte sua, nostra peccata aboluit: & in ea qualitate qua mortuus est, necessario resurgens apparuit, vt iustitiam credentium confirmaret.

CAPVT

CAPVT V.

Iustificati igitur ex fide.] Pertractata causa, quare nemo eorum ex operibus iustificatus sit, sed omnes ex fide: quod exemplo Abraham probat, cuius se filios esse soli Iudaei putabant: ostendit ratione, quod non genus, nec circumcisio, sed

fides faciat filios Abraham, qui ex sola prima fide iustificatus est. Qua ratione conclusa, pacem eos habere hortatur: quia nemo suo merito, sed oēs equaliter Dei gratia sunt saluati.

b ¶ *Pacem habeamus ad Deum per dominum nostrum Iesum Christum.*] Vel subiecti sumus vtrique Deo: siue pacem Dei, non tantum saeculi, habeamus.

c ¶ *Per quem & accessum habemus per fidem in gratia ista.*] Per quem accessimus prope, qui eramus longe.

d ¶ *In qua stamus.*] Qui ante iacebamus.

e ¶ *Et gloriamur in spe gloria filiorum Dei.*] Gloriamur nos sperare filiorum Dei gloriam possessuros. Tantumque est quod speramus, quantum ex se nullus auderet, ne non spes, sed blasphemiam putaretur: eo quod multis pro sua magnitudine incredibile videatur.

f ¶ *Non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem.*] Non solum in gloria spe, sed etiam in saluberrimis tribulationibus gloriamur, magnitudinem praemij cognoscentes, sicut Iacobus ait, Omne gaudium existimate fratres, & reliqua. Vnde & gaudere debemus aliquid pati pro nomine Dei, ut acquiramus de tribulatione finienda praemium infinitum. Consideratione enim praemij, nullum possumus condignum aestimare laborem.

B Nam & scimus homines propter aurum vltro se ad bestias deputare, quod tamen in aeternum non poterunt possidere: quanto magis nos exemplo apostolorum in tribulationibus gaudere debemus: Quae quidem cum sint temporales, aeternam salutem acquirunt, & a doloribus liberant sempiternis. Cum multi propter spem paruae salutis, & curam corporis, maximos sustinuerunt cruciatus, nec tamen perfectam possunt consequi sanitatem: quae etiam si prouenerit, paulo post morte intercedente soluetur. Habemus ergo vnde honeste & sine periculo gloriemur. Magna enim gloria est de imis ad summa crescere, de nihilo ad maxima peruenire, de limo ad caelum, & de seruitute vocamur ad regnum: si tamen omni saeculi gloria & iucunditate contempta, in illo solo quod nobis promittitur, gloriemur. Quod & si feceritis, tale est, quale si quis nummo plumbeo contempto, gemmam regiam consequatur, quamquam nec sic sit digna comparatio: quia quamuis hic pretium distet, tamen manet vtriusque corruptio: ibi vero incorruptilibus corrupta, & aeternis caduca mutantur.

g ¶ *Probatio vero spem, &c.*] Spes futurorum omnem confusionem expellit. Vnde probatur non habere spem, qui praecipis confunditur Christi.

h ¶ *Quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris.*] Magnitudo beneficiorum excitat in se magnitudinem charitatis, quae perfecta confidit, & timere non nouit. Item, manifeste hoc ostendit: quia quacunque hominibus a Deo patre donantur, per spiritum sanctum tribuuntur.

i ¶ *Per spiritum sanctum, qui datus est nobis.*] Quomodo nos Deus diligit, ex hoc cognoscimus: quia non solum nobis per filij sui mortem peccata dimisit, sed & spiritum sanctum nobis dedit, qui iam ostendat gloriam futurorum.

k ¶ *Vt quidem Christus cum adhuc infirmi essemus.*] Vt quid indebitè pro nobis mortuus est, nisi ut manifestaret suam charitatem, cum adhuc peccatorum & scelerum languoribus premeremur?

l ¶ *Secundum tempus.*] Secundum tempus infirmi, quo iam defecerat pene iustitia. Siue quia vltimo tempore passus est Christus: siue ad vltimum tempus ut praedicabatur est mortuus.

m ¶ *Pro impijs mortuus est.*] Vult ostendere, quia pro impijs mortuus est, ut ex beneficiorum contemplatione eius gratia commendaret: & in mercato delicti, quantum cum debeamus diligere, demonstraret: & tanto beneficio & sancto an aliquid praeposendum sit, videremus, cum ille nobis impijs nec vitam suam praeposuerit, ne necessariam nobis denegaret mortem.

n ¶ *Vix enim pro iusto quis moritur.*] Ideo pro iusto difficile moritur, quia iustus non habet mori. Pro morituro enim forte moritur alter.

o ¶ *Nam pro bono forsitan quis habeat mori.*] Bonus ipse est, qui & iustus. Dicit enim alibi: *Mandatum sanctum, & iustum & bonum.* Forsitan autem, hoc est, tam facile audeat, ne illi iniuria fiat.

p ¶ *Commendat autem charitatem suam Deus in nobis.*] Amabilem facit, cum insinuat quantum nos diligit. Quando enim

D indebitè aliquid praestatur, tunc maxime charitas commendatur. Quid enim tam indebitè, quam ut sine peccato dominus pro seuis impijs moreretur: & vniuersitatis conditor dignaretur apparere in homine, & contemni pro reparatione propriae creaturae?

q ¶ *Quoniam si cum adhuc peccatores essemus.*] Notandum quod plerumque Apostolus credentes iam in Christo fuisse peccatores dicens, iam non esse significat: ut qualiter se exhibere debeant, recognoscant.

r ¶ *Christus pro nobis mortuus est: multo igitur magis iustificati nunc.*] Si peccatores tantum dilexit, quanto magis custodiet iustos?

s ¶ *In sanguine ipsius salui erimus ab ira per ipsum.*] Non animalium, sicut in lege. Cauemus ergo, ne peccando cum pollutum dicamus, sicut dicit ipse Apostolus ad Hebraeos.

t ¶ *Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius.*] Peccatores inimici sunt contemnendo, sicut dicit Apostolus. Scitis quia amicitia huius mundi inimica est Deo. Quicumque enim voluerit amicus esse saeculi huius, inimicus Dei constituitur. Inimici ergo actibus, non natura. Reconciliati autem, quia conciliati naturaliter fuimus.

v ¶ *Multo magis reconciliati, &c.*] Si per mortem Christi saluati sumus: quanto magis in eius glorificabimur vita, si eam fuerimus imitati?

x ¶ *Non solum autem, sed & gloriamur in Deo per dominum nostrum Iesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus.*] Non solum nobis vita dabitur sempiterna, sed etiam quaedam similitudo per Christum promittitur diuinae gloriae, sicut dicit Apostolus Ioannes: *Nondum ap- paruit quid erimus, quoniam cum apparuerit, similes ei erimus.*

y ¶ *Propterea sicut per vnum hominem.*] Si per vnum hominem Euam, peccatum intravit in mundum: insaniunt qui dicunt, antequam deceperit diabolus Euam, peccatum fuisse in mundo. Item, hic ostendere vult propterea Christum passum,

passum, vt qui sequentes Adam discisseramus à Deo, per Christum reconciliamur Deo.

a ¶ In hunc mundum peccatum intravit, & per peccatum mors. Exemplo, vel forma. Quomodo cum non esset peccatum, per Adam aduenit: ita etiam cum penè apud nullum iustitia remansisset, per Christum est reuocata. Et quomodo per illius peccatum mors intravit: ita & per huius iustitiam vita est reparata: futura, non præsens.

b ¶ Et ita in omnes homines mors pertransiit. Dum ita peccat, & similiter moriuntur. Non enim in Abraham, & Isaac, & Iacob pertransiit, de quibus dicit dominus. Omnes enim illi viuunt. Hic autem ideo dicit omnes mortuos: quia in multitudine peccatorum non excipientur pauci iusti, sicut ibi:

Rom. 1. a. b. c. Cor. 5. a.

Pal. 12. d.

Eccl. 18. e.

Non est qui faciat bonum: non est usque ad unum. Et omnis homo mendax. Siue in eos omnes pertransiit, qui humano, non cœlesti ritu vivebant. Item, nunc Apostolus mortem animæ significat: quia Adam præuaricans mortuus est, sicut & propheta dicit: Anima que peccat, ipsa morietur. Transiuit enim & in omnes homines, qui naturalem legem præuaricati sunt.

c ¶ In quo omnes peccauerunt. Hoc est, in eo quod omnes peccauerunt, exemplo Adæ peccati.

d ¶ Usque ad legem enim peccatum erat in mundo. Lex peccati uindex aduenit: ante cuius aduentum liberius vel præsens vitæ longitudo fruebantur. Erat quidem ante legem peccatum, sed non ita putabatur esse peccatum: quia iam penè obliteratum fuerat in natura. Item dicens, Usque ad legem, Moyli significat. Inferens autem, peccatum non imputatur cum lex non est, naturalem iterum ostendit legem, per quam præuaricatus est Cain, & post ipsum qui naturalem legem præuaricati sunt.

e ¶ Peccatum autem non imputatur, cum lex non esset. Quomodo mors regnabat, si non imputabatur peccatum? nisi subaudiatur, in præsentem non imputabatur.

f ¶ Sed regnauit mors ab Adam, usque ad Moysen. Siue dum non esset qui inter iustum & iniustum ante distingueret, putabat se omnibus dominari. Siue non solum in eos qui præceptum sicut Adam transgressi sunt, hoc est, de filiis Noe, quibus iustum est, ne animam in sanguine manducaent: & de filiis Abraham, quibus circumcisio mandata est: sed etiam in eos qui sine præcepto legem contempserunt naturæ.

Gm. 9. a.

g ¶ Etiam in eos qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ. Hi sunt qui non in similitudinem præuaricationis Adæ peccauerunt, qui per naturalem legem transgressi sunt: & non sicut Adam per mandatum.

h ¶ Qui est forma futuri. Siue ideo forma fuit Christi: quia sicut Adam sine coitu à Deo factus est: ita ille ex virgine spiritu sancto operante processit. Quidam dicunt forma e contrariò, hoc est: sicut ille peccati caput, ita & iste iustitiæ. Item forma Christi Adam factus est. Sicut enim Adam primus mandatum Dei præuaricans exemplum est, legem Dei præuaricare uolentibus: sic & Christus uoluntatem patris complens, exemplum est imitari eum cupientibus.

i ¶ Nam non sicut delictum, ita & donum. Ne in forma æqualitas putaretur.

k ¶ Si enim vnus delicto, multi mortui sunt: multo magis gratia Dei, & donum in gratia vnus hominis Iesu Christi in plures abundauit. Hic manifestè docet: quia non generaliter de omni homine dicit, dicens: Vnius delicto, multi mor-

tui sunt: quia communi & naturali morte, non solum peccantes, sed & iusti moriuntur.

l ¶ Et non sicut per vnum peccatum, ita & donum. Sed amplius.

m ¶ Nam iudicium quidem ex vno in condemnationem. Ex vno iusto peccante, processit iudicium mortis.

n ¶ Gratia autem ex multis delictis in iustificationem. Quia non inuenit Adam multam iustitiæ, quam suo exemplo destrueret: Christus autem gratia sua, multorum peccata dissoluit. Et Adam solum formam fecit delicti: Christus uero & gratis peccata remisit, & iustitiæ dedit exemplum.

o ¶ Si enim vnus delicto mors regnauit per vnum: multo magis abundantiam gratiæ & donationis & iustitiæ accipientes in vita, regnabunt per vnum Iesum Christum. Quare multa peccata dimisit, abundantia donationis spiritus sancti: quia multa sunt dona. Ipsa enim iustitia donatur per baptismum, non ex merito possideretur.

p ¶ Igitur sicut per vnus delictum, in omnes homines in condemnationem: sic & per vnus iustitiam in omnes homines in iustificationem uita. Sicut enim per inobedientiã vnus hominis peccatores constituti sunt multi, ita & per vnus obedientiam iusti constituentur multi. Lex autem subintrauit, vt abundaret delictum. Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia. Vt sicut regnauit peccatum in mortem, ita & gratia regnet per iustitiam in vitam æternam, per Iesum Christum dominum nostrum.

CAPVT

nes autem dicens, non generaliter dicit: sed vnus cuiusque partis significat multitudinem. Alioquin inueniuntur omnes homines iustificati in Christo, sicut & in Adam condemnati: & non erit ultra qui puniatur.

q ¶ Sicut enim per inobedientiã vnus hominis, peccatores constituti sunt multi: ita & per vnus obedientiam, iusti constituentur multi. Sicut exemplo inobedientiæ Adæ, peccauerunt multi: ita & Christi obedientia iustificauerunt multi. Grande enim crimen inobedientiæ est, quod tantos occidit.

r ¶ Lex autem subintrauit, vt abundaret delictum. Quia naturalem legem habentes Hebræi & scribæ acceperunt: propterea dicit, subintrauit. Ipsi enim ad maiorem mercedem accipientes legem, per suam negligentiam non custodientes, in maius ceciderunt delictum: ne dicerent, sed nobis lex peccatum dimisit: non, inquit, uenit dimittere, sed demonstrare delicta. Et dum scienter peccatur, cœpit abundare delictum: quasi si diceret, Vt video, lex peccatum non abstulit, sed adiecit: non tamen suo vitio, sed illorum: subintrauit, hoc est, subito intrauit: & ita contigit vt abundaret delictum.

s ¶ Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia. Sicut ait saluator. Cuius dimittitur, amplius diligit. Manifestata est enim quantitas peccati, vt sciretur gratiæ magnitudo: & redderemus competens debitum charitatis.

Luc. 7. d.

t ¶ Vt sicut regnauit peccatum in mortem: ita & gratia regnat per iustitiam in vitam æternam, per Iesum Christum dominum nostrum. Sicut abundanter confirmatum est regnum peccati per contemptum legis: ita & regnum gratiæ confirmetur per multorum remissionem peccatorum, & indefinenter deinceps iustitiæ actionem.

CAPVT

CAPVT VI.

A

Quid ergo dicemus? Manebimus in peccato vt gratia abundet? Absit. Qui enim mortui sumus peccato. Ne non intelligentes dicent: Si gratia crescit in magnitudine delictorum peccare debemus, vt possit magis ac magis gratia abundare. Absit. Ego de illis dico, quos ita fides inuenit, non de nobis, qui iam mortui sumus peccato, vt gratia viuere-

b ¶ *Quomodo adhuc viuemus in illo.* Vult tam firmum esse baptismatum tamquam perfectum.

c ¶ *An ignoratis.* Aut nunquid ne scitis ipsum sacramentum baptismatis?

d ¶ *Quia quicumq; baptizati estis in Christo Iesu.* Tribus modis baptismum accipitur in scripturis, Aquae, & spiritus sancti, qui & ignis appellatus est: & sanguinis in martyrio, de quo Saluator dicebat, Baptismo habeo baptizari.

e ¶ *In morte ipsius baptizati sumus.* Vt illi commemoriamur in baptismo.

f ¶ *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, vt quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitae ambulemus.* Ostendit nos propterea ita baptizari, vt per mysterium consepeliatur Christo, criminibus mortis, & renunciantes pristinae vitae, vt quomodo pater glorificatur in filij resurrectione: ita & per nostrae conuersationis nouitatem ab omnibus honoretur: vt ne signa quidem veteris hominis agnoscantur in nobis. Nec enim aliquid velle aut cupere debemus, quod volunt aut cupiunt qui nondum sunt baptizati: & quicumque adhuc veteris vitae erroribus implicantur.

g ¶ *Si enim complantati facti sumus similitudini.* Si consepulti sumus nunc, & tunc resurrectionis eius poterimus esse participes: & si fuerimus noui & immutati in conuersatione, similitudo noui & immutati erimus in gloria.

h ¶ *Hoc scientes, quia vetus homo noster.* Qui veterem hominem terrenum Adam imitando peccabant.

i ¶ *Simul crucifixus est.* Per baptismum te crucifixum intellige, qui membrum de corpore eius effectus es. Et ille quidem innoxium corpus appendit, vt tu noxium suspendas à vitij: in quo mysterio Moyses serpentem aeneum in deserto suspendit.

k ¶ *Vt destruat corpus peccati, &c.* Hoc est, vt omnia vitia destruantur: quia vnum vitium, membrum est peccati: omnia, corpus totum. Christus non ex parte, sed integer est crucifixus. Sive vt corpus nostrum destruat à seruitute peccati: & fiat iustitiae mancipium, quod solebat esse delicti. Omnis enim quis facit peccatum, seruus est peccati.

l ¶ *Qui enim mortuus est, iustificatus est à peccato.* Hoc est alienatus est à peccato. Mortuus enim omnino non peccat. Ita & qui natus est de Deo, non peccat. Crucifixus enim omnibus membris dolore occupatis, peccare vix poterit.

m ¶ *Si autem, &c.* Si commortui non sumus, nec conuiuemus: quia eius non sumus membra.

n ¶ *Scientes quòd Christus, &c.* Ita & nos si hac voluntate mortui fuerimus, secundam non timebimus mortem. Sive iam non potestis iterum baptizari: quia Christus non potest

CAPVT VI.

Quid ergo dicemus? Manebimus in peccato, vt gratia abundet? Absit. Qui enim mortui sumus peccato, b quomodo adhuc viuemus in illo? c An ignoratis fratres: d quia quicumq; baptizati sumus in Christo Iesu, e in morte ipsius baptizati sumus: f Consepulti. n. sumus cū illo per baptismum in mortem, vt quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam patris: ita & nos in nouitate vitae ambulemus. g Si n. complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus. h Hoc scientes: quia vetus homo noster i simul crucifixus est, k vt destruat corpus peccati, vt ultra non seruiamus peccato. l Qui enim mortuus est, iustificatus est à peccato. m Si autem mortui sumus cū Christo, credimus quia simul etiam viuemus cum illo. n Scientes quòd Christus resurgens ex mortuis iam non moritur: mors illi ultra non dominabitur. o Quòd. n. mortuus est peccato, mortuus est semel: p quòd autem viuuit, viuuit Deo. q Ita & vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato, viuentes autem Deo in Christo Iesu. r Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediat concupiscentijs eius. s Sed neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato: t sed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viuentes. u & membra vestra arma iustitiae Deo. x Peccatum. n. vobis non dominabitur. y Non enim sub lege estis, sed sub gratia. z Quid ergo; Peccabimus, quoniam nō sumus sub lege, a sed sub gratia? Absit. b An nescitis, quoniam cui exhibetis vos seruos ad obediendum, serui estis eius cui obedistis, siue peccati ad mortem, siue obedientionis ad iustitiam. c Gratias autem Deo quòd fuisistis serui peccati: d obedistis autem ex corde in eam formam doctrinae in qua traditi estis.

p ¶ *Quod autem viuuit, viuuit Deo.* Viuit in gloria deitatis.

q ¶ *Ita & vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato, viuentes autem Deo in Christo Iesu.* Quali membra eius semel vos scitote commortuos debere iam semper viuere Deo in Christo, in quo vita nostra abscondita est apud Deum, quem induit, eius sequamur exemplum.

r ¶ *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediat concupiscentijs eius.* In corpore mortali viuite vt immortales. Et quo modo regnet peccatum in corpore exposuit, per obedientiam scilicet & consensum.

s ¶ *Sed neq; exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato.* Vnumquodque membrum, si officium suum in malos vsus vertit, arma iniquitatis efficitur ad iustitiam expugnandam. Simul notandum, quòd homo membra sua cui velit parti exhibeat per arbitrij libertatem.

t ¶ *Sed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viuentes.* Tanquam, qui iam resurrexistis: quia tunc nec carnaliter viuuit, nec peccato.

u ¶ *Et membra vestra arma iustitiae Deo.* Vt oculus qui ante videbat ad concupiscendum, nunc videat nudum ad vestiendum. Sic de reliquis membris aduerte.

x ¶ *Peccatum enim in vobis non dominabitur.* Non vos vincet peccatum. Non enim estis paruuli, sed perfecti: quali paedagogus puero: Noli facere vitium sermonis. Non enim adhuc audis grammaticum, sed oratorem: siue non debet dominari. Item, non quia impossibile sit peccare his qui gratiam acceperunt: ideo dicit, peccatum in vobis non dominabitur.

y ¶ *Non enim sub lege estis.* Sed bene sciens, quia hi qui sub gratia sunt, alieni sunt à multis & à diuersis praecipis legis, & ab oneribus eius, quae data est propter duritiam cordis Iudaeorum, vt est illud, Leprosam domum destruere, & longe à ciuitate in locum immundum projicere. Qui enim participes sunt Christi gratiae, didicerunt quemadmodum oportet vincere passiones, & Deum diligere ac proximum suum, sicut scriptum est: Non enim estis sub lege, sed sub gratia: gratiam vincendi & doctrinae praebuit exemplum.

z ¶ *Quid ergo? Peccabimus: quoniam non sumus, &c.* Ne dicent: Ergo cessante vindicta legis, impunè peccamus.

a ¶ *Sed sub gratia. Absit.* Si peccatis, sub gratia non estis.

b ¶ *An nescitis, quoniam cui exhibetis vos seruos ad obediendum, serui estis eius cui obedistis, siue peccati ad mortem, siue obedientionis ad iustitiam.* Si volueritis peccati seruire, incipientis sententiae legis subiicere, quae vindicat in peccantes: si autem iustitiae obedieritis, non estis sub lege, sed sub gratia.

c ¶ *Gratias autem Deo, quòd fuisistis serui peccati.* Fuisistis, inquit, sed non estis.

d ¶ *Obedistis autem ex corde in ea forma doctrinae, in quam traditi estis.* Ex corde dicit, hoc est, fideliter.

pro vobis iterum crucifigi: sicut dicit ad Hebraeos. *Impossibile est eos qui semel illuminati sunt, &c.* Quibus non penitentiam negat: sed iterationem baptismi distinetur.

o ¶ *Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel.* Quia ipse peccata nostra portauit, & pro nobis doluit, ne de cetero peccateamus.

p ¶ *Quod autem viuuit, viuuit Deo.* Viuit in gloria deitatis.

q ¶ *Ita & vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato, viuentes autem Deo in Christo Iesu.* Quali membra eius semel vos scitote commortuos debere iam semper viuere Deo in Christo, in quo vita nostra abscondita est apud Deum, quem induit, eius sequamur exemplum.

r ¶ *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediat concupiscentijs eius.* In corpore mortali viuite vt immortales. Et quo modo regnet peccatum in corpore exposuit, per obedientiam scilicet & consensum.

s ¶ *Sed neq; exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato.* Vnumquodque membrum, si officium suum in malos vsus vertit, arma iniquitatis efficitur ad iustitiam expugnandam. Simul notandum, quòd homo membra sua cui velit parti exhibeat per arbitrij libertatem.

t ¶ *Sed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viuentes.* Tanquam, qui iam resurrexistis: quia tunc nec carnaliter viuuit, nec peccato.

u ¶ *Et membra vestra arma iustitiae Deo.* Vt oculus qui ante videbat ad concupiscendum, nunc videat nudum ad vestiendum. Sic de reliquis membris aduerte.

x ¶ *Peccatum enim in vobis non dominabitur.* Non vos vincet peccatum. Non enim estis paruuli, sed perfecti: quali paedagogus puero: Noli facere vitium sermonis. Non enim adhuc audis grammaticum, sed oratorem: siue non debet dominari. Item, non quia impossibile sit peccare his qui gratiam acceperunt: ideo dicit, peccatum in vobis non dominabitur.

y ¶ *Non enim sub lege estis.* Sed bene sciens, quia hi qui sub gratia sunt, alieni sunt à multis & à diuersis praecipis legis, & ab oneribus eius, quae data est propter duritiam cordis Iudaeorum, vt est illud, Leprosam domum destruere, & longe à ciuitate in locum immundum projicere. Qui enim participes sunt Christi gratiae, didicerunt quemadmodum oportet vincere passiones, & Deum diligere ac proximum suum, sicut scriptum est: Non enim estis sub lege, sed sub gratia: gratiam vincendi & doctrinae praebuit exemplum.

z ¶ *Quid ergo? Peccabimus: quoniam non sumus, &c.* Ne dicent: Ergo cessante vindicta legis, impunè peccamus.

a ¶ *Sed sub gratia. Absit.* Si peccatis, sub gratia non estis.

b ¶ *An nescitis, quoniam cui exhibetis vos seruos ad obediendum, serui estis eius cui obedistis, siue peccati ad mortem, siue obedientionis ad iustitiam.* Si volueritis peccati seruire, incipientis sententiae legis subiicere, quae vindicat in peccantes: si autem iustitiae obedieritis, non estis sub lege, sed sub gratia.

c ¶ *Gratias autem Deo, quòd fuisistis serui peccati.* Fuisistis, inquit, sed non estis.

d ¶ *Obedistis autem ex corde in ea forma doctrinae, in quam traditi estis.* Ex corde dicit, hoc est, fideliter.

DHIERO
TOM VI. 7. 2

Luc. 12. f.

B

Ioan. 8. d.

C Tit. 6. d.

D

Leuit. 14.

Deum. 6. a.

a ¶ Liberati autem à peccato, serui facti estis iustitiæ. In doctrina & exemplo Christi, qui non solum peccata, sed etiam occasionem auferre docuit delictorum.

b ¶ Humanum dico propter infirmitatem carnis vestrae. Humanum dico: quia nondum ad plenum potestis audire diuini. Cum enim multo magis debetis seruire iustitiæ, quam peccato, cui ante seruistis: ego tamen concedo infirmitati vestrae, vt tantum iustitiæ seruatis. Siue ita: humana iam ratione digna loquor, quod omnes mecum sentire possent, & nullus abnuere.

c ¶ Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire, &c. Quia quicquid anima carnaliter gerit, carnaliter deputatur: si autem caro spirituale opus faciat, totus homo efficitur spiritualis, vt est illud: Corpus quod corrumpitur, aggregat animam. Nos exhibuimus membra nostra seruire peccato: non sicut Manichæi dicunt, naturam corporis insertum habere peccatum.

d ¶ Cum enim serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ. Hoc est, in nullo ei penitus seruientes: ita & nunc liberi estote ab omni peccato.

e ¶ Quem ergo fructum habuistis, &c. Nullus sine dubio fructus est in ea re, quæ per penitentiam erubescitur. Omnis enim qui cognoscit bonitatem, in pristinis actibus erubescit: quicunque autem erubescit iustitiam, fructum eius ignorat. Ergo qui peccant, nec in præsentem aliquem fructum habent, & mortem perpetuam in futuro percipient. Qui verò seruiunt domino, & in præsentem fructum habent donum spiritus sancti, & in futuro vitam æternam. Aliter: Qualem fructum in actione illius rei habuistis, in cuius etiam recordatione verecundia est?

f ¶ Nunc verò liberati à peccato, serui autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificatione, finem verò vitam æternam. Hoc ipsum ideo fructus est, quod uiuetis sanctificati per baptismum.

g ¶ Stipendia peccati mors. Qui peccato militat, remunerationem accipit mortem. Item, præmium quod offert ad deceptionem nostram, hoc mors est.

h ¶ Gratia autem Dei vita æterna. Non dixit similiter, stipendia iustitiæ: quia non est antequam remaneret in nobis. Non enim nostro labore quaesita est, sed Dei munere condonata.

i ¶ In Christo Iesu domino nostro. Est siue gratia siue vita.

CAPVT VII.

A Ignoratis fratres, scientibus enim legem loquor. Hic incipit difficultatem legis ostendere, vt illos hortetur ad gratiam sine eius timore transire.

l ¶ Quia lex in homine dominatur quanto tempore uiuit. Homo, siue lex homini.

m ¶ Nam quæ sub viro est mulier, uiuente viro alligata est legi, &c. Comparatione legis, mandatum virum appellat, vt ostendat legem sine effectu vindictæ quasi mortuam, nobis iam mortificatis impedire non posse, quod minus ex integro ad Christum, qui resurrexit à mortuis, transcamus: qui meritò nobis uiueret, si inuenisset quod punire posset in nobis.

n ¶ Igitur uiuente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro, &c. Quam diu uiuit vir, tam diu illi secundum eius solius necessè est uiuere voluntatem: cum autem illo mortuo,

alio viro mulier fuerit copulata, iam non illi secundum prioris viri consuetudinem est uiuendum.

o ¶ Itaq; fratres mei, &c. Noluit iuxta comparationem, legem illis dicere mortuam: sed quod verbis eis dicere non audebat, intellectui dereliquit.

p ¶ Per corpus Christi, vt sitis alterius viri, qui ex mortuis resurrexit, vt fructificetis Deo. Commemorando Christo, qui damnauit peccatum in carne.

q ¶ Cum enim essemus in carne, passionibus peccatorum quæ per legem erant, operabamur in membris nostris. Cum essemus in carnali conuersatione, passio concupiscentiæ operabatur in oculis, & in cæteris membris cæteræ passionis: quæ tamen per legem ostendebantur esse peccata. Item in carne est, qui voluntate carnis ducitur, & legi Dei obediæ prohibetur: quia non potest duobus dominis seruire. Nunc autem gratia spiritus sancti, docti passionibus vincere, in carne non sumus: quia mortui sumus legi, quæ doctrinam gratiæ non continet.

r ¶ Vt fructificaret morti. Vt nos legis seueritas interficeret.

s ¶ Nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur. Morientes peccato, in quo detinebamur à lege.

t ¶ Ita vt seruamus in nouitate spiritualis gratiæ præceptis, & non literæ legis. Item seruimus noua est, non diligere mundum, neque ea quæ sunt in mundo, & carnis curam non facere in concupiscentiis. Lex enim bona terra promittens nutrire nouit amatorum carnis desideria. Iustè hic discipuli Iesu legi mortui sunt, quoniam mundo ab-

renunciauerunt.

v ¶ Et non in uetustate literæ. Nunc scriptæ & naturalis legis facit mentionem: quia scripta lex & naturalem continet. Infert autem dicens: Nam concupiscentiam nesciebam, nisi per legem. Personam iuuenis sumit, ostendere volens: quia quamdiu sumus infantes, omnino quid sit concupiscentia ignoramus. Cum autem crescere cœperimus, initium accipit concupiscentia, quæ à lege prohibita est, in nostram peruenire notitiam, cum iam possumus discernere bonum & malum.

x ¶ Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Quia ab eâ semper mortem dixerat esse solutam. Item ex hinc vult ostendere: quoniam non custodiendo legem, non fuit legis infirmitas, sed humanae voluntatis. Dicendo autem, Peccatum non cognoui nisi per legem, personam pueri assumit, qui per ætatis infirmitatem legi obnoxius non est: sed vbi adoluerit, sub lege esse incipit, & mandata cognoscere.

y ¶ Absit. Contra Manichæos. Quod si dixerint, timuit scandalum: semper ergo timuit, & nunquam contra legem locutus est. Vnde ergo vos audistis, quod ille non fecit?

z ¶ Sed peccatum non cognoui nisi per legem. Hic in persona eius hominis loquitur, qui legem accipit: id est, qui primum Dei mandata cognoscit, cum consuetudinem habet delinquendi.

a ¶ Nam, &c. Non dixit: non habebam, aut non faciebam, sed nesciebam, hoc est, nesciebam concupiscentiam esse peccatum. Item sicut lumen in tenebris vel offendiculum vel foueam ostendit: similiter & lex præcauendum & obseruandum esse à peccatis facit notitiam peccatorum: & per hoc legem sanctam & bonam esse dicimus.

A

a ¶ *Occasione autem accepta peccatum per mandatum operatum est in me.* Hic peccatum diabolus appellat: sicut in Apocalypsi nominatur, scilicet auctor peccati. Dicit ergo occasionem mandati, quod excusationem ignorantiae abstulit. Grauius enim facit quam ante peccare: sicut omnis inuidus tunc magis occasionem nocendi amplectitur, quando aliquid committitur ei, cui ille molitur infidias.

b ¶ *Omniem concupiscentiam.* Quae fuerat lege prohibita.

c ¶ *Sine lege enim.* Pene lex in obliuione erat naturalis, quae suggererat quid sit peccatum: idcirco lex litera superinducta est, ut comoneret oblitos. Itē, si cum lex non esset, peccatum mortuum est, infantiunt qui de Adam per traducem afferunt ad nos venire peccatum. Propterea hic dicit peccatum mortuum est: quia in infantibus, qui sine lege sunt, non uiuit, id est, impune committitur. Nam male dicente infante, parentibus videtur esse peccatum, non tamen uiuum sed mortuum.

d ¶ *Peccatum mortuum est.* Puer licet peccet, mortuum est in eo peccatum: quia non est legi subiectus.

e ¶ *Ego autem uiuebam sine lege aliquando.* Quasi iustum & liberum uiuere me putabam: siue in praesenti uiuebam. Item, cum autem puer essem, legi obnoxius non eram.

B

f ¶ *Sed cum uenisset mandatum.* In fine obliuionis recognitionem est peccatum adueniente mandato, ut omnis qui illud fecerit, mortuum se esse cognoscat.

g ¶ *Peccatum reuixit.* Vbi adoleui & cepi esse sub lege, & delictum, quod cum essem puer per ignorantiam erat in me mortuum, reuixit in me lege dominante. Ita ergo, inquit, mandatum quod erat ad vitam datum, hoc mihi in morte inuentum est pueritiae consuetudine, & more peccandi. Item, quia uixerat per naturalem scientiam, & mortuum fuerat per obliuionem, ideo dicitur reuixisse per legem.

h ¶ *Ego autem mortuus sum.* Quia sciens praeruaricauit.

i ¶ *Et inuentum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem.* Quod custoditum proficiebat ad vitam, neglectum duxit ad mortem. Item, poenam mortem dicit, quam nobis peccatum per deceptionem suam acquisiuit: ostendens temporalia & terrena quae putantur esse bona, & legem praeruaricare suadens, quae vitam aeternam facientibus repro-mittit.

k ¶ *Nam peccatum occasione accepta per mandatum seduxit me, & per illud occidit. Itaque, lex quidem sancta & mandatum sanctum, & iustum, & bonum.* Contra impugnatores legis, & contra eos qui iustitiam a bonitate fecerunt: lex & sancta & bona dicitur & iusta. Nisi, inquit, abundauerit iustitia uestra. Sed & Deus nonnumquam in veteri instrumento bonus, & in nouo dicitur iustus. Pater iuste, ait dominus. Contra Marcionistas hic locus facit.

Matth. 5. c.
Ioan. 17. d.

l ¶ *Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit.* Non mihi ipsa causa mortis extitit, sed ego qui peccando inuenio mortem.

m ¶ *Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem.* Per bonum legis reuelatur peccatum, & ab ipsa punitur. Item uult ostendere qualiter infantis, qui ante sine lege erat, cum coepit adolefcere, & a parentibus nihilominus prohiberi, peccatum incipiat apparere. Apparet autem cum illud vitare didicerit. Ipsum enim peccatum, si in proficiente aetate, non solum non abscinditur sed augetur, supra modum peccans efficitur, dum iam ueniam non meretur.

n ¶ *Ut fiat supra modum peccans.* Ante legem modum habebat per ignorantiam: supra modum est cum scienter admittitur. Item hoc dicit: quoniam peccatum cum per aetatem obnoxium non erat adolescenti arati, dominante sibi lege commissi, reputatur in culpam, factum est ultra modum peccatum.

o ¶ *Peccatum per mandatum.* Nunc ex persona eius, qui aetatem legitimam habet, sermo profertur. Qui enim dicit, Quia lex spiritualis est, seipsum condemnat propria uoluntate peccante. Unde adiecit, Ego autem carnalis sum, uenundatus sub peccato, ut ostendat, qui cum esset liber, ipse se uenundedit peccato. Quid enim iterum dicit. Quod enim operor non intelligo, hoc est, nolens discernere nocere, uolens nocere. Aliena desiderio, in eis fraudare non optans: hoc enim ostendit, dicens. Non enim quod uolo ago, hoc est, mihi bonum fieri: sed quod odi illud facio: similiter intelligitur, mihi malum fieri. Si enim quod nolo mihi malum fieri hoc consentio legi, quia bona est, praeci-piens quod tibi fieri non uis; alij non feceris.

p ¶ *Scimus enim quod lex spiritualis est.* Quae spiritualia mandata.

q ¶ *Ego autem carnalis sum.* Ego quaecumque legem acci-

pio, & carnaliter uiuere conserui.

r ¶ *Venundatus sub peccato, &c.* Proposito peccato, ut si consilium eius accepero, ipsius seruus efficiar, sponte memet-ipsam subijciens: etiam quasi inebriatus consuetudine peccatorum ignoro quid facio. Quod enim operor non intelligo. Siue ita pronuntiandum: Ego non intelligo malum esse, quod inuitus admitto, cum malum nolo facere quod committo: utique cum lege sentio, quae mala & non uult & prohibet. Potest autem intelligi: Si pecco, legis seueritati me ipsum subijcio. Item, inuenitur peccare, qui uoluntati carnis inseruit.

s ¶ *Si autem quod nolo illud facio, &c.* Si ea quae lex praecipit contraria uoluntati carnis, custodire uoluerio, secundum carnem quod nolo illud facio: secundum uero uoluntatem spiritus, legi Dei spirituali atque bonae conuenio.

t ¶ *Nunc autem iam non ego operor illud.* Ante consuetudinem ergo libens ego ipse faciebam. Item dicens. Iam non ego operor illud, ostendit quia non est hominis rationalis, irrationalium animalium ritu uiuendum. Inferens autem, quod habitat in me peccatum: docuit quia totum se tradiderit passionibus carnis, quae Deo sunt inimica.

v ¶ *Sed quod habitat in me peccatum.* Habitat quasi hospes, & quasi aliud in alio: non quasi unum, ut accidentia scilicet non naturalia.

x ¶ *Scio enim quia non habitat in me, hoc est, in carne mea bonum.* Non dicit, Non est caro mea bona. Item, hoc ex persona eius dicitur, qui peccandi consuetudinem habet, & carnis uitijs tenetur obnoxius.

y ¶ *Nam uelle adiacet mihi.* Est uoluntas, sed non est effectus: quia carnalis consuetudo uoluntati resistit. Item uoluntas carnis amatur magis quam Dei. Ideo dicit, uelle adiacet mihi, ut id, quod mihi bonum fieri uolo, non perficiam proximo: nam quod odi pati, illud facio.

z ¶ *Perficere autem bonum non inuenio.* Non uideo facere.

a ¶ *Non enim quod uolo bonum, hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago.* Sicut uerbi gratia, si quis iam deuorare conseruit, etiam cum non optat incurrit.

a ¶ 81

a ¶ Si autem quod nolo illud facio, &c.] Non ego qui inuitus, sed consuetudo peccati: quam tamen necessitatem mihi ipse parati.

b ¶ Inuenio igitur legem volenti mihi facere bonum.] Si ego volo, inuenio mihi legem bonum facere contra adiacens malum. Item, hoc est quod ait, secundum animam voluntatem bonum velle se facere, adiacere sibi malum iuxta desideria carnis.

c ¶ Quoniam mihi malum adiacet.] Quod dicit, Quoniam mihi malum adiacet, ostendit quia non per necessitatem peccat: sed propria voluntate dicitur ad peccatum, cum vult esse carnis amator.

d ¶ Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem.] Consentio legi secundum mentem. Itē, interior homo noster rationalis & intelligibilis, est anima quae consentit legi Dei. Lex enim eius est rationabiliter viuere, & non duci irrationabilium animalium passionibus. Exterior verò, est corpus nostrum. Eius autem lex prudentia carnis est, quae docet edere, & potare, & ceteris viti luxuriosis, quae repugnant rationi. Et si superauerint, legi peccati subijciunt. Sic enim ita est sicut quidam aestimant: quia quod nolimus hoc facimus.

e ¶ Video autem legem, &c.] Desideria consueta, vel persuasionem inimici.

f ¶ Repugnantem, &c.] Conscientiae scilicet naturali, vel legi divinae: quae in mente consistit.

g ¶ Et captiuam, &c.] In consuetudinem delictorum.

h ¶ Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore, &c.] Ego qui sic detineor, quis me liberabit de consuetudine mortifera corporali.

i ¶ Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.] Admirabiliter intulit, dicens. Gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum: quia quae Moyses & naturalis lex non docuit, haec docuit dominus noster Iesus Christus: contemnere mundum, & superare vitia. Vnde beatus Apostolus hoc docet, dicens. Qui autem Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitijs & concupiscentijs. Item, quem lex non potuit liberare, nunquid non Paulus nondum erat Dei gratia liberatus? Vnde probatur, quia ex alterius persona haec loquitur.

k ¶ Igitur ego ipse mente seruo legi Dei.] Recapitulat ut concludat, & rursum in persona eius, qui sub lege erat, haec loquitur.

l ¶ Carne autem legi peccati.] Homo carnalis duplex est quodammodo, & in semetipso diuisus.

CAPVT VIII.

Nihil ergo nunc damnationis, &c.] Hic Apostolus, nihil in illis damnatione dignum esse ait, qui carnis opera crucifixerunt.

n ¶ Lex enim, &c.] Notandum quia gratiam legem appellat.

o ¶ Liberavit me a lege, &c.] Quae mortificat peccatores.

p ¶ Nam quod impossibile erat legi.] Hic ostendit quoniam lex per infirmitatem carnis non poterat impleri. In eo autem in quo dicit. Deus cum filium suum misisset in similitudinem carnis peccati: & propter peccatum misisse demonstrat, quoniam ante incarnationem erat filius: & suscepta postea carne, quae ad peccandum esset procliuor, ipse tamen absque peccato eam suscepit. Et idcirco dicitur in similitudinem carnis peccati suscepta carne venisse, & peccatum in eadem carne damnasse: quoniam carnem, quam susceperat, innoxiam ser-

uauerit ab omni contagione peccati. Itē legem dicit non precepta sacrificiorum, & cetera quae erant umbra, vsq; ad tempus Christi data: sed illā quā & dominus noster Iesus Christus docuit, dicens. Omnia quaecumq; vultis ut faciant vobis homines: sic & vos facite illis. Ita est enim lex & propheta. In-

a Si autem quod nolo, illud facio: iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.

b Inuenio igitur legem volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malū adiacet. c Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominē.

d Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, & captiuam me in lege peccati, quae est in membris meis. e Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? f Gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum. g Igitur ego ipse mente seruo legi Dei: carne autem legi peccati.

CAPVT VIII.

Nihil ergo nunc damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulat. Lex enim spiritus vitae in Christo Iesu, liberavit me a lege peccati & mortis. Nam quod impossibile erat legi in quo infirmabatur per carnem, Deus filium suū mittens in similitudinem carnis peccati: & de peccato damnauit peccatum in carne, ut iustificatio legis impleteretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Qui enim secundum carnem sunt, quae carnis sunt sapiunt: qui verò secundum spiritum sunt, quae sunt spiritus, sentiunt. Nam prudentia carnis mors est, prudentia autem spiritus vita, & pax. Quoniam sapientia carnis inimica est Deo. Legi enim Dei non est subiecta, nec enim potest. Qui autem in carne sunt, Deo placere

dominum occiderunt, peccatum diaboli quod hoste deceperat per hominem condēnari: sicut ad Hebraeos dicit: Ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium. Siue de illius carnis substantia quae ante seruiebat peccato, vicit nunquam peccando peccatum: & in eadem carne damnauit peccatum, ut ostenderet voluntatē esse in crimine non naturam, quae talis a Deo facta est, ut possit non peccare si velit.

v ¶ Ut iustificatio, &c.] Ut quod in illis repugnante carnali consuetudine implere non potuit, in nobis saltem impleatur, qui exemplo Christi mortificabimus carnem.

x ¶ Qui non secundum carnem, &c.] Homo ex spiritu & carne constructus est. Quando ergo carnalia agit, totus caro dicitur: quando verò spiritualia, totus spiritus appellatur. Vnaquaeque enim substantia, cum eadem alteram in suam ditionem erigit: & vim quodammodo propriam, & nomen amittit. nam singulari cognata sibi & vicina desiderant.

y ¶ Nam prudentia carnis, &c.] Notandum quia non caro, sed prudentia. Eius autem mortem dicens, aeternam poenā significat. Item ipse alibi dicit: prudentiam humanam esse, malo vicem referre. Talis ergo prudentia mortem parit transgrediendo praecipuum. Spiritus verò prudentiae, in praesenti pacem habet, & non reddendo vicem & vitam in futuro. Prudentia verò a prouidendo est appellata.

z ¶ Quoniam prudentia, &c.] Non ipsa caro, ut Manichaei dicunt, sed sensus carnalis inimicus est Deo. Omne enim non subiectum, inimicum est: & quicumque se voluerit vindicare, etiam veteris legis nonnunquam modum excedit.

a ¶ Nec enim potest.] Impossibile dixit: ut vel liceo a carnis concupiscentijs reuocaret.

b ¶ Qui, &c.] Hic probatur quia superius non carnem, sed opera accusauerat carnis: quia quibus hoc dicitur, utique in carne viuebant.

c ¶ Deo placere non possunt.] Fieri enim non potest ut carni deditus, aliquando non peccet.

a ¶ Vos

G

Matt. 7. b.

H

Heb. 2. d.

A

a ¶ Vos autem in carne, &c.] Hoc est in spiritualibus operibus occupati.

b ¶ Si tamen spiritus, &c.] Hic ostendit, quoniam spiritus sanctus patris & filij sit. Item in illo spiritus Dei habitat, in quo eius apparent fructus, sicut ait ad Galatas: Fructus autem spiritus est, charitas, gaudium, &c.

c ¶ Si quis autem spiritum Christi non habet, &c.] Spiritus Christi est humilitas & patientia: omniumque virtutum est: qui dilexit inimicos, & pro eis oravit.

d ¶ Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum.] Si Christum imitamini, carnalis sensus quasi mortuus non relinquit. Unde & David aiebat. Ego tanquam surdus non audiveram, & sicut mutus non aperiens os suum, & cetera.

Egal. 37. c.

e ¶ Spiritus vero vivit propter iustificationem.] Nunc spiritum nostrum significat, qui propter iustitiam suam vita appellatur, quasi iustificans corpus, beata illa aeterna vita. Itē, spiritus vivit ut iustitiam operetur. Non enim hoc solum quaeritur, ut à carnalibus cessemus, sed etiam ut spiritualia faciamus.

f ¶ Quod si spiritus eius qui suscitavit Iesum à mortuis habitat in vobis, qui suscitavit Iesum Christum à mortuis, vivificabit & mortalia corpora, &c.] Si tamen purificati, ut in nobis spiritus sanctus habitare dignetur, non patitur Deus templum spiritus interire: sed quomodo Iesum à mortuis suscitavit, ita & corpora vestra restaurabit.

g ¶ Ergo fratres debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus.] Hoc totum agit, ut ostendat eis legem non esse necessariam, quae carnalibus data est. Item, manifeste nunc ostendit, quia non de communi & naturali morte superius fecerit mentionem, dicens.

h ¶ Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini.] Significat autem mortem poenae aeternae. Non enim quia caro humana mala sit, & spiritus bonus, laudat spiritum, & vituperat carnem: cum ipse doceat, dicens. Et virgo cogitat quae sunt domini, ut sit sancta corpore & spiritu, Novit enim & mentem accusare, dicens. Homines corrupti mente: hoc enim dicit, ostendere volens maximam partem passionum desideria humani corporis esse, quod cum ceteris irrationalibus animalibus commune habemus. Sicut enim caetera animalia de terra habent natiuitatem: ita & nos corpus. Anima autem nostra spiritus est incorporeus & rationalis & immortalis. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini. Secundum rationem expositam: carnales homines iustitiam custodire non possunt.

1 Cor. 7. f.

i ¶ Si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.] Spiritualibus actionibus, carnis opera subieceritis. Notandum sanè, opera carnis, non substantiam accusare.

k ¶ Quicumque autem spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt.] Quicumque merentur sancto spiritu gubernari, sicut e contrario, qui peccant, spiritu diaboli aguntur, ab initio peccatore. Item, quicumque secundum doctrinam spiritus sancti vivunt, ipsi sunt qui spiritu Dei aguntur.

l ¶ Non enim accepistis spiritum servitutis iterum, &c.] Notandum est, quia Iudaei etiam filij Dei erant, tamen cum essent sub lege velut sub paedagogo agentes, spiritum timoris habebant. Item Iudaei acceperunt spiritum, qui illos ad servitutem cogeret per timorem. Timere enim servorum est, diligere filiorum, sicut scriptum est: Servus domini suum timebit, & filius diliget patrem suum. Illi ergo qui operari charitatis voluntate volebant, timoris necessitate cogantur. Nos verò omnia voluntarie operemur, ut filios nos omnes probemus

non servos timoris. Item vos Romani in adoptionem filiorum vocati estis, non sicut Iudaei, qui subditi legis imperio, in servitute tenebantur.

m ¶ In quo clamamus abba pater.] Qui vocat patrem, filium patri in moribus similis inveniri, ne nomine quoque in vacuum usurpato, maiori poenae subiacet.

n ¶ Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filij Dei.] Testimonium adoptionis est, quod habemus spiritum, per quem ita oramus. Tantam enim arham accipere non poterant nisi filij.

o ¶ Si autem filij & haeredes: haeredes quidem Dei, &c.] Qui meretur esse filius, meretur effici haeres patris, & veri filij cohaeres.

p ¶ Si tamen compatimur.] Si talia patimur cum necesse fuerit, pro nomine eius, qualia pertulit ille pro nobis.

1. Iou. 3. d.

q ¶ Ut & glorificemur.] Sicut Ioannes ait, Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus.

r ¶ Existimo enim quod non sunt condigna passionibus, &c.] Hic vult futuram gloriam commendare, ut praesentes pressuras facilius toleremus. Et re vera nihil posset homo condignum pati gloriae caelesti, etiam si talis esset illa qualis modò est vita. Quicquid enim passus fuerit à morte, plus non est quam etiam peccatis suis antea merebatur. Nunc autem & peccata donantur: & tunc vita aeterna praestabitur, consortium angelorum, splendor solis, &c. quae sanctis legitimus repropromissa.

s ¶ Ad futuram gloriam quae reuelabitur, &c.] Modò enim abscondita est cum Christo in Deo, & non iam apparuit quid erimus: quod dominus repropromissit sanctis.

t ¶ Nam expectatio creaturae, reuelationem filiorum Dei, &c.] Diuerſi hunc locum, diuerſis modis exponunt. Siue omnis creatura resurrectionis tempus expectat: quia tunc in melius commutabitur, siue angelica, siue rationalis creatura. Petrus enim dicit, etiam angelos gloriam desiderare sanctorum. Quidam etiam sic dicunt, Adam & Euam esse creaturam, quos olim serpens à spe diuinitatis vanitati subiectos, corruptioni effecerit deseruire: non ex semetipsis peccatores, sed serpentis instigatione & consilio. Et ipsi, inquit, liberabuntur, ut iam non corruptioni deseruiant. Omnem autem creaturam dicunt esse, quicumque usque ad aduentum Christi iusti fuerunt, quia & ipsi nondum accipientes expectant, Deo pro nobis aliquid melius providente. Non solum autem illi, sed & nos ipsi in quibus completa sunt, necdum tenemus, sed in spe sustinemus, quamuis quae multi videre iusti cupierunt, viderimus. Item dicens, Si tamen compatimur ut & glorificemur, & inferens, Expectatio creaturae, De rationali creatura sermonem fecit, & sicut existimant de irrationali vel in sensibili, quae ad servitutem hominum creata est, & posthac peritura, quando sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellae caeli cadent super terram, & tunc erit novum caelum & nova tempora. Creatura autem Adam est & Eva, quae adhuc expectat se à Deo recipere adoptionem.

v ¶ Vanitati enim creaturae.] Vanitas est omne quod quandoque finitur. Item vanitas est praeraticio; cui subiecta Eva, non propria voluntate, sed à serpente decepta spe illa, qua audierat, Et eritis quasi dii, scientes bonum & malum. Seruitus autem est corruptionis quam audiuit Adam: Terra es, & in terram ibis. In resurrectione accepturi sunt incorruptionem filiorum Dei.

x ¶ Subiecta est.] Si angeli hominibus ministrant.

a ¶ Non

Gen. 3. d.

a ¶ Non

E

a ¶ Non volens, sed propter eum qui subiecit eam, &c.] Iam non feruier eis qui Dei imaginem corruerunt.

b ¶ Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit & parturit vsque adhuc.] Sicut gaudent angeli super penitentes, ita dolent super conuerti nolentes. Item nunc communem creaturam nominat. post Adam & Euam, iustos qui fuerunt vsque ad tempus Christi, qui & ipsi Adæ & Eue, qui dicuntur creatura simul congemiscunt, recipere desiderantes præmia virtutum, quæ dominus promissit eis.

c ¶ Non solum autem illa, sed & nos ipsi, &c.] Non solum angeli qui benigniores nobis sunt de huiusmodi dolent, sed etiam nos qui iam Spiritum sanctum habemus, de talibus ingemiscimus, sicut & Hierem. ingemiscens aiebat: Heu mihi anima quia perijt à terra reuerens, & reliqua. Item dicens, Non solum autem illa, sed & nos ipsi primitias spiritus habentes, manifestè edocuit, quia non de irrationali vel insensibili creatura sermonem fecerit, quæ non participat Spiritum sanctum, sed de sanctis dicit qui Deo placuerit naturali lege, similiter & Moysi: Discipuli autem Christi primitias dicuntur habere spiritus, id est, prima & præclara charismata, per quæ ditauerit omnem terram. Non enim tanta fuit gratia ante legem & in lege Moyli. Et quod priores sint discipuli Christi, Hebraeis scribens docet: Sed & hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissionem Deo pro nobis melius ali-

Hier. 4.

quid providente, & ne sine nobis consummarentur. d ¶ Expectantes redemptionem corporis nostri, &c.] Nondum rem ipsam promissam percepimus, sed speramus, sicut ad Corinthios ait: Per fidem enim ambulamus, & non per speciem. e ¶ Spes autem qua videtur, &c.] Quod videtur, non speratur: sed si proprium est, possidetur. Nulla enim spes in rebus visibilibus est Christianis. Non enim nobis præsentia promissa sunt, sed futura. f ¶ Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus.] Ideo fides per patientiam grandis est præmij: quia quod non videt, credit, & qualiam acceperit, ita secura est de nondum acceptis: sicut ait ad Hebræos: Patientia vobis necessaria est, vt voluntatem Dei facientes, reportetis repromissionem. Spes enim sine patientia esse non nouit. g ¶ Similiter autem & spiritus adiuuat infirmitatem nostram.] Secundum hanc spem adiuuat, vt nõ terrena, sed cælestia postulemus. Infirma enim est nostra possibilitas, nisi doctrina Sancti spiritus adiuuetur. h ¶ Nam quid oremus sicut oportet nescimus.] Quia adhuc per speculum videmus. Frequenter obsunt, quæ prodesse putamus, & ideo nobis postulata minimè cõceduntur prouisione diuina, sicut & ipse alibi ait, Propter quod ver dominum rogauit, vt discederet à me, & reliqua. Aliter, Difficile orationis nostræ desiderium secundum quod corde concepimus, exprimere vix voce valeamus: vnde subsecutus est. i ¶ Sed ipse spiritus postulat pro nobis, &c.] Deus ergo qui scrutatur corda, & ita sermone comprehendere non sufficimus, nouit in quantum modò credere cupiamus. Scit tamen quia pro sanctis rebus, non pro secularibus postulamus secundum ipsius voluntatem. k ¶ Qui autem scrutatur corda, scit quid desiderat spiritus.] Quasi

F

1. Cor. 13.

Hier. 10. g

1. Cor. 12. c

l ¶ Quia secundum Deum postulat pro sanctis.] Hic gratiam spiritus, spiritum nominauit: sicut alibi dicit, Si orauero lingua, spiritus meus orat: & amulatores estis spiritum. Postulat autè, quia postulare nos facit gemitibus, qui enarrari non possunt: sicut tentare nos dicitur Deus vt sciat, hoc est, vt scire nos faciat quales simus. Sed & hoc commune quod dominus fieri iubet, ipse dicitur operari: vt ille ædificauit domum, aut ille codicem fecit, cum nec ipse scripserit, nec ille construxerit. Item gratiam spiritus, nominat spiritum, qui docet nos pro nobis domino postulare, sicut Elaias dicit, Spiritus sapientia & intellectus. Et Corinthijs scribens dicit, Sic & vos quoniam amulatores estis spiritum, ad ædificationem Ecclesie querite vt abundetis.

1. Cor. 14.

Esa. 11. a
1. Cor. 14. c

m ¶ Scimus autem quoniam diligentes Deum omnia cooperantur in bonum.] Omnia quæcumque fecerimus, vel passi fuerimus propter dilectionem Dei, omnia nobis ad mercedè crescunt. Omnia enim quæcumque iustus fecerit, prosperabuntur. n ¶ His qui secundum propositum vocati sunt sancti. Nam quos præsciuit, & quos prædestinavit, & quos vocauit, hos & iustificauit, & quos vocauit, hos & iustificauit: quos autem iustificauit, illos & magnificauit. ¶ Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? ¶ Qui etiam proprio filio suo nõ pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo nõ etiã cum illo omnia nobis donauit? ¶ Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat. Quis est qui condemnet?

a Chri- conformes in gloria. Qui transformauit corpus humilitatis nostræ, conforme corpori claritatis suæ. p ¶ Vt sit ipse primogenitus in fratribus.] Primogenitus ex mortuis in gloriam. Item hic secundum quod homo factus est, secundum gratiam quæ in eo erat filius Dei, primogenitus interpellat pro nobis, non quasi Deus interpellat, sed quasi summus sacerdos. q ¶ Quos autem prædestinavit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iustificauit, &c.] Quos præsciuit credituros, hos vocauit. Vocatio autem volentes colligit, non inuitos. Aut certè discretio non in personis, sed in tempore est. Hoc ideo dicit, propter fidei inimicos: ne fortuitam Dei gratiã iudicarent. Ergo vocantur per prædicationem vt credant: credentes iustificentur per baptismum: glorificentur in virtutibus gratiarum. r ¶ Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos?] Vult ostendere quòd nemo possit impedire eos qui diligentes Deum, diliguntur à Deo, quo minus gloriam quæ promissa est, consequantur: eo quòd perfecta quæ illis est charitas, omnem causam mortalis timoris foras expellat. s ¶ Qui etiam proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.] Præmisit tradit, vt tradentibus maneret libertas arbitrij: & nobis patientiæ monstraretur exemplum. Quod dicit, pro omnibus, norandum quia non pro aliquantibus. t ¶ Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit?] Quid potest habere charius, quod nobis neget, qui filium non negauit? u ¶ Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat. Quis est qui condemnet?] Quos Deus elegit credentes, ac signis & virtutibus iustos ostendit, quis pro pristinis audebit accusare delictis, vel pro contemptu legalium mandatorum?

H

A

a ¶ *Christus Iesus qui mortuus est, &c.*] Secundum assumpti hominis loquitur formam, qui mortuus est, & resurrexit.

b ¶ *Qui etiam interpellat pro nobis.*] Ut cum ipso simus, ubi ipse est. Solent planè Ariani ex interpellationis causâ, movere calumniam, dicentes, quòd qui interpellatur interpellante sit maior. Quibus respondendum est, Deum obliuionè non pati, vt pro ipsis cõmoneatur semper quos ipse elegit, sed in hoc interpellare eum dicitur, dum semper patri hominem quem suscepit, quasi nostrum pignus ostendit, & offert vt verus pontifex & æternus.

c ¶ *Quis ergo nos separabit à charitate Christi?* Tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, &c.] Post tanta & præclara beneficia vel promissa, quæ poterit tam grauis esse pressura, quæ nos ab eius charitate diuellat, & dicendo oēs, docet tales esse debere, qui à Christo nec periculis debeant separari. Tunc verò Iudæi volebant illos à Christo ita separare, vt ad legis eos custodiam reuocarent.

d ¶ *Quia propter te mortificamur tota die.*] Non propter aliquod crimen, sed propter te, qui dixisti: Beati eritis cum persecutur vos, &c.

e ¶ *Æstimati sumus sicut oues occisionis.*] Hoc in nobis Christianis maximè impletur, quibus non licet nosmetipsos defendere, sed exemplo domini & magistri, qui sicut ouis ad victimam ductus est, omnia illata patientissimè tolerare.

f ¶ *Sed in his omnibus superamus, &c.*] Has omnes tribulationes pro nihilo ducimus, propter eum qui nos tantum dilexit, vt etiam moreretur pro nobis.

B

Et quando pro eius nomine morimur, tunc maximè triumphamus: præsertim cum leue sit pro se pati, quod pro alijs Christus Dominus pati dignatus est.

g ¶ *Certus sum enim, quia neq; mors, neq; vita, &c.*] Pro certo confido, quia nec si mihi quis mortem minetur, nec si vitâ promittat, nec si se angelum dicat à domino destinatum, nec si se angelorum principem mentiatur, nec si in præsentis honorem conferat, neque si polliceatur gloriam futurorum, neq; si virtutes operetur, nec si cælum promittat, & inferno detreat, vel profunditatem scientia suadere conetur, vnquam nos poterit à Christi secernere charitate.

h ¶ *Neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei.*] Omnè penè creaturâ nominauit, & non fuit his cõtentus nisi addiderit, vt etiam si sit alia creatura, nec ipsa valeat separare.

i ¶ *Quæ est in Christo Iesu Domino nostro.*] Deum diligit in Christo, cuius dilectio consistit in custodia mandatorum, sicut ipse ait: Si diligitis me, mandata mea seruate. Nec non imitationem amoris sui in fraterna charitate constituit, dicens: In hoc cognoscent homines: quia me discipuli estis, si dilexeritis inuicem. Et Ioannis ait, *Sis fratrem quem vides, non diligis, Deum quem non vides, quomodo potes diligere?*

CAPVT IX.

Veritatem dico in Christo Iesu, &c.] Contra Iudæos acturus, primum illis satisfacit: non se odij causa hæc dicere, sed amoris, eo quòd doleat illos nõ credere Christum, ad quos primum saluandos aduenerat. Quod autem dicit, se in Christo dicere veritatem, ostendit hominem baptizatum, qui per cõmunicationem corporis & sanguinis Christi in ipso manet, & ipse in illo, quicquid vel facit vel loquitur, in Christo eum loqui vel agere, cuius est membrum. Et

1. Ioan. 4. 2

quid quod est illatum iniuriæ fuerit, Christo similiter irrogari. Nam quod ait, Conscientiam sibi in hac parte testimonij perhibere, illum docet veritatem dicere, cuius cõscientiam in omnibus attestatur. Nec eum mendacij reum interna accusatione constituit. Item Apostolus se tristem dicit valde pro fratribus suis secundum carnem, qui dicit nullum nos separare à charitate Christi, scies se quando persecutor erat & optabat se anathema esse à Christo, vocatû à Christo secundum eius misericordiam, & volebat eos credere, & eadem misericordiam promereri.

l ¶ *Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo, &c.*] Optabam aliquando cum persecuter Christum, non modò optare, sciebam quòd ipsorum essent hæc omnia. Sed postquam cognoui veritatem, dereliqui eos quos taliter diligebam, & ipsi nondum conuertuntur.

m ¶ *Qui Israelitæ, quorum adoptio est filiorum.*] De ipsis enim dicebat, Filius meus primogenitus Israel.

n ¶ *Gloria & testamentum & legislatio.*] Veteris latio, & noui promissio.

o ¶ *Et obsequium & promissa.*] Hoc est ministerij angelorum vel prophetarum.

p ¶ *Quorum patres.*] Abraham, Isaac, & Iacob.

q ¶ *Ex quibus est Christus secundum carnem, &c.*] Contra Manichæum, Photinum, & Arium, quia & ex Iudæis est secundum carnem, & Deus benedictus in sæcula, sicut & Thomas adorat & dicit, Deus meus, Deus meus. Quod ille confirmat, dicens, *Quia vidisti, ideo credidisti.*

r ¶ *Non autem quod exciderit verbum Dei.*] Licet Apostolus doleat Iudæos excidisse à promissionis gratia, ostendit tamen non inane fuisse verbum Dei, & his promissa deberi, nõ qui secundum carnem ex Abraham Isaac & Israel nati sunt: sed qui seruantes fidem Patriarcharum, de quorum semine putantur. Item quia superius dixerat dolere se, quòd genus Israel proprio vitio excluderetur à regno, quorum hæc omnia fuerunt. Hic ostendit illos qui non credunt, non esse filios Abraham: ne omnibus Iudæis præiudicare putaretur, & obijceretur ei, Nunquid Deus mentitus est Abraham?

s ¶ *Non enim omnes qui ex circumcissione sunt Israel, hi sunt Israelitæ, neque qui semen sunt Abraham omnes filij.*] Si non omnes, tamen aliquanti, & si non omnes Israelitæ, Israel sunt, sunt ergo ex gentibus aliquanti, in quibus non est dolus.

t ¶ *Sed in Isaac vocabitur tibi semen.*] In solo Isaac vocati sunt, etiam tunc filij Abraham, non etiam in Ismael, cum & ipse ex eius stirpe descenderet. Item semen Isaac non isti qui secundum carnem nati sunt, sed hi qui secundum spiritum sunt, hoc est, secundum fidem Isaac. Qui enim talis, huius promissio est & adoptio filiorum. Habebat enim primogenitum Esau: & non est à Deo dilectus, nisi Isaac.

u ¶ *Id est non qui filij carnis, hi filij Dei, sed qui sunt promissionis, æstimantur in semine.*] Ismael enim secundum carnalem vsum natus est ex ancilla: Isaac verò super naturam de senibus extropromissione Dei est generatus, ita nunc Christianos promissio facit filios Abraham, quam meruit fides, vt scilicet pater sit gentium plurimarum.

x ¶ *Promissionis enim verbum hoc est.*] Hic ostendit posteriorem populum more Isaac esse repromissionis.

a ¶ *Secun-*

Exod. 4. f

D

Ioan. 20. g

D. HIERONIMUS
T. VI. 7. 8

a ¶ *Secundum hoc tempus veniam, & erit Sara filius.*] Antequam nasceremini, imò priusquam Rebecca Esau & Iacob vtero suo fundere, in Iacob dilexi vos: in Esau Idumæum odio habui. Quem locum Paulus Apostolus mystica disputatione euentillans, scriptum est ad Romanos: duo pariter testimonia de Genesi Malachiaq; coniungit. Sed & Rebecca de vno concubitu habens Isaac patrem nostrum. Nam cum nondum nati essent, aut aliquid egissent boni vel mali, vt secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocatione dictum est ei, Quia maior seruiet minori: Sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Hoc enim quod dicitur, Sicut scriptum est, & ad Geneleos librum, & ad prophetam Malachiam refertur. Et non solum ait: Iacob dilexi antequam nasceretur: & odio habui Esau, priusquam ex matris vtero funderetur, sed in posteros eorum amorem meum & odium conseruauit. Odium in Esau, cuius motes qui appellatur Seir, redegin in solitudinē, & vrbes feci esse desertas, & à serpentibus ac bestijs obtineri.

b ¶ *Non solum autem illa, sed & Rebecca.*] Non solum autem Imael & Isaac, qui quamuis ex vno quidem patre, diuersa tamen matre sunt generati: non sunt vnum apud Deum, sed etiam Iacob & Esau, qui ex vno sunt de Rebecca nati concubitu antequam nascerentur, fidei sunt apud Deum merito separati, vt propositum Dei de eligendis bonis & refulandis malis, etiam in presenti maneret. Ita ergo & nunc quos præfinit de gentibus credituros, elegit, & ex Israel reiecit incredulos.

c ¶ *Ex vno concubitu habens Isaac patrem nostrum.*] Que legitur primo geminos edidisse, in eo quali nouum aliquid accesserit, perterrita Deum interrogat.

d ¶ *Cum enim nondum nati fuissent, &c.*] Siue vt hoc significaret, quod modò etiam de geminis qui non credit abijciuntur.

e ¶ *Non ex operibus, sed ex vocatione dictum est ei.*] Præscientia Dei non præiudicat peccatores, si conuerti voluerint. Dicit enim per Ezechielem. Si dixerò peccatori, morte morieris, & ille conuersus iustitiam fecerit: vita viuet, & non morietur.

f ¶ *Quia maior seruiet minori.*] In Geneleos libro dictum est: Due gentes & duo populi in vtero tuo: & populus populum superabit, & maior seruiet minori. Ergo prophetia non de his est, qui secundum carnem sunt Iacob & Esau, sed de his qui futuri erant ex operibus boni & mali: & ex ipsis operibus aut odium Dei habere, aut misericordiam eius consequi.

g ¶ *Sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau autem odio habui.*] Hoc autem quod dicitur, scriptum est, & ad Geneleos librum, & ad prophetam Malachiam pertinet. In Geneleos libro ad Rebecca dicitur, Due gentes & duo populi in vtero tuo. Vnde benè ostendit Apostolus promissiones non esse eorum, qui secundum carnem filij sunt Abrahamæ, sed eorum qui fidem patrum seruataque custodiunt.

h ¶ *Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas apud Deum? Absit.*] Timuit ne quod ipse propterea dixerat, vt probaret apud Deum prærogatiuam generis nil valere, siue iam tunc significatum posteriorem populum meliorem futurum, non intelligentes, putaret eum dicere, quòd alios Deus bonos faceret, alios malos, secundum ipsorum sententiam, quod erat iniquorum punire, qui non sua sponte peccassent, proponit sibi ex aduerso testimonia, quibus ipsi hoc affirmare solebāt. Quibus exemplis per breues subiectiones respondet, ostendens ita intelligi non posse.

i ¶ *Moyse enim dicit: Miserebor cui misereor, & misericordiam præstabo.*] Hoc recto sensu ita intelligitur. Illius miserebor

quem præcui posse misericordiam promereri, vt iam tunc illius sum misertus.

k ¶ *Cui miserebor.*] Econtrariò Iudæi sermo est, igitur non volentis, neq; currentis: Et iterum, Ergo cuius vult, miserebor: & quem vult, indurat. Non enim Apostolus tollit quod in propria voluntate habemus, qui superius dicit, Ignoras: quia bonitas Dei te ad penitentiam adducit? Et iterum Timotheo scribit: In magna autem domo, non solum sunt vasa aurea & argentea, sed & lignea & fictilia. Et quedam quidem in honorem, quedam in contumeliam. Si quis autem mundauerit se ab his, erit vas in honorem sanctificatum. Igitur non volentis, neq; currentis, sed miserebor est Dei. Hoc loco Paulus Apostolus vique ad illum locum: Quid enim adhuc queritur? Voluntati enim eius quis resistere poterit? personam de contrario assumit, venientis & dicentis, non esse in nobis, aut rectè, aut malè agere, sed in Dei arbitrio constitutum, qui cuius vult, miserebor: & quem vult, indurat. Homo tu quis es qui contradicas Deo? Nunquid dicit signum ei qui se finxit, quid me fecisti sic? Nunc Apostolus contradicentem sibi superius increpat, ostendens hoc ipsum quod dicit: Cui vult miserebor: & quem vult, indurat: Et quid adhuc queritur? Voluntati enim eius quis resistere poterit? Ex hoc igitur demonstrat, eum esse proprij arbitrij vel voluntatis, quod si vt ipsi econtrariò veniens dicit, Cuius vult, miserebor Deus; & quem vult, indurat, nihil differt, quòd figulus tractat in manibus, quòd fingendi ex se vas aliquid contradicere non potest, quid ex eo vult efficere. Hic autem in eo in quo contradicit, queritur de Dei voluntate, ostendit liberè esse arbitrij, qui audeat de Dei iudicio retractare. Item si nò est volentis, neque currentis, vt quidam putant: quare ipse currit, dicens: Cursum consummaui. Et alios vt currebant, adhortatus est, dicens, Sic currite, vt omnes comprehendatis. Vnde intelligitur, quia hic interrogatis voce vitur, & redarguentis potius, quam negantis.

m ¶ *Dicit, &c.*] Hoc & illi malè proponunt. Sed hic locus duobus modis à diuersis exponitur. Siue quod vnusquisque modù & finem peccatorum suorum implet vt puniatur, sicut Sodomitæ & Amorrhæi. Hic ergo iam modum excefferat, & ideo voluit Deus quasi de iam perituro alijs prouidere, vt populus eius agnosceret iustitiam ipsius atq; virtutem, vt nec peccaret, nec suos aduersarios vereretur. Tale est hoc quod in Pharaone gestum est: quale si medicus de cruciatu iam damnati rei multis inueniat sanitatem, causas inquirendo morborum. Vel si iudex cum possit criminofum statim punire, ad omnium timorem diuersis pœnis afficiat. Siue Dei patientia induratus est. Cessante enim plaga Dei durior fiebat: & quamuis sciret eum non conuerti, tamen etiam in ipso suam clementiam voluit demonstrare.

n ¶ *Ergo cuius vult, miserebor: & quem vult, indurat.*] Ergo si hoc sic intelligitur. Cuius vult, miserebor: & quem vult, indurat; quod factis iniquum est: & ita propositio vestra concluditur, vt dicatis malitia vestra, non vos esse causam, sed domini voluntatem, cui contradici non possit, sed resistit hic rationi vestra ipsa natura iustitiæ Dei.

o ¶ *Dicit itaque mihi, &c.*] Apostolus contra aduersarios dicit. Dicis itaq; mihi. Quid adhuc queritur? Et iterum infert, confirmans hoc quod dixerat, homo tanto magis verè queritur, & iuste ex verbis tuis. Nemo .n. propriam non habens voluntatē, dicere potest de Deo: quid adhuc queritur? Vnde rectè arguens eius imprudentiam dicit. Tu quis es qui respondeas Deo? Qui enim à Deo induratus est, sicut tu dicis, econtradicere suo creatori nò potest, quasi non habens propriam voluntatem, sicut & lutum insensibilis materia fictori suo respondere non potest: quia in potestate figuli positum est.

G A

Tim. 2. c

H

Gen. 25. f
Malach. 1. b

Ezech. 18. f

Gen. 17.

Malach. 1.

A **a** ¶ *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo, &c.* Quibusdam videtur & hoc adhuc ipsorum persona dicere: quia ipsum est dicere, neminem posse contradicere voluntati Dei alterius miseretis, alterum indurantis, & addere neminem Deo respondere. Quidam vero dicunt hinc Apostolum respon-

dere, quod etiam si ita esset, ut illi calumniantur, non debere eos suo respondere factori: eo quod tales sumus ad comparationem Dei, quale ad suum est luti artificem figmentum. In Græco habet *μὴ ἀποκρίσθαι αὐτῷ*, quod est, *o homo tanto magis.*

b ¶ *An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, &c.* Secundum hos qui hæc verba Apostoli dicunt, massam dicit omnes in Egypti commorantes; quia & Israel ibi idolis deservierat.

c ¶ *Quid si Deus volens ostendere iram, & notam facere potentiam, &c.* Quia illum diu sustinuit blasphemantem, & populum suum varijs operibus afflictum. Præterea, quæ innoxiam ætatem paruulorum crudeliter iusserat enecare. Item competens responsum: quia patientia & eius bonitas facit eos qui propriam habent voluntatem, vivendi, siue vasa iræ, siue misericordie.

d ¶ *Vasa iræ apta in interitum.* Implendo peccata sua, vasa iræ digna sunt facti, & à semetipsis ad interitum preparata.

B **e** ¶ *Ut ostenderet diuitias gloriæ suæ in vasa misericordie, &c.* Digniter erant misericordia: quia & minora commiserant, & graviter fuerant afflicti.

f ¶ *Quos & vocavit, non solum ex Iudæis, sed etiam ex gentibus.* Quia & tunc aliquanti Egyptiorum exierant cum filiis Israël, quod si Deus personam acciperet, solus Israel debuit habere salutem. Ita & nunc non solum

Iudæos, sed etiam gentes vocavit ad fidem. Secundum eos autem qui hæc non ex Apostoli, sed ex Iudæorum persona dici putant. In quantum, in quantum, quos voluit, salvavit: ut etiam gentes elegerit idololatrias, qui nunquam servierant Deo, & ex Israel paucos vocaret, secundum testimonium Esaiæ.

g ¶ *Sicut in Osee dicit.* Non populum, duas tribus dicit: & non misericordiam consecutam, decem tribus.

h ¶ *Vocabo non plebem meam, plebem meam.* Hoc loco Iudam significat.

i ¶ *Et non dilectam, dilectam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam.* Israeliticum populum.

k ¶ *Et erit in loco ubi dictum est eis, non plebs mea vos.* Gentes demonstrat in Christo credituras, sicut in Evangelio per parabolam loquitur nuptiali cena facta, cum Israel venire nolisset, & pro ipso gentes vocantur.

l ¶ *Ibi vocabuntur filij Dei viui.* Vocationem gentium significat.

m ¶ *Esaias autem clamat pro Israël.* Communicatio pro ipsis esse monstratur.

n ¶ *Si fuerit numerus filiorum, &c.* Paucitatem eorum credituram esse demonstrat.

o ¶ *Verbum enim consummans & abbrevians in æquitate, quia verbum breviatum faciet dominus super terram.* Historia hoc habet sensus. Sicut ego verbum abbrevio, & citò definitio, ita Deus hoc omni velocitate perficiet. In prophetia autem

luntati enim eius quis resistit? **a** O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quod me fecisti sic? **b** An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam? **c** Quod si Deus volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia, **d** vasa iræ apta in interitum, ut ostenderet diuitias gloriæ suæ in vasa misericordie, quæ preparavit in gloriam: **f** Quos & vocavit, non solum ex Iudæis, sed etiam ex gentibus; sicut in Osee dicit: **h** Vocabo non plebem meam, plebem meam: **i** & non dilectam, dilectam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. **k** Et erit in loco ubi dictum est eis, Non plebs mea vos; **l** ibi vocabuntur filij Dei viui. **m** Esaias autem clamat pro Israël: **n** Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquæ salvæ fient. **o** Verbum enim consummans & abbrevians in æquitate: quia verbum breviatum faciet dominus super terram. **p** Et sicut prædixit Esaias. **q** Nisi dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorra similes fuissimus. **q** Quid ergo dicemus, quæ gentes, quæ non sectabantur iustitiam, apprehederunt iustitiam? Iustitiam autem quæ ex fide est. **r** Israel verò sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non pervenit. Quare? quia non ex fide, sed quasi ex operibus. **s** Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est. Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali, & omnis qui credit in eum, non confundetur.

verbum breviatum, novum testamentum accipitur: quia in eo breviter comprehensa sunt omnia & clausa. **p** ¶ *Et sicut prædixit Esaias.* Bene prædixit, quia superius scriptum est.

q ¶ *Nisi dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, &c.* Quia non est passus paucos iustos perire cum multitudine impiorum in fide, nisi semen Abraham Christus fuisset missus ad populum liberandum qui corruisset.

r ¶ *Quid ergo dicemus, quod gentes quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam?* Si superiora ex persona Apostoli dicuntur, hic sibi iterum proponit: quia poterant dicere, si non est ita ut dicimus: quia non est volentis neque curētis, quomodo gentes inveniunt iustitiam, quam nunquam antea quaesierunt: Israel verò quæres semper iustitiam, non potuit invenire? Si verò totus superior sensus contradicentibus applicatur; hic respondet Apostolus, & breviter recapitulat questionem, dicens. Quid ergo dicemus ad ea, quæ nobis obiecta sunt; nisi quia gentes vocatæ crediderunt, & illi credere noluerunt.

s ¶ *Israel verò sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non pervenit. Quare? quia non ex fide, sed quasi ex operibus legis.* Reddit causas, quare non inveniunt iustitiam: quia falso in operibus gloriati, credere noluerunt, quali iustitiam grati reputantes dicens. Quoniam populi Iudæorum ex operibus legis iustitiam se putans in legem iustitiæ, id est, ad fidem Christi dedignando non potuit pervenire.

t ¶ *Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est. Ecce pono in Sion lapidem offensionis, &c.* Qui videt lapidem, non offendit: qui autem cæcus est, impingit: quod contingit Iudæis, quos sua malitia excæcavit, & Christum non agnoscen-
u ¶ *Et omnis qui crediderit in eum, non confundetur.* Non Iudæus solus, sed omnes credentes in eo non confundentur de peccatis delictis.

tes crucifixerunt. Sed & idcirco lapis offensionis & petra scandali, prædictus est Christus: quia multi in natiuitate eius & passione scandalum patiuntur, sicut scriptum est. Quia scandalizabamur in eo. Et Apostolus ait: Christum crucifixum Iudæis scandalum, gentibus stultitiam: ipsis verò vocatus, Christum Dei virtutem & Dei sapientiam. Unde & hic sequitur: Qui credit in eo, non confundetur. Petrus quoque dicit, quod creditibus lapis electus sit angularis, incredulis verò offensionis.

u ¶ *Et omnis qui crediderit in eum, non confundetur.* Non Iudæus solus, sed omnes credentes in eo non confundentur de peccatis delictis.

CAPVT X.

Fratres: Voluntas quidem cordis mei, & obsecratio ad Deum fit pro illis in salutem. Hic se ostendit non solis labijs, sed & corde pro inimicis orare.

y ¶ *Testimonium enim perhibeo illis, quod emulationem quidem Dei habent, sed non secundum scientiam.* Habent scientiam sectandæ legis, sed non intelligunt, quia Christus secundum legem venit. Et quia per legem iustificati non possunt, periclitantur reuera, si sine scientia fiat, quia sæpè vertitur in contraria.

z ¶ *Ignorantes enim iustitiam Dei, & suam quærentes statuerunt iustitiæ Dei*

Mat. 24. n
1. Cor. 1. d
1. Pet. 2. a

E *tie Dei non sunt subiecti.* Ignorantes quod Deus ex sola fide iustificat, & iustos se ex legis operibus, quam non custodierunt, esse putantes, noluerunt se remissioni subijcere peccatorum, ne peccatores fuisse viderentur, sicut scriptum est: Pharisaei autem sperentes consilium Dei in semetipsis, noluerunt baptizari baptismo Ioannis. Item, quia sacrificia legis, & cetera quae umbra erant veritatis, quae per Christum perfici habebant, praesentia Christi cessauerunt, cui credere noluerunt: Bene dicit Apostolus, iustitiam suam, quia iam non Dei est, sed ipsorum.

a *Finis enim legis, Christus ad iustitiam omni credenti.* Talis est ille qui Christum credidit, die qua credidit, qualis ille qui vniuersam legem impleuit.

b *Moyles enim scripsit: quoniam iustitiam qua ex lege est.* Moyles distinxit in Leuitico inter vtraque iustitiam, fidei scilicet atque factorum, quod altera operibus, altera sola fidei credulitate accedente fiat. Item, Apostolus ostendere volens differentiam iustitiae legis, ac fidei, testatur Moysen. Item, docentem de iustitia legis, qui fecerit homo, viuet in ea. De iustitia autem fidei: Ne dicas, inquit, in corde tuo, quis ascendet in caelum, hoc est, ne dubites credere mandato, quod futurum est annuntiare Christum, qui venturus est dare tibi iustitiam ex fide.

c *Quis fecerit homo, viuet in ea.* Nemo enim illorum viuit: quia in hoc tempore nemo perfecit legem sine Christo: quia & hoc legis est, vt ipsi credatur. Quidam ex hoc locuputant, iudeos praesentem tantum vitam ex legis operibus meruisse, quod verum non esse, domini verba declarant: qui de vita interrogatus aeterna, mandata legis opponit, dicens: Si vis in vitam venire, serua mandata. Vnde intelligimus, quod qui suo tempore legem seruauit, vitam habuit aeternam.

d *Quae autem ex fide est iustitia, &c.* Ille quidem secundum historiam de lege non dixit, sed Apostolus illud ad Christum aptat: quia lex nec in caelo fuit, nec in abyssu. Siue ideo illud semper iubet lex meditari, vt ibi Christum valeant inuenire.

e *Quis ascendet in caelum, &c.* Quia Christus Deus & homo est, in eo quod Deus verbum, qui cum in forma Dei erat, semetipsum exinanit, formam serui accipiens, factus est homo. Propterea dicit: Quis ascendet in caelum, hoc est Christum deducere. Deducere dicitur secundum formam Dei, reducere autem ex mortuis secundum formam serui.

f *Sed quid dicit scriptura, &c.* In Deuteronomio. Nouum scilicet testamentum.

g *Quis si confiteatur in ore tuo Dominum Iesum, &c.* Testimonium cordis, est oris confessio.

h *Saluus eris.* A delictis praeteritis cum futuris.

i *Corde enim creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit ad salutem.* Ergo si fides sufficit ad iustitiam, & confessio ad salutem, inter Iudaeum & gentilem credentes nulla discretio est.

k *Dicit enim scriptura, &c.* In Esaia. Non solum Iudaeus.

l *Non confundetur.* Nolite ergo vos illos confundere de proutinis actibus, quos scriptura dicit confundi non posse.

m *Non enim est distinctio Iudaei & Graeci, &c.* Vnus dominus omnium, & abundans misericordia & salute, habet vnde largitur.

n *Omnis enim qui cumque inuocauerit, &c.* In Iohel. De gentibus obiectio Iudaeorum, quod Deum inuocare non possunt.

o *Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine praedicante, nisi mittantur.* Quia nunquam ad illos prophetae sunt missi.

p *Sicut scriptum est. Quam speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona.* Istorum pedes pulchri sunt, qui pacem annuntiant: illorum autem qui annuntiant saeculi cursum, turpes sunt atque deformes.

q *Sed non omnes obediunt Euangelio.* Ergo si nec illi omnes obauerunt, ad quos iusti sunt missi, quanto minus isti, ad quos nemo est destinatus?

r *Esaia enim dicit: Domine, quis credidit auditui nostro? Quis credit quod auditum a nobis, vel quod nos a te, vt alij annuntiauerimus, audiuimus.*

s *Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.* Hic responsio Apostoli.

t *Sed dico. Nunquid non audierunt: Et quidem.* Etiam ante illos audisse confirmat.

u *In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terra verba eorum.* Vult hoc testimonium per Allegoriam, vocibus intelligi prophetarum.

x *Sed dico: Nunquid Israel non cognouit? Gentes esse vocadas ad fidem.*

y *Primus Moyses dicit.* Ideo primus Moyses, quia omnes penes prophetae postea de gentium salute dixerunt.

z *Ego ad emulationem vos adducam in non gentem, in gentem insipientem, in iram vos mittam.* Antequam crederent Deum, non erant gentes Dei. Quae ergo dicat: eos qui non sunt gens mea, vocabo, & credent mihi ad vestram irritationem, vt quibus maiores debuistis esse, gaudeatis aequare: sicut si quis habeat filium inobedientem, & ad corrigendum eum, dimidium patrimonij sui det seruo suo, vt tandem ille conuersus gaudeat, vel si tantum accipere mereatur. Siue non eramus gens: quia mortui eramus in peccatis.

a *Esaia autem audit & dicit, Inuentus sum a non querentibus me.* Gentibus quae non Deum in lege, sed in idolo ignorantem requirebant.

b *Palam apparui eis qui me non interrogabant.* Non Deum, sed daemona interrogabant per augures & haruspices idolorum atque astrologos.

c *Ad Israel autem dicit.* Ipse quia talia gentibus irae promissit Iudaeis ecce qualia comminatur, vt sciatis vtrumque praedictum.

d *Tota die expandi.* Toto tempore mirabilia vel plagas ostendit: & nec sic credere voluerunt.

e *Manus meas ad populum non credentem, sed contradicentem mihi.* Extensio manuum allegorice signat crucem.

G
Iohel. 2. 8

H
Deut. 32. 6

CAPVT

A

CAPVT XI.

Dico ergo: Nunquid repulit Deus populum suum? Absit. Quia satis illos humiliauerat, modò quasi bonus doctor consolatur eos, ne illos nimium exacerbare videretur. Non omnes ait repulit, nec semper, nisi quamdiu non credunt.

b ¶ Nam & ego Israelita sum. Si omnes repulisset, me non suscepisset.

c ¶ Et semine Abraham de tribu Benjamin. Non ex semine profelytorum.

d ¶ Non repulit Deus plebem suam quam præsciuit. Illam plebem non repulit, quam præsciuit esse credituram.

e ¶ An nescitis in Elia quid dicit scriptura. In Regum libro, ubi scriptum est de Elia.

f ¶ Quemadmodum interpellat Deum aduersus Israel. Gentibus superbiam tollit, ne glorientur quod ex Iudæis paucissimi crediderunt, & ipsi soli remanserunt Deo.

g ¶ Domine, prophetas tuos occiderunt, &c. Omnes prophetae illa tantummodo sciebant, quæ illis fuissent à domino reuelata. Vnde & rex Hieremiam dubiè interrogat, si in ea hora qua cū illo loquebatur, apud eum sermo domini haberetur. Sed & Eliseus dicit. Quomodo hæc dominus abscondit à me? Ita ergo & Elias hoc loco, præter se, esse alios qui Deum colerent, ignorauit.

h ¶ Sed quid dicit illi diuinum responsum, &c. Si propheta tanti latuerunt, quanto magis vos nescitis, quam multi Iudæorum & saluati sunt, & saluandi.

i ¶ Qui non curauerunt genua ante Baal. Non solum immolando, idolis seruitur, sed etiam delinquendo. Si enim Deus factis negatur, vtique & demones honorantur.

k ¶ Sic ergo in hoc tempore. Sicut ergo tunc non omnes perierunt, ita & nunc aliquanti saluantur.

l ¶ Reliquia secundum electionem gratiæ Dei salua facta sunt. Electio gratiæ, fides est, sicut opera electi legis. Caterum quæ electio, ubi nulla diuersitas meritorum?

m ¶ Si autem gratia, &c. Ne dicerent illi, de quibus Elia dicitur. Iusti erant, isti verò peccatores, quomodo electi sunt, subiecit: quia & ipsi gratis saluati sunt, sicut & gentes.

n ¶ Alioquin gratia, &c. Quia gratuitum munus appellatur.

o ¶ Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consecutus. Ideo Israel totus non est consecutus iustitiam: quia eam non ex fide quærebat, sed ex solis operibus legis se iustificari putabat, cum maximè legis mandata contemneret. Vnde à Salvatore arguitur: Culicem liquantes, & Camelum glutientes. Item propterea hoc dicit, quia Iudæorum erant promissiones, per quas venturus erat Christus saluare eos à suis peccatis: sed quia venit, & non crediderunt, ideo dicit, Israel non consecutus.

p ¶ Electio autem consecuta est. Qui per fidem electi sunt.

q ¶ Cateri verò, &c. Cateri per infidelitatem ex cæcati sunt, sicut scriptum est. Nisi credideritis, non intelligetis.

r ¶ Sicut scriptum est. Dedit illis Deus, &c. In Esaia. Ante hominem vita & mors, quod placuerit ei, dabitur illi, ne libertas scilicet tollatur arbitrij. Dei ergo dare, permittere est. Spiritum autem compunctionis, quem desiderabant. Semper enim verbis Dei fuerunt increduli: nam si voluissent habere spiritum fidei accepissent. Sed & nunc Christiani qui de resurre-

ctione dubitant, & præmio ac gehenna, simul sibi spiritum quaerunt. Hoc enim loco propheta de infidelibus loquitur. Diuina scriptura hoc habet cū vnusquisque habeat, libertate facienda bonum vel malum, Deum dicat tradere aut dare: propterea quia ipse est qui dedit libertatem. Hæc enim facit eius patientia, quia non statim peccantibus inferet vindictam, nec bonis præmia.

CAPVT XI.

Dico ergo: Nunquid Deus repulit populum suum. Absit. Nam & ego Israelita sum ex semine Abraham, de tribu Benjamin. Non repulit Deus plebem suam quam præsciuit. An nescitis in Elia quid dicit scriptura? Domine, prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt; & ego relictus sum solus, & quæerunt animam meam. Sed quid dicit illi diuinum responsum? Reliqui millia septem mihi virorum, qui non curauerunt genua ante Baal. Sic ergo & in hoc tempore reliquæ secundum electionem gratiæ Dei saluæ factæ sunt. Si autem gratia, iam non ex operibus; alioquin gratia iam non est gratia. Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consecutus. Electio autem consecuta est, cæteri verò ex cæcati sunt, sicut scriptum est. Dedit illis Deus spiritum compunctionis; oculos vt non videant; & aures vt non audiant, vsque in hodiernum diem. Et Dauid dixit. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in captiorem, & in scandalum, & in retributionem illis. Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua. Dico ergo: Nunquid sic offenderunt, vt caderent? Absit. Sed illorum delictum, salus est gentibus, vt illos æmulentur. Quod si delictum illorum diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorum diuitiæ gentium, quanto magis plenitudo eorum? Vobis enim dico gentibus, quamdiu quidem ego sum gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo, si quomodo ad æmulandum præuocem carnem meam, & saluos faciam aliquos ex illis. Si enim amissio eorum reconciliatio est mundi, quæ assumptio, nisi vita ex mortuis?

¶ Vsq; in hodiernam diem. Vsq; quo conuertantur, sicut de velamine cordis, ad Corinthios dicit.

¶ Et Dauid dicit, &c. Aliter, semper incurua onera peccatorum, vt non dimittantur nisi crediderint, quia in passione Christi beati sunt, pascha comedentes. Hoc. n. de illis prophetatur, qui Saluatore acetō & felle potarunt, & tamē ipsi dicit Petrus, Et nunc scio quia per ignorantiam fecistis hoc: penitenti enim ergo, & baptizetur vnusquisque vestrum. Et ipse Paulus post modum ait. Et illi non permanserunt in incredulitate, inferretur, vt sciamus, quia spiritus compunctionis facultatē illis non abstulit cōuertendi. Deniq; statim ipse soluit in sequentibus verbis. Item sacerdotēs cum arbitrantur, quod si Christum interfecerint, haberent semper mensam sacrificiorū & decimarum, facta est illis in laqueū. Perdiderunt enim templum in quo vanam spem habuerunt, & nunc sunt inter gentes maledicti.

¶ Dico ergo: Nunquid sic offenderunt. Modo iterum partem reuelat Iudæorum.

¶ Vt caderent. Absit. Non penitus & iremediabiliter ceciderunt.

¶ Sed illorum delictum salus est gentibus, &c. Vique adeo illos dilexit, vt propter salutem illorum gentes vocarentur, quod eas videntes ad regnum Dei admitti, vel sic facilius conuerterentur. Item, quia dispensatio Dei ita fuit, vt per mortem Christi, omne genus humanum saluaretur, sicut ipse dominus dicit. Cum exaltatus fuero, omnia ad me traham, ideo dicit. Sed illorum delictum salus gentium: dicens autem. Vt illos æmulentur, ostendit, quia nisi gentes Christo credidissent, reliquæ illorum nunquam saluatae fuissent.

¶ Quid si delictum, &c. Si delictum eorum tantum vobis profuit, vt sine operibus legis, vos illis faceret coherere, & si pauci eorum credentes, omnes vos ad salutem vocarunt: quanto magis si omnes crediderunt, prodesse poterant vobis per doctrinam?

¶ Vobis enim dico gentibus. Vult ostendere ad Iudæorum salutem magno perē festinare.

¶ Quam diu quidem ego sum gentium Apostolus, &c. Quam diu fuero in corpore constitutus, honorificabo ministerium nostrum, dum exemplo meo, plures eorum saluare contendo.

¶ Si quomodo ad æmulandum præuocem, &c. Vt omni modo talem me exhibeam, vt me desiderent imitari.

¶ Et saluos faciam aliquos ex illis. Vel aliquantos, quia nolunt omnes.

¶ Si enim amissio, &c. Repetit quod dixerat superius.

¶ Quæ assumptio, nisi vita ex mortuis? Vnde gentibus assumptio, nisi ex illorum viuere morte? Ex Iudæis mortuis Christus vel Apostoli vita fuerunt gentibus. Siue si quos inde liberauero, ad vestram proficiunt vitam. Item hoc dicit; quoniam sicut gentes per fidem assumptæ sunt, ita etiam Iudæi si crediderint, ex mortuis ad vitam transibunt.

¶ Quod

4. Reg. 4. c

B

Matt. 23. c

Esaï. 7. b

C

Gal. 6.

Act. 3. c

Rom. 11. c

D

102. c

a ¶ Quod

E a ¶ *Quod si delibatio sancta est, & massa.* Si illi qui pauci ex eis crediderunt sancti sunt, & omnes si credant. Hic primitias, Christum dicit: massam autem populum Hebræorum, à quibus Christus secundum carnem est.

b ¶ *Et si radix sancta, & rami.* Radix, Patriarcha, rami, Apostoli, hoc est, & primi & nouissimi sancti ex ipsis sunt. Item, hoc loco radicem, Abraham significat, quoniam propter fidem, pater multarum gentium vocatur. Ramos verò posteros eius, fidem similiter retinetes.

c ¶ *Quod si aliqui ex ramis fracti sunt.* Non propter te fracti sunt, sed propter illos tu inferus es, quia illi fracti sunt.

d ¶ *Tu autem cum oleaster, &c.* Olea quidem, sed inculta atq; siluestris. Item hoc loco contra naturam gentilem populū infertum dicit in radice, hoc est, in fide Patriarcharū, & non secundum naturam arborū quasi infertū proprii generis fructum ferre, sed bonitatem radicis sequi, in quam inferus es.

e ¶ *Et socius radicis & pinguedinis oliuæ factus es.* Radicis patrum, pinguedinis Christi.

f ¶ *Noli gloriari aduersus ramos, &c.* Noli de illorū perditione gaudere, alioquin audies quod non illi perire stant, sed tu per illos. Nec tu illis vitam præstas, sed illi tibi.

g ¶ *Dicis ergo, &c.* Tu dicis idem illos fractos, vt tu inferaris. Videamus, si propterea, & non magis propter incredulitatem suam ceciderunt.

h ¶ *Tu autē fide stas.* Non enim Deus personam tuā acciperet, & illos sine causa projiceret.

i ¶ *Noli altum sapere, sed time.* Quidam hunc locum non intelligentes, nec attendentes causam vel personas, de qua, & de quibus loquitur Apostolus, putant hic sapientiā esse prohibitam. Quod si ita est, secundum illos, inuenietur sibi ipse contrarius: qui hic vetat, quod alibi, vt Ephesij & caeteri accipiant, magnis supplicationibus ad dominum deprecatur. Noli ergo altum sapere, hoc est, noli contra eos esse superbus.

k ¶ *Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne fortè nec tibi parcat.* Si illis non pepercit propter incredulitatem, qui ex radice sancta sunt, multo minus tibi, si peccaueris.

l ¶ *Vide ergo bonitatem, & seueritatem Dei.* Contra eos qui alium Deum iustum, alium asserunt bonum. Et contra eos qui negant Deum in peccantibus vindicare.

m ¶ *In eos quidem qui ceciderunt seueritatem, &c.* Quia & illi iustè fracti sunt, & tu clementer inferus es.

n ¶ *Si permanferis in bonitate.* In fide quæ tibi Dei bonitate collata est.

o ¶ *Alioquin & tu excideris, &c.* Sin verò, & tu seueritatem senties, & illi bonitatem.

p ¶ *Potens est enim Deus iterum inferere illos.* Apud homines quidem, impossibile est aridos furculos reformare, apud Deum omnia possibilia & facilia sunt.

q ¶ *Nam & si tu ex naturali excisus es oleastro.* Quia iam olim patres eorum naturalem legē obliui, degenerauerant à natura, & per successiones peccandi, eòsuetudine permanente, quasi naturaliter amari, & infructuosi esse cœperunt. Item hoc loco contra naturam gentilem populū infertum dicit in radice, hoc est, in fide Patriarcharū, & non secundum naturam arborum quasi infertum, proprii generis fructum ferre, sed bonitatem radicis sequi, in quam inferus est.

r ¶ *Et contra naturam inferus es in bonam oliuam, quanto magis*

hi qui secundum naturam inferentur suæ oliuæ.] Contra naturam est oliuæ inferere oleastrum: quia magis ramus solet vim radicis imitari, quam radix ramorum in suam vertere, qualitatem.

s ¶ *Nolo enim vos ignorare fratres.* Hoc totum contra illos ne superbiat gentes.

t ¶ *Mysterium hoc.* Arcanum quod hominibus ignotum est, quare saluare sunt gentes: quia occasione eis salutis etiam cæcitas præstiterit Israel.

u ¶ *Vt non sitis vobismet ipsis sapientes.* Ne secundum humanam sapientiam dicatis. Nos Deus elegit, & illos abiecit.

x ¶ *Quia cæcitas ex parte contigit in Israel.* In tantum Israel & delicta & perfidia occuparunt, vt veniret tempus, quo gentes omnes admitterentur ad vitam: & ita omnis Israel per fidem solam saluaretur, quomodo gentium plenitudo vita æquales essent in Christo, quia inæquales fuerant in delictis.

y ¶ *Donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret.* Tam diu permanit, donec gentes saluata viderent, quod oēs vocati sunt ad salutem, siue ex Iuda & Israel, & lege scilicet. Item hoc ostendit quoniā intrante in fidē Christi gentiū supplemento, tunc zelo & emulatione permoti, reliqui populi Iudæorum, credentes in Christo salui fiant. Præponit autem interdū Apostolus gentes, populo Hebræorū in fide, eā ratione: quoniam etiā si aliquanti ex illis Christo crediderant, tamen legis Mosaicæ adhuc præcepta seruabant. Vnde & ipsi postea ex iplo gentium, Christianam fidem integrè custodire cœperunt. Non enim pro multitudine, plenitudinem dicit, sed quia repleti sunt à Domino nostro, sicut & ipse ait Paulus de credentibus. Et ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius, plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimplet.

z ¶ *Sicut scriptum est, &c.* Quidam hæc omnia futura existimant. Quibus respondendū est: Ergo & hoc testimonium, Veniet ex Sion qui eripiat Israel, adhuc futurū est, vt rursum Christus adueniat liberare, & à Deo pro tempore exæcati sunt, & nō semetipsis quid de illis, quomodo pereunt, nō credentes.

a ¶ *Et hoc illi à me testamentum cum abstulero peccata eorum.* Testamentum nouum quod promittit Hieremias, quod non nisi noui abolitis peccatis accipient.

b ¶ *Secundū, &c.* Inimici mihi sunt, propter quæ vobis prædico, Christū prohibentes non gentibus loqui vt salui fiant.

c ¶ *Secundum electionem autem charissimi propter patres.* Si autem credant, charissimi sunt dupliciter commendati.

d ¶ *Sine penitentia enim sunt dona & vocatio Dei.* Si crediderint, non illis poterunt imputari peccata: quia dominum nō penitet Abraham semen promississe. Siue illi sine afflictione penitentia si crediderint, saluabuntur.

e ¶ *Sicut enim aliquando & vos non credidistis Deo.* Quando adhuc illi credebant.

f ¶ *Nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem illorum.* Non vestro merito.

g ¶ *Ita & isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam.* Misericordia gentium. Christus est.

h ¶ *Vt & ipsi misericordiam consequantur.* Intantum non crediderunt, vt & ipsi operibus suis non iustificentur, sed misericordia, sicut & vos.

i ¶ *Et contra naturam inferus es in bonam oliuam, quanto magis*

stodire cœperunt. Non enim pro multitudine, plenitudinem dicit, sed quia repleti sunt à Domino nostro, sicut & ipse ait Paulus de credentibus. Et ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius, plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimplet.

z ¶ *Sicut scriptum est, &c.* Quidam hæc omnia futura existimant. Quibus respondendū est: Ergo & hoc testimonium, Veniet ex Sion qui eripiat Israel, adhuc futurū est, vt rursum Christus adueniat liberare, & à Deo pro tempore exæcati sunt, & nō semetipsis quid de illis, quomodo pereunt, nō credentes.

a ¶ *Et hoc illi à me testamentum cum abstulero peccata eorum.* Testamentum nouum quod promittit Hieremias, quod non nisi noui abolitis peccatis accipient.

b ¶ *Secundū, &c.* Inimici mihi sunt, propter quæ vobis prædico, Christū prohibentes non gentibus loqui vt salui fiant.

c ¶ *Secundum electionem autem charissimi propter patres.* Si autem credant, charissimi sunt dupliciter commendati.

d ¶ *Sine penitentia enim sunt dona & vocatio Dei.* Si crediderint, non illis poterunt imputari peccata: quia dominum nō penitet Abraham semen promississe. Siue illi sine afflictione penitentia si crediderint, saluabuntur.

e ¶ *Sicut enim aliquando & vos non credidistis Deo.* Quando adhuc illi credebant.

f ¶ *Nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem illorum.* Non vestro merito.

g ¶ *Ita & isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam.* Misericordia gentium. Christus est.

h ¶ *Vt & ipsi misericordiam consequantur.* Intantum non crediderunt, vt & ipsi operibus suis non iustificentur, sed misericordia, sicut & vos.

G

H

Hier. 31.

A

a ¶ Conclufit enim Deus omnia in incredulitate. Non vi conclufit, fed ratione conclufit, quos inuenit in incredulitate, hoc eft, Iudeos omnes & gentes hic conclufit: quia antea Iudæi peccatores tantum erant, non etiam perfidi: poftquam autem Chriftum non crediderunt, gentibus funt æquales: & omnes fimiliter mifericordiã conſequuntur.

b ¶ Vt omnium miferetur. Hac de cauſa.

c ¶ O altitudo diuitiarum ſapientie, &c.] Laudat ſapientiam Dei: qui tam diu expectauit ſecundum præſcientiam, donec oēs mifericordia indigerent: vt omnibus de falſa iactantia operum gloria tolleretur.

d ¶ Quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius.] Iudicia Dei abyſſus multa. Aliqui enim comprehendere non poſſunt.

e ¶ Quis enim cognouit ſenſum domini? Ante nemo cognouit: nam in præſenti ipſe Paulus vtiq; ſciebat, qui alijs oſtendebat. Nos autem ſenſum domini habemus. Siue legem ipſius per ſe nemo cognouit: & nemo peculiari Deo conſabulatione inſtructus, doctrina non indiget legis.

f ¶ Aut quis conſiliaris eius fuit? Vt eius nouerit ſacramenta.

g ¶ Aut quis prior, &c.] Quis fecit aliquid boni, & non Dei mifericordiam glorificet, fed ſuo ſe merito recepiffe gloriatur.

Psal. 35.

B

h ¶ Quoniam ex ipſo, &c.] Ab ipſo omnis creatura accepit initium, & per ipſum regitur, & in ipſo omnia concluduntur, nec ipſe continetur ab vilo.

i ¶ Ipſi honor & gloria, &c.] Ipſe ſolus glorificandus eſt, cuius eſt etiam quod ſumus & viuimus, ac mouemur. Simul etiam contra Arianos facit hic locus, cum dicitur Deus id eſſe, ex quo omnia, & per quem omnia facta eſſe monſtrantur: ſiquidem omnia per verbum in principio facta, Euangelifta ſignauit. Et quod de filio Euangelifta teſtatur, hoc Apoſtolus per vnitatis myſterium, de patre intelligendum edocet credendum.

CAPVT XII.

O bſecro itaque vos fratres.] Quia de ſenſu domini dixerat: modo dicit quales ſe exhibere debeant, vt ſenſum domini habere mereantur. Hucusque de dogmatibus dicit: hinc iam moralia docet.

l ¶ Per mifericordiam Dei.] Qua magis nihil eſt, per quam liberati ſumus.

m ¶ Vt exhibeatis corpora veſtra.] Quanto magis animam, non animalium, ſicut in lege, quæ tamen licet in figura fuerint, immaculata offerebantur & vna.

n ¶ Hoſtiam viuentem, ſancãam.] Hoc eſt, caſtam & alienam ab omni morte peccati.

o ¶ Deo placentem.] Domino, non hominibus tantum placente, ſiue talis ei placet hoſtia.

p ¶ Rationabile obſequium veſtrum.] Omne opus bonum tunc placet Deo, ſi rationabiliter fiat. Nam mercede priuatur, vt puta, ſi quis hominum cauſa ieiunat, bonum obſequium inſipienter facit: ita & de omnibus adiacentibus ſentiendum eſt.

q ¶ Et nolite conformari, &c.] Nolite ſimiles eſſe filiis mundi, quia facti eſtis filij Dei: ſed renouate ſenſum veſtrum, per quem regitur corpus, & omnia membra diriguntur, vt etiam

corporis actus non ſiant, quo poſſitis voluntatẽ Dei & ſenſum eius agnoſcere. Hac n. non niſi nouo ſenſu reuelantur.

r ¶ Bona, & bene, &c.] Hoc eſt, quod bonum ſit melius, & optimum.

s ¶ Dico enim per gratiam, &c.] Prohibet vſum humanæ ſapientie quæ præter legem eſt: non ſenſu proprio loqui ſe dicit, ſed auctoritate gratiæ Dei.

t ¶ Omnibus qui ſunt, &c.] Qui ſunt ſacerdotes ſiue doctores, quorum cæteri ſequuntur exemplum.

u ¶ Non plus ſapere, quàm oportet ſapere, &c.] Plus vult ſapere, qui illa ſcrutatur, quæ lex non dicit. Vnde & Salomon ait. Altiora te ne quaſieris: & maiora te ne ſcruteris: ſed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita ſemper.

x ¶ Et vnicique ſicut, &c.] Notandũ quod Deum dicat Spiritum ſancãam, quomodo ad Corinthios ait, dona diuidere ſingulis prout vult.

y ¶ Meſuram fidei.] Meſura fidei, virtutis intelligenda eſt gratia, quam non niſi fideles accipiunt.

z ¶ Sicut enim & in, &c.] Per comparationẽ corporis, eos ad cõcordiam cohortatur, ne vel hinc moueatur, quia dona accipere diuerſa: non enim poterant omnia habere ſinguli, ne ſuperbiret nullius egentes: nec omnes eadẽ, vt corporis Chriſti ſimilitudo in nobis monſtratur. Item quod dicit in vno corpore multa membra, propter diuerſitatem officiorum dicit. Non enim poteſt oculus audire, nec auris videre, & ſic cætera intelligenda.

a ¶ Singuli autem alter alterius membra.] Vt præſtando alterutrum quod habemus, magis ac magis charitas in nobis confirmetur.

b ¶ Habentes autem donationes ſecundum gratiam, quæ data eſt nobis differentes.] Donum non ex noſtro, ſed ex donantis arbitrio pendet. Et omnibus quidem credentibus gloria promittitur in futuro, ſed qui tam mundum cor habuerit, vt hoc mereatur, gratiam virtutum accipit etiam in præſenti.

c ¶ Siue prophetiam ſecundum rationem fidei.] Fidei, non legis: ſiue quia fides illa meretur. Vnſquisque enim tantum accipit, quantum credit. Item ſecundum fidem quæ vnicique à Deo data eſt atque conſeſſa.

d ¶ Siue miniſterium in miniſtrando.] Miniſterium ſacerdotalis, vel diaconatus officij.

e ¶ Siue qui docet in doctrina, qui exhortatur, &c.] Qui docet, maior eſt eo qui exhortatur. Exhortari enim pro viribus ſuis poſſunt, etiam minus periti. Notandum ſanẽ quod tertio tantum poſuerit, ſiue quod quare fecerit, ſpiritualis debet lector agnoſcere.

f ¶ Qui tribuit in ſimplicitate.] Omnibus ſimpliciter largitur, cunctos credens bonos eſſe, & indigere quæ petunt.

g ¶ Qui præſt in ſollicitudine.] Qui præſt Eccleſiæ vel fratribus, debet eſſe ſollicitus.

h ¶ Qui miſeretur in hilaritate.] Maxime circa ægrotos mifericordiam exhibendo. Siue mifericordiæ titulus generalis eſt, qui circa omnes placido exhibendus eſt animo. Hilarẽ enim datorem diligit Deus, & tritem ſine dubio odit: quia melius eſt verbum bonum ſuper datum optimum.

i ¶ Dilectio ſine ſimulatione, &c.] Tota puritas debet eſſe in Chriſtianiſ, ſicut Deus pura lux eſt. Fingere enim ſeruo-

C

Ecl. 3. 1

1. Cor. 12. 1

D

1. Cor. 9. 6

rum est. Et diligamus non lingua tantum, sed opere & veritate. Ita etiam si necesse fuerit, pro iniuicem moriamur.

a ¶ Charitatem fraternitatis iniuicem diligentes.] Ita vos diligite, quali ex vna matre generati.

b ¶ Honore iniuicem praueniētes.] & charitatem & patientiam tenemus: sicut alibi ait. Alter alterutrum maiorem aestimantes. Si enim nos omnibus minores iudicauerimus, nec vltro alicui iniuriam faceremus: nec illatam nobis grauiter deputaremus.

c ¶ Sollicitudine non pigri.] Ne per sollicitudinem sæculi, pigri in Dei opere efficiamini & inertes.

d ¶ Spiritu seruentes.] Quia frigidus dominus non amat, & in tepidis nauscat. Tunc plane spiritu feruemus si sæculo frigidi sumus.

e ¶ Domino seruentes.] Non sæculo: neq; vitio, sed Deo.

f ¶ Spe gaudentes.] Spe non præsentis. Spes enim quæ videtur, non est spes.

g ¶ In tribulatione patientes.] Propter gaudium spei futuræ, omnia sustinete: sicut ait: Omnes gaudium existimate.

h ¶ Orationi instantes.] Instantia orationis nobis præstat auxiliū in aduersis.

i ¶ Necessitatibus sanctorum communicantes.] Ministrare eis qui propter Christum, sua omnia contempnentes, alienis ad tempus indigent ministrarijs. Quidam codices habent, Memorijs sanctorum communicantes: quod ita intelligitur, quod meminere, in quilibet sancti, vel quibus operibus, promeruerint Deum, vt participes eorum fiant imitantes semper. Deniq; sequitur.

k ¶ Hospitalem se habentes.] Quia & hoc sancti fecerunt: sicut Abraham, sicut Lot, qui etiam inuitos hospites detinebant: de qua dicitur. Per hanc enim quidam Deo placuerunt angelis hospitio receptis.

l ¶ Benedicite persequentibus vos, benedicite.] Ne putaremus vtriusq; nos facere debere. Ait enim & B. Petrus: Neq; maledictum pro maledicto, sed e contrario benedicentes.

m ¶ Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus.] Vt si quid patitur vnum membrum, compatiatur omnia membra. Sicut Iob ait: Si non ingemui vel lacrymatus sum, cum viderem homines in necessitate. Et dominus fletibus Mariæ, ad fletum prouocatur, vt nobis daret exemplum. Nec enim pro Lazaro quem erat suscitaturus, fleuisse credendus est: nec propter incredulitatem illorum, qui ei sepe non crediderunt mirabilia facienti. Nos autem iam peruerso modo flemus cū gaudentibus, & gaudemus cum flentibus. Si quis enim laudatus fuerit, contristamur: si quis ceciderit, exultamus. Vnde ostendimus nos qui talia facimus, de corpore Christi non esse, qui non dolemus de vno membro præciso: sed inimicifimus partis nostræ, & amici partis aduersæ: qui non dolemus de acie nostra viros fortissimos corruentes: nec gaudemus, si videamus eos fortiter dimicantes: quamuis ipsam validi non simus ad pugnandum.

n ¶ Idipsum iniuicem sentientes.] Vt ita alteri sentiat, sicut vobismetipsis.

o ¶ Non alta sapientes, sed humilibus consentientes.] Superba sapit iste, qui suam per se vlcis cupit iniuriam: & non humilibus rebus, id est, humilitate consentit.

p ¶ Nolite esse prudentes apud vosmetipsos.] Nolite in humana sapientia gloriari, sed stulti estote sæculo, vt sitis domino sapientes: sicut scriptum est. Beatus homo quem tu erudieris domine: & de lege tua docueris eum.

q ¶ Nulli malum pro malo reddentes.] Humana sapientia est, si queramus vicem reddere inimicis. Stultitia enim est in hoc sæculo, si percipienti & aliam maxillam præbere volueris. Quod si tantæ patientiæ & humilitatis fueris: non solum apud dominum, sed & apud omnes homines poteris probabilis apparere.

r ¶ Prouidentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus.] Tantum caue ne ideo facias, vt non Deo, sed solis hominibus placere desideres.

s ¶ Si fieri potest quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habetes.] Quod vestrum est, vos cum omnibus pacem habetote: & dicite cum propheta. Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus: optantes scilicet conuersionem eorum atque salutem, sicut quæ vobis fieri possit.

t ¶ Non vosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ.] Aut fugiendo, aut permittendo nocere.

v ¶ Scriptum est enim: Mihi vindictam.] Ego quasi meam, dicit dominus, non quasi vestram iniuriam vindicabo: quoniam dicit propheta. Qui vult tangit, tanquā qui tangit pupillam oculi ipsius.

x ¶ Ego retribuam dicit dominus.] Facientibus bona, retribuere promittit.

y ¶ Sed & si esurrit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi.] Noli illi negare, quod Deus nulli negat: quamuis sit blasphemus & impius.

z ¶ Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius.] Vt cū sibi carbones intellexerit per suam indebitam misericordiā congregari, excutiat eos: hoc est, conuertatur, & diligat te, quem habuerat aliquando perosum. Ceterum non est misericordia, sed crudelitas: si ideo eam facias, vt illi aliquid peius eueniat: pro quo Deum præcipis deprecari. Item hoc loco docet nos imitari Deum debere, qui solem suum orti facit super bonos & malos. Cibando enim inimicum & potando, eum ad pacem vel reconciliationem prouocamus: vt si ille in malitia persistit, ignem suo congerit capiti.

a ¶ Noli vinci malo, sed vince in bono malo.] Ille dicitur vicisse alterum, qui eum ad suam duxerit partem, sicut hæreticum vel paganum. Si ergo te fecerit sibi vicem reddere, ille te vincit, sibi similem te faciendo: si autem per patientiam tuam feceris eum cessare ab iniuria, tu vicisti.

CAPVT XIII.

¶ Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.] Hæc causa aduersus illos prolata est, qui se putabant ita habere libertatem Christianam, vt aut nulli honorem deferrent, aut tributa dependerent. Quocumq; ergo modo eos humiliare desiderat: ne forte propter superbiam, magis quam propter Deum contumeliam patiantur. Ideoq; docet illos humilitate tempus redimere. Aliter: quod sublimiores potestates, ecclesiasticæ dignitates intelligantur.

c ¶ Non est enim potestas nisi à Deo.] Et quomodo deus dicit per prophetam: Regnauerunt, & non ex me?

d ¶ Quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt.] Si de sæculi potestatibus dicere videatur, non ideo iustæ erunt, etiam si à Deo exordium acceperunt, secundum desiderium vniuersi cuique dantur. Nam dicit Salomō: Quoniam data est nobis potestas à Deo. Sed cum essetis ministri regni illius, non rectè iudicatis. Horrende & cito apparebit vobis, & cæc. Constituitur enim à Deo vt iuste iudicet: & vt peccatores habeant, quod timeant, ne peccent.

e ¶ Itaque qui resistit potestati, & cæc.] Sicut ad Rahab dicitur:

Luc. 11. a

F

1. Pet. 2. b

1. Ioan. 11.

1. Psal. 99. b

1. Psal. 119. b

Zach. 2. c

H

1. Sap. 6. b

A

Qui exierit foras, ipse sibi reus erit.

a ¶ Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali. Malus debet timere potestatem, nam bonus non habet quod timeat, qui si iniuste occiditur, gaudet.

b ¶ Vis autem non timere potestatem? Accipe consilium meum, & nunquam timebis.

c ¶ Bonum fac, & habebis laudem ex illa. Ipsa damnatio malorum, laus est bonorum.

d ¶ Dei enim minister est tibi in bonum: si autem, &c. Qui pro tua sollicitus est quiete. Item hic dicitur: Minister est tibi boni causa, ostendit in his quae recta sunt iudicibus obediendum, non in illis quae religioni contraria sunt.

e ¶ Nō enim sine causa gladium portat: Dei enim minister est. Et in te habet officium, si peccaveris: nec tibi proficit ad mercedem. Sive sacerdotes gladium spiritualem portant: sicut Petrus percussit Ananiam & Sapphiram, & Paulus Magum.

f ¶ Vindex in iram ei qui malum agit. Quia Deus non diligit malos: qui odit omnes qui operantur iniquitatem.

g ¶ Ideo, necessitate subditi estote: non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Non solum quia possunt potestates etiā sine causa irasci, sed & ne propter alicuius peccati conscientiam condemnemini. Sive non solum, ne irascantur sacerdotes, sed etiam quia sanctis illis & iustis honorem debetis. Item malum agentes & contra praecepta viuentes, propter vindictam subditi sunt potestatibus: recte autem viuentes propter conscientiam subditi sunt, quia bona & iusta sunt quae iubentur.

h ¶ Ideo enim & tributa praestatis, &c. Possunt & tributa sacerdotum intelligi, quae illis à Deo sunt constituta. Sive ideo regibus tributa praestatis: quia voluistis possidendo saeculo esse subiecti. Ministros autem Dei illos appellat: ut vel sic eis reddant, quod eis debebant, ne videretur Christus superbiam docuisse.

i ¶ Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum. Potestatem eleemosyna debitum appellari. Dicit scriptura: Inclina pauperi aurem tuam, & redde debitum tuum.

k ¶ Cui vectigal, vectigal. Vectigal nostrum est, ut transeuntibus donemus: vel nos transeuntes sedentibus ad viam, & inde venientibus largiamur.

l ¶ Cui timorem, timorem. Quomodo ergo scriptum est alibi: Praeter Deum neminem esse timendum? Sed sic, inquit, age ut neminem timeas. Timor enim Dei, timorem expellit humanum. Sed quoniam causas adhuc timoris habetis, necesse est ut timeatis.

m ¶ Cui honorem, honorem. Etiam timorem maioribus, honorem tantum aequalibus.

n ¶ Nemini quicquam debeatis. Praeclare dixit Apostolus, reddenda unicuique: quae debentur, sola tantum dilectione nos inuicem obnoxios debere. Si autem semper fratribus debuerimus, dilectionem seruemus, ut perpetuae charitati connectamur. Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non concupisces: & si quid est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Item nemini debitum non reddatis.

o ¶ Nisi ut inuicem diligatis. Hoc solum semper debet manere, quod nunquam perfolui potest.

p ¶ Qui enim diligit proximum, legem impleuit. Secundum domini parabolam, sine discretione cunctis misericordiam

fieri iubentis, omnis homo proximus esse censendus est. Item dilectionem ideo praemisit: quia fidelibus scribebat, & de iustitia conuersione tractabat.

q ¶ Nam non adulterabis, &c. Diliges proximum tuum sicut te ipsum. Recapitulatur omnis iustitia in proximi dilectione, & iniustitia nascitur, dum plus ceteris nos amamus. Qui enim sicut se diligit proximum: non solum illi malum non facit, sed etiam bonum facit, quia & circa se vtrumque cupit impendi.

r ¶ Dilectio proximi, malum non operatur. Etiam bonum non facere, malum est. Nam si viderit illum fame periclitari: nonne ipse illum occidit, si ille cum affluat, non dedit victum: quamuis ei proprias non tulerit facultates? Quisque enim in quacunque necessitate succurrere morituro potest: si non fecerit, occidit.

s ¶ Plenitudo ergo legis, est dilectio. Hoc est perfectio.

t ¶ Et hoc scientes tempus, quia hora est iam nos de somno surgere. Hoc est, ut ad perfectiora tendatis. Non enim semper debetis esse paruuli & lactentes, sicut alibi dicit: Etenim cum deberetis magistri esse, &c. Item hortatur Apollolus, ut tenebrosa & somnitorpore depressa opera relinquentes, in lumine, hoc est, in bonis operibus ambulemus. Item de somno inertiae & ignorantiae cofurgamus: iam enim scientia lucet.

v ¶ Nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus. Scientia proficiente propior est salus, quam quando primum credidimus.

CAP.

x ¶ Nox praecessit: dies autem appropinquauit. Comparat diei scientiam, & ignorantiam nocti, secundum Osee dicentem: Nocti assimilauit matrem tuam: factus est populus meus tanquam non habens scientiam.

y ¶ Abijciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis. Cum ignorantia abijciamus simul etiam opera ignorantiae, & arma lucis: hoc est, luminis opera induamur. Qui enim male agit, odit lucem: qui vero facit veritatem, venit ad lucem.

z ¶ Sic ut in die honeste ambulemus. Sicut lux diei prohibet vnumquemque agere, quod nocte liberè committeret: ita & scientia nos prohibet legis mandata contemnere: quod sciamus nos semper à Deo videri.

a ¶ Non in comestationibus, & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicijs. Comestatio, est mensae collatio. Nos vero habemus spirituale conuiuium dicentes: Cum conuenitis, vnusquisque psalmum habet, &c. Ebrietatem ergo pernitiosam esse, & luxuriae materiam: ex hinc cognoscimus, quia impudicitiam subiunxit. Et alibi ait, Nolite inebriari vino in quo est luxuria.

b ¶ Non in contentione & emulatione. Etiam contentionem & inuidiam criminiosam esse: & alijs multis probatur exemplis, dicente Iacobo: Si enim zelum amarum habetis, &c.

c ¶ Sed induimini dominum Iesum Christum. Solus Christus videatur in vobis, non vetus homo. Qui enim dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare, in quo omnes sunt virtutes.

d ¶ Et carnis curam ne feceritis in desiderijs. Sicut Salomon ait: Post concupiscentias tuas non eas. Et iterum: Si dederis concupiscentiam animae tuae, in gaudium facies te inimicis tuis venire.

CAP.

Aff. 5. 3. b
6. 1. a

Ecl. 4. d
7. 17.

C

Heb. c

D

Osee 4. b

Ioan. 3.

Eph. 5. d

Iac. 3. d

Ecl. 5. d

D. HIERONIMUS
T. VI. 7. 8

CAPVT XIV.

Infirmum autem in fide assumite.] Hic obliquè illos increpare incipit, qui se fortes putabant, vt immoderatè carnis vescerentur. Item hic infirmos fideles dicit, qui carnes quæ in macello tunc temporis vendebantur, idololatrias esse credebant: & propter hoc sic putantes, ne polluerentur, oleribus vescerentur. Vnde præcipitur ab Apostolo: ne imperiti ita sentientes iudicent, qui habent fidem: omnia quæ in macello veniunt, sine disceptatione manducant: quoniam omnis creatura Deibona est: & nihil damnandum est eorum, quæ Deus hominibus ad edendum creauit.

b] Non in disceptationibus cogitationum.] Nolite secundum vestras cogitationes, quem lex nõ iudicat iudicare.

c] Alius enim credit se manducare omnia.] Qui tantam fidem habet, vt non moueatur aut abstinentia contractus, aut senio.

d] Qui autem infirmus est, olus manducat.] Infirmus aut ætare, aut corporis calore. Itè hic probatur: quia non de Iudæis dicitur, vt quidam putant, sed de abstinentibus. Non enim carnes secundum legem, sed sola olera manducabant. Aliter: Si iccirco tibi infirmitas anime generatur: quia alium eiusdem propositi, carnis pro sua fide veici pethorescens, forte cognoscis: noli esse iudex alterius voluntatis, nec exigere ab aliquo. Vnicuique in voluntate dimissum est: sed si tibi scandalum est, & non vis carnis vesci tibi ipsi impone modum: & melius faciens, sola olera manduca. Magis vnusquisque per tuam æquanimitatem ad abstinentiam prouocetur, quam irritatus de hoc scandalizet te. Magis in edendis carnis confirmetur, quod tum non potes quasi culpam in alio reprehendere, si vnusquisque aut fideliter hoc præsumit, aut fortè asperitate valetudinis, aut senectæ hoc faciat exigente.

e] Is qui manducat, non manducantem non spernat.] Habebant inter se scandala illi illos quasi carnales iudicabant, & illi illos tanquam stultos irridebant, & supersticiosos iudicabant.

f] Et qui non manducat, manducantem non iudicat: Deus enim illum assumpsit.] Ita illos Deus vocauit, vt te.

g] Tu quis es qui iudicas alienum seruum.] Cuius tu auctoritatis es, vt iudices eum, quem lex nõ iudicat: Vnde & Iacobus ait: Qui iudicat fratrem, scilicet sapienterem se, iudicat legem. Cæterum ipse Paulus contra mandatum facientes iudicauit, & alijs iudicandi tribuit facultatem. Ad eum qui fide infirmus est, sermo dirigitur, non eum debere iudicare manducantem. Omnia quæcunq; in macello veniunt: qui robustus fide est, omnia munda mundis esse cognoscit.

h] Domino suo stat aut cadit.] Siue viuat, siue moritur, quia & ille propter Deum abstinet: & ille secundum Deum manducat.

i] Stabit autem potens est enim Deus statuere illum.] Deus qui tres pueros leguminibus pastor, meliores apparere fecit, quæ illos qui de mensa regis edebant, potest & illos diutius facere in corpore stare.

k] Nam alius iudicat diem, & car.] Iudæi in eis diem inter diem iudicare non poterant. Ergo de ieiunio & abstinentia dicit, quæ non sunt sub certo modo legis redacta, vt vnusquisque tantum faciat, quantum potest: quantum mercedem

habere voluerit. Vnde sequitur: Vnusquisque id faciat in tali causa, quod melius esse iudicat. Item hoc est quod dicit, aliquos esse, qui certis annis temporibus: alios esse qui omni tempore vitæ suæ ab esu carnis decreuerunt abstinentium.

l] Qui sapit diem, domino sapit.] Domino sapit, qui propter Deum ieiunat, & non propter homines.

m] Et qui manducat, domino manducat, & car.] Qui propter dominum manducat: vt prædicandi euangelium possit habere virtutem, non suæ gulæ studet, sed aliorum salutis: propter quod conuertit, gratias referant Deo.

n] Et qui non manducat, domino non manducat: & gratias agit Deo.] Quia per exemplum illius multum saluantur, & gratias referunt Deo. Qui enim voce agit gratias, solus agit: qui autem etiam in opere, in multis agit.

o] Nemo enim nostrum sibi viuat, & nemo sibi moritur, &c.] Nemo fidelium sibi viuat, & nemo sibi moritur: quia Christus pro omnibus mortuus est, vt & qui viuunt, iam non sibi viuunt, sed illi. Cauendū e contrario, ne nos aut nobis viuamus manducando: aut propter homines mortiamur ieiunando.

p] In hoc enim Christus, &c.] Aduentus Christi & viuos inueniet, & mortuos suscitabit. Nihil ergo refert, vtum te resuscitet, an viuum inueniat: tantum labora, vt coram eo iustus appareas.

q] Tu autem quid iudicas fratrem tuum?] Qua auctoritate quali voracem damnas?

r] Aut tu quare spernis fratrem tuum?] Quali infirmum despiciens, aut superuacue ieiunantem?

s] Omnes enim stabimus ante tribunal Christi.] Tunc conscientias nostras dominus iudicabit, quid & quali voto fecerimus.

t] Scriptum est enim: Viuo ego dicit dominus: quoniam mihi flectetur omne genu: & omnis lingua confitebitur Deo.] Hoc testimonio probatur: quia omnes soli domino reddemus nostrorum actuum rationem.

v] Itaq; vnusquisque nostrum, pro se rationem reddet Deo.] De his quibus lex tacet. Cæterum si videns peccantem non arguerit, reddet etiam Deo pro eo rationem.

x] Non ergo amplius inuicem iudicemus.] Sufficit quod nunc vnusquisque fecerit.

y] Sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum.] Hic subtiliter ingreditur ad abstinentiam commedandam: & dicit illos abstinerere debere, quamuis firmi sint, ne exemplo illorum, infirmi scandalum patiantur.

z] Scio & confido in domino Iesu: quia nihil commune per ipsum.] Non hoc ideo dico: quia putem aliquid commune esse. Per Christum enim scio omnia esse mundata. Commune enim dicitur, quicquid immundum videtur in esca Iudæorum.

a] Nisi ei qui existimat quid commune esse.] Illi per conscientiam sit commune, qui adhuc ritu Iudæico, aliquid post Christi fidem in talibus causis arbitrat immundum.

b] Si enim propter cibum, &c.] Non dixit, propter ieiunium: sed ne illum tuo exemplo aut prouoces, aut compellas.

c] Nam non secundum charitatem ambulat.] Quia inuitus manducat, quod illi non expedit. Etiam non diligis proximum sicut te, si non illius utilitatem cogitas sicut tuam.

a] Noli

A

a ¶ Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est.] Non dixit, abstinentia tua, sicut quidam volunt.

b ¶ Non ergo blasphemetur bonum nostrum.] Libertatem quam habemus in domino, ut omnia nobis munda sint, non ea ita debemus uti, ut videamur propter gulam & epulas ambulare. Sine blasphematur, si propter talia contendimus.

c ¶ Non est enim regnum Dei esca & potus.] Non per escam iustificamur. Sed & hoc notandum, quod non dixerit: ieiunium & sobrietas non est regnum Dei, sed esca & potus. Item hic manifestè monstratur, quoniam regnum cælorum cibum & potum nõ habet temporalem, sed illic spiritualiter vivitur.

d ¶ Sed iustitia, & pax, & gaudium in spiritu sancto.] Quæ per abstinentiam facilius custoditur. Vbi verò iustitia, ibi & pax, ubi pax, ibi & gaudium spirituale: quia ex disensione semper tristitia & molestia generatur.

e ¶ Qui enim in hoc servit Christo, placet Deo: & probatus est hominibus.] De tali homine nemo potest dubitare, quia sanctus est.

f ¶ Itaq; que pacis sunt, sectemur.] Ut nõ inuicem nos de huiusmodi iudicemus.

g ¶ Et que adificationis sunt, inuicè custodiamus.] Sed adificatio est abstinentia. Cæterum esca etiam si neminem perdat, nullum adificat.

h ¶ Noli propter escam destruere opus Dei.] Hominem scilicet, à Deo creatum.

i ¶ Omnia quidem munda sunt.] Repetit quod superius dixerat, ne creaturam damnare videretur.

k ¶ Sed malum est homini, qui per offendiculum manducat.] Ipsum mundum, illis fit malum, si per illud alterum offendant.

l ¶ Bonum est non manducare carnem, & non bibere vinum.] Exponit quid sit per quod offendere dicebat infirmum. Item hoc loco laudat quidem abstinentiam carnis & vini: sed multò magis admonet, propter scandalum fratris abstinendum esse à cibo & potu eorum, quæ idolis immolantur.

m ¶ Neg, in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur.] Infirmatur à pudicitia. Vinum enim & mulieres apostatare faciunt etiam sapientes.

n ¶ Tu fidem, quam habes penes te metipsum, &c.] Si in hoc fidelem te putas, sic manduca, ut nemo tuo infirmetur exemplo.

o ¶ Beatus qui non iudicat semetipsum in eo quod probat.] Quia nõ suam infirmitatem probando considerat, sed alterius salutem infirmi.

p ¶ Qui autem discernit si manducaverit, damnatus est.] Si quis de alio discernat & dicat, ista si manducaverit, planè damnandus est. Hoc non habet fides, & ideo sublequitur.

q ¶ Quia non ex fide.] Non est enim ex fide, si tu alium idcirco condemnas: quia te ieiunante, ille manducat. Aliter: Qui se ita diiudicat. Id ipsum enim est discretio & iudicium: quia iudicium discernendo fit, & discretio iudicando.

r ¶ Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.] Non ex fide, quæ per charitatem operatur. Quicquid ergo alium destruit, ex fide non est, & idcirco peccatum.

CAPVT XV.

Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere.] Si verè firmi estis, sic facite ut ego, qui factus sum infirmus, ut infirmos lucrifacerem.

c ¶ Et non nobis placere, vnusquisque proximo suo placeat.] Non à nobis ipsis, sed à proximis collaudemur, sicut & alibi suum nobis proponit exemplum, dicens: Sicut & ego omnibus per omnia placeo, non quaerens quod mihi vtile est, sed quod multis, ut salui fiant. Nemo enim potest edificare al-

terum, cui per bonam vitam nõ ante placuerit. Sed & sibi placere sunt, qui propria commoda quaerentes, suam faciunt voluntatem.

v ¶ In bonam adificationem.] Ostendit modum placendi & causam, ne ad vanam gloriam placeamus. Simul cum dicit, In bonam adificationem, ostendit malam esse, sicut est illud: Adificabitur ad manducandum idolothyra.

x ¶ Et enim Christus nõ sibi placuit.] Imitatur hoc & discipulus Christi, non quaerit suum commodum. Ille enim ob aliorum salutem, etiã mortuus est, & improperia amarissima supportavit, dicentium. Vbi est deus templum, & cætera.

y ¶ Sicut scriptum est. Impropria impropertium tibi ceciderunt super me.] Quæcũque non solum Christo, sed etiam sanctis exprobrantur Dei causa, Deo impropertari dicuntur, ut est illud. Vbi est Deus tuus?

z ¶ Quæcumque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt.] Nihil enim scriptũ est sine causa. Nam & merita vel tentationes iustorum ad nostram proficiunt adificationem: quia Deo manifestissimi erant.

a ¶ Ut per patientiam & consolationem scripturarum spẽ habeamus.] Per scripturarum solatia, spem futuram patientissimè expectamus: sicut scriptum est: Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum: hoc est, qui consolatione legis vtuntur, moueri vlla tentatione non possunt, ut per exempla patientiæ & consolationis eorum quæ scripta sunt, speremus consolationem etiam in præsentibus tentationibus. Magna enim causa solati est, si quæ nos patiamur, dominum nostrum Iesum Christum & sanctos eius sciamus esse perpessos.

b ¶ Deus autem patientiæ & solati.] Hoc loco Deum patientiæ, spiritum sanctum significat, qui donat nobis secundũ Christum vnanimis glorificare Deum & patrem domini nostri Iesu Christi. Item patientiæ eius quæ est in conuersione & solatio, non ira neque dissidio.

c ¶ De vobis id ipsum sapere in alterutrum secundum Iesum Christũ.] Ut vnusquisque sic quaerat salutem alterius quasi suam, sicut Christus sua morte omnes saluauit à morte.

d ¶ Vt vnanimis vno ore honorificetis Deum & patrem domini nostri Iesu Christi.] Tunc verè Deus honorificatur, si vno animo & concordia voce laudatur. Si enim duo conuenerint super terram ex omni re, quæcũque petierint, fiet illis.

e ¶ Propter quod suscipite inuicem.] Propter honorem Dei inuicem onera vestra portate, sic adimplebitis legẽ Christi: quia nos suscepit in se, cum essemus impij. Quanto ergo magis nos inuicem, ut similes nos sustinere debemus. Iterum hic vtrumque populum ad vnitatem hortatur. Consentio vobis õ Iudæi, quia Christus vobis promissus ad vos venerit primum, & gentes propter misericordiam Dei vocatæ sunt, tamen vnus corpus estis effecti.

f ¶ Sicut & Christus suscepit vos in honorem Dei.] Siue in gloriam diuinitatis, siue propter honorem Dei.

a ¶ Dico

C

Cor. 13

Mar. 15

Psal. 47

D

Psal. 138

D. HIERONIMUS
TOM. VI. 7. 8

Eccle. 19. a

A

Quia ita vos exhibetis, ut nec apud vos locum, aut necessitatem habeam diutius remorari: & ideo ex parte illis fuisse dicit, quia non credere indigebant, sed tantummodo confirmari. Sive ideo ex parte, quia nulla magnitudo temporis faciat charitatem.

a ¶ Nunc igitur proficiscar in Hierusalem.] Hoc mihi restat deinceps ut veniam.

b ¶ Ministrare sanctis.] Sancti erant in Hierusalem, qui omnibus suis distractis, & ante apostolorum pedes depositis, orationi, lectioni, doctrinaeque vacabant. Quales autem fuerint, ex hoc cognoscitur, ut ipse apostolus per se illis pergeret ministrare: & quibus oblationem suam esse oportet acceptam, id est, ut eam dignentur accipere, ostendens hoc non tam prodesse accipientibus, quam dantibus. Hoc contra illos facit, qui gloriam perfectionis impugnant.

c ¶ Probauerunt enim Macedonia & Achaia collationem aliquam facere.] Probauerunt hoc vtile fore, si collationem aliquam sumptuum facerent sanctis.

d ¶ In pauperes sanctorum, qui sunt in Hierusalem. Placuit enim eis.] Quia propter sanctorum aedificationem esse pauperes voluerunt. Sive simpliciter pauperes sanctorum intellige.

B

e ¶ Et debitores sunt eorum.] Exemplo eorum prouocat Romanos ad simile opus, ostendens hoc illis non immerito placuisse. f ¶ Nam si spiritualium eorum particeps facti sunt gentiles, debent & in carnalibus ministrare eis.] Quia doctores ex ipsis habebant, & socij facti fuerant radicis, & pinguedinis oliuæ: ideoque vniuersique in quo abundat debet alteri impertire.

g ¶ Hoc igitur cum consummauero, & assignaero eis fructum hunc, proficiscar per vos in Hispaniam.] Si vos bene exhibueritis, abundantius nobis bona doctrina in vos, quia quantum proficit discipulus, tantum prouocatur ad docendum & doctorem. Sicut alibi ait: Os nostrum patet ad vos o Corinthij. Sive abundanter benedicitur in aduentu meo Christus in vobis.

2. Cor. 6. f

h ¶ Scio autem quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Christi veniam.] Sciens Apostolus quoniam propter praedicationem Christi Romam vincendus erat, in abundantia benedictionis praedicat se esse venturum. Vel certe quoniam conscius sibi erat, nihilominus habere se gratiam ab alijs apostolis.

i ¶ Obsecro igitur vos fratres per dominum nostrum Iesum Christum. Rogat ut pro eo tota instant oret ecclesia: quia nouit multum valere preces in communi multorum. Iacobo enim oculto, Petrus fratrum precibus de carcere liberatur: qui non tam illi quam sibi beneficium praestiterunt, scilicet vicijs possunt doctrina firmari.

k ¶ Et per charitatem spiritus, ut adiuuetis me, &c.] Spiritualis enim charitas facit ut pro inuicem exoretis.

l ¶ Ut liberer ab infidelibus, qui sunt in Iudaea: & obsequij mei oblatio

accepta fiat in Hierusalem sanctis. Sive ut omnes credant, sibi fidelibus ministrans, in manus infidelium non incurram, ne ad vos venire non possim.

m ¶ Ut veniam ad vos in gaudio per voluntatem Dei, & refrigerer vobiscum.] Tunc in gaudio veniam, si oblatio mea ab eis accepta fuerit: & securus verbum Dei abundantius loquar. Tristitia enim animi multum impedit ad doctrinam.

n ¶ Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen.] Deus pacis non nisi in pacificis est. Pulchre autem finit, duobus populis in concordiam reuocatis.

CAPVT XVI.

Commendo autem vobis Phœben sororem nostram.] Iam quasi finito textu epistolae, ut solet commendationis gratia subter adnexuit. Item hic monstrat Apostolus non accipiendam aut eligendam personam esse viri vel feminae, quando de Romanis per mulierem, ut fertur, literas mittit. In eadem epistola alijs feminis mandat salutem.

CAPVT XVI.

Commendo autem vobis Phœben sororem nostram, quae est in ministerio ecclesiae, quae est in Cenchreis, ut eam suscipiatis in domino digne sanctis, & assistatis ei in quocumque negotio vestri indigerit. Etenim ipsa quoque assistit multis, & mihi ipsi. ¶ Salutate Priscam & Aquilam adiuutores meos in Christo Iesu: qui pro anima mea suas ceruices supposuerunt. Quibus non solum ego gratias ago, sed & cuncta ecclesiae gentium, & domesticam ecclesiam eorum. ¶ Salutate Epenerum dilectum mihi in domino: qui & ante me fuerunt in Christo Iesu. Salutate Ampliatum dilectissimum mihi in domino. Salutate Urbanum adiutorem nostrum in Christo Iesu, & Stachyn dilectum meum. Salutate Apellen, probum in Christo. Salutate eos qui sunt ex Aristobuli domo. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos qui sunt ex Narcisci domo, qui sunt in domino. Salutate Tryphenam & Tryphosam, quae laborat in domino. Salutate Perfidam charissimam, quae multum laborauit in domino. Salutate Rufum electum in domino: & matrem eius & meam. ¶ Salutate Asyncritum & Phlegontam, Hermam, Patrobam, Hermem, & qui

C

D

p ¶ Quae est in ministerio ecclesiae, quae est in Cenchreis.] Sicut etiam nunc in orientalibus diaconissae mulieres, in suo sexu ministrare videntur in baptismo, sive in ministerio verbi, quia priuatim docuisse feminas inuenimus, sicut Priscillam, cuius vir Aquila vocabatur.

q ¶ Ut eam suscipiatis in domino digne sanctis, & assistatis ei in quocumque negotio vestri indigerit. Etenim ipsa quoque assistit multis, & mihi ipsi.] Ut adiuuetis eam sine sumptuum opibus, sive solatio: quia & ipsa quamdiu habuit, plures adiunxit.

r ¶ Salutate Priscam & Aquilam, &c.] Qui confirmasse se Apostolo dicuntur in fide, quos & ideo adiutores appellat: quia in opere doctrinarum vbi ipse laborabat & isti iuuerunt.

s ¶ Qui pro anima mea suas ceruices, &c.] Probando meam doctrinam, se periculo subiecerunt, propter quod illis omnes ecclesiae gratias agunt: quia per illos ego seruatus sum.

t ¶ Et domesticam eorum ecclesiam.] Ostendit congregationem fidelium, ecclesiam nominari.

v ¶ Salutate Epenerum dilectum mihi, &c.] Primitiuos ecclesiae Asiae istos omnes quos salutatur, intelligimus ex nominibus fuisse peregrinos, per quorum exemplum atque doctrinam, non absurdè existimamus credidisse Romanos.

x ¶ Salutate Andronicum & Iuliam cognatos & conceptiuos meos qui sunt nobiles in apostolis, qui & ante me fuerunt in Christo. Salutate Ampliatum dilectissimum mihi in domino, &c.] Etate non partu matrem salutatur. Hi ex Iudaeis erant, & quia simul cum Paulo fuerant tribulati: nec terribi, ideo nobiles hoc merito habebantur: qui ad profectum Romanorum inter ceteros fuerant destinati, quique priores Paulo credidisse, ipsius testimonio referuntur.

y ¶ Salutate Asyncritum, Phlegontam, Hermam, Patrobam, Hermem, & qui

¶ Salutate Asyncritum, Phlegontam, Hermam, Patrobam, Hermem, & qui

- E** & qui cum eis sunt fratres. Salutate Philologum & Iuliam, Nereum, & sororem eius, & Olympiadem: & omnes qui cum eis sunt sanctos. Sui exemplo nos docet, quales amicos debeamus in nostris litteris salutare: non diuites sæculi, facultatibus vel dignitatibus honoratos, sed gratia ac fide locupletes.
- a** ¶ Salutate inuicem in osculo sancto. Salutate vos omnes ecclesie Christi. Non fictè vel subdole, quale Iudas tradidit saluatori. Ideo enim in ecclesia pax primò annunciatur, vt ostendat se cum omnibus esse pacificum, qui corpori communicaturus est Christi.
- b** ¶ Rogo autem vos fratres, vt obseruetis eos qui dissensiones & offensiones præter doctrinam, quam vos didicistis, faciunt, & declinate ab illis. Huiusmodi enim Christo domino nostro non seruiunt, sed suo ventri. De illis dicit qui ex circumcissione illo tempore venerant, ieiunia & abstinentiam destruetes, neomenias & sabbatha & ceteras ferias ventris gratia predicabant, dissentientes ab apostolica doctrina, & fratris obediencia præparantes.
- c** ¶ Et per dulces sermones & benedictiones seducunt corda innocentium. Per blandimenta, & adulationes compto sermone compofitas.
- d** ¶ Vestra enim obedientia in omni loco diuulgata est. Si illis obediistis, quibus non debuistis: quanto magis nobis obedire debetis: Nam & illi propterea ad vos venerunt, quia sciebant vos per obedientiam simplicem cito posse seduci.
- e** ¶ Gaudeo igitur in vobis, sed volo vos sapientes esse in bono, & simplices in malo. Deus autem pacis conterat satanam sub pedibus vestris velociter. Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscum. Salutat vos Timotheus adiutor meus & Lucius & Iason & Sosipater cognati mei. Saluto vos ego Tertius, qui scripsi epistolam hanc in domino. Salutat vos Gaius hospes meus, & vniuersa ecclesia. Quia bona est obedientia, sed si rationabilis sit: & ideo volo vos sapientes esse in bono, vt malum nescientes, sub pedibus innocentie deponatis inimicum. Ita enim dedit nobis dominus potestatem calcandi super scorpiones atque serpentes, & omnem virtutem inimici, id est, ne nobis præualeat, & omnibus super eum membris liberis ac solutis ambulare possimus.
- f** ¶ Salutat vos Erastus Arcarius ciuitatis & Quartus frater. Hic arcarium ex Arcario dicit, sicut gentes credentes ex gentibus
- saepe vocauit, secundum consuetudinem legis quæ Abigail, vxorem Nabal adhuc appellat, cum iam illo mortuo in Dauid matrimonium tranisset.
- g** ¶ Gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis. Amen. Hæc est subscriptio manus eius in omnibus epistolis, vt in ea etiam commoneret beneficia Christi.
- h** ¶ Ei autem qui potens est vos confirmare. Signis atque doctrinis. Item hic patris personam monstrat. Descendens autem dicit, manifestatum hunc per scripturas propheticas secundum imperium æterni Dei, spiritum sanctum significat. Item infert: Cognitum est soli sapienti Deo per Christum Iesum, cui gloria in sæcula. Hoc loco patrem & filium manifestè loquitur. Quod autem dicit: Cognitum est soli sapienti Deo, in communi munere mysterij significat trinitatem.
- i** ¶ Iuxta euangelium meum & prædicationem Iesu Christi. Vt sic viuatis, quomodo ego Christi exemplo & auctoritate gentibus prædicaui.
- k** ¶ Secundum reuelationem mysterij. Mysterium de vocatione vniuersarum gentium in lege diu fuerat occultatum, quod nunc per Paulum euidenter patefactum est euangelium in Christo per testimonia prophetarum, quia quamuis de gentibus ante multa dixisset: tamen quomodo & in Christo vnum fierent & Iudæi, nemo tam apertè cognouerat. Existimare enim poterant quosdam ad fidem quasi profelytos admittendos.
- l** ¶ Temporibus æternis tacitis, quod nunc patefactum est per scripturas prophetarum. Descendens autem dicit quid est patefactum.
- m** ¶ Secundum præceptum æterni Dei. Præcepit Deus vt omnes gentes obediant, & Deum agnoscant, quod futurum quandoque solus ante sciebat, qui solus naturaliter sapiens, sicut naturaliter bonus, cum tamen & homo dicatur bonus: sed nos institutione boni vel sapientes esse possumus, ille natura. Cui per Iesum Christum gloria & honor in sæcula sæculorum.
- n** ¶ Ad obedientiam fidei in cunctis gentibus. Spiritum sanctum significat. Item infert.
- o** ¶ Cogniti soli sapienti Deo per Iesum Christum: Cui honor & gloria in sæcula sæculorum, Amen.

Commentariorum in epistolam ad Romanos, finis.